ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΡΗΓΑ ΠΑΛΑΜΗΔΗ 4, ΤΗΛ. 30.297 ||| ΙΔΡΥΤΗΣ: Κ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ ||| ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝΤΩΝ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ||| ΣΑΒΒΑΤΟ 31 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1940

Ἐπίκαιρα ζητήματα

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ-ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΤΟΥ ΝΑΠΟΛ. ΛΑΠΑΘΙΩΤΗ

Διάβασα, μὲ συμπάθεια πολλὴ καὶ προσοχή, ὅλα τὰ περὶ γλώσσας σημειώματα τοῦ τελευταίου φύλλου τῶν «ι ραμμάτων» — κι' ἄλλη μια φορὰ διαπιστώνω τὴ θεμελιώδη παρεξήγηση, ποὺ βασιλεύει — κι' ἴσως κι' ἐπιτείνεται, σὲ κάθε μας ἀπόπειρα νὰ συνεννοηθοῦμε, — με τους ἀγαπητούς μου συναδέλφους, καὶ τούς πιὸ παλιούς, καὶ τους νεώτερους! Ἡ παρεξήγηση αὐτή, το ξαναλέω, εἶναι θεμελιώδης, ριζική, καθολική, βαθύτατη κι' ἀπόλυτη! Καὶ πρέπει, πάντως, νὰ εὐχαριστήσω τοὺς εὐγενικούς συζητητές μου, γιὰ τὸ ὅτι, μερικοὶ, εἴτε καὶ ὅλοι, ἐξακολουθοῦν, με καλωσύνη, παρ' ὅλες μου τὶς περὶ γλώσσας γνῶμες, καὶ τά, κατ' αὐτούς, πολὺ μονόπλευρα, κι' ἀντιδραστικὰ φρονήματά μου — ἐπιμένουν στὸ νὰ μ' ἐκτιμοῦν! Το γεγονὸς αὐτὸ μὲ κολακεύει, καὶ τὸ ἐκτιμῶ, κι' ἐγώ, ἀνάλογα...

Ὅμως, ἡ παρεξήγηση δὲν παύει νὰ ὑπάρχει, πιὸ ἔκδηλη κι' ἐπίμονη, ἀπ' ὅλες τὶς φορές...

Καὶ γιὰ νὰ τὴν κάνω αἰσθητότερη, καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ ἀγνοοῦν τὴν ἔκταση της, θὰ ξαναεκθέσω τὶς ἀπόψεις μου, ἀλλὰ προσθέτοντας, σ' αὐτές, καὶ μερικὲς εὐχές μου, — εὐχὲς πολὺ στενὰ προσωπικές. Ἔτσι ἐλπίζω νὰ κατατοπίσω, κι' ὅσους, ἀκόμα, ἐπιμένουν νὰ συγχύζουν καὶ τὶς πιὸ καλὰ καὶ καθαρὰ διατυπωνόμενες ἀπόψεις, καὶ νὰ μεταθέτουν τὰ ζητήματα, — για τὴν πραγματικὴν ἀντίθεσή μας, ἢ τὶς ἁπλὲς διαφορὲς τῶν ἀντιλήψεων... Καὶ πρέπει, πρῶτα, νὰ δηλώσω ἀπερίφραστα, ὅτι ποτέ μου δὲ χρησιμοποίησα, στὸ γράψιμό μου, τὴ δημοτική, ἐπειδὴ εἶναι «ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ»! Δὲν ἀποτάθηκα ποτέ μου στὸ λαό — ἀλλὰ στοὺς λίγους καὶ τοὺς μορφωμένους! Ἂν ἀπευθυνόμουν στὸ λαό, δὲ θὰ περιόριζα τὸ πρᾶγμα, στὸ νὰ μεταχειρίζομαι τὴ γλῶσσα του, ἀλλὰ καὶ στὸ ν' ἁπλοποιῶ, ἀπεριόριστα, τὶς φράσεις μου καὶ τὰ νοήματά μου, ὥστε νὰ γίνουν εὔληπτα καὶ νοητὰ σ' αὐτόν, ἢ μᾶλλον, στὸ νὰ μὴ διατυπώνω παρὰ ὅ,τι κρίνω ἱκανὸ νὰ νοηθεῖ ἀπ' τὸ λαὸ καὶ μόνο... Ἀλλὰ ποτέ μου — μέχρι σήμερα, τουλάχιστον — δὲν ἀπέκλεψα σὲ τέτοιαν «ἐκλαΐκευση» — κι' οὔτε καὶ ξέρω ἄλλον ποὺ ν' ἀπέβλεψε, ἀπ' τοὺς γνωστούς μας λογοτέχνες, ἀρτιζογράφους,ποιητές, ἢ κριτικούς...

Δὲν ἀποτάθηκα ποτέ μου στὸ λαό, ὄχι, βέβαια, γιατὶ τὸ θεωροῦσα ἀνάξιο ν' ἀσχοληθῶ μαζί του, ἢ πνευματικὰ κατώτερο μου, — ἀλλὰ γιατὶ πιστεύω ἀμετάπειστα, ὅτι κάθε ἔκφραση τῆς Τέχνης, τῆς Ἐπιστήμης, τῆς Φιλοσοφίας, καὶ γενικά, κάθε μορφὴ τοῦ Στοχασμοῦ, δὲν εἶναι, ἀπ' τὴν ἴδια τὴ φύση, προσιτὴ καὶ νοητὴ στὸ πλῆθος, ἀλλὰ μονάχα στοὺς ἐξελιγμένους, διανοητικὰ καὶ ψυχικά. Αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματικότητα, κ' ἡ φανερὴ κ' ἀτράντακτη ἀλήθεια, — κι' ἐλπίζω τὸ κεφάλαιον αὐτὸ νὰ μὴν ὑπάρχουν ἀντιρρήσεις λογικές...

Ἂν ἔγραφα, λοιπόν, «δημοτική», ὁ λόγος εἶναι, ἀποκλειστικά, ὅτι, γιὰ ἀν αἰτίαν ὁποιαδήποτε, ποὺ δὲν εἶναι ἡ στιγμὴ νὰ ἐξετάσω — μὲ ἱκανοποιεῖ αἰσθητικά! Ἂν ἡ θαρεύουσα μὲ ἱκανοποιοῦσε, θὰ τὴν γράψει, ἄλλο τόσο! Τὸ ζήτημά του τὸ περιορίζω σὲ ἀποκλειστικὰ αἰσθητικό Οἱ ἄλλες ὄψεις τοῦ ζηματος αὐτοῦ, τὸ τονίζω τώρα, μιὰ πάντα, μοῦ εἶναι ξένες, κι' ὅλως διάφορες — μιλώντας ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς Τέχνης, ἐννοεῖται....

Ἡ αἰσθητικὴ αὐτή μου ἄποψη ὁρεῖ νὰ ἐξηγήσει ἀξιόλογα — ἔστω τόσο a posteriori — ὅλες τὶς παλιές μου συζητήσεις, γιὰ τὴ σπουδαιότητα τοῦ μουσικοῦ στοιχείου, — τοῦ καθαρὰ αἰσθητικοῦ — στὴν ὅλη διαμόρφωση κι' ἐξέλιξη τῆς λογοτεχνικῆς δημοτικῆς μας.

Γι' αὐτό, δὲν πρέπει ν' ἀπορεῖν τόσο πολύ, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρθρογράφους, ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ μ' ἀντικρούσουν, ἄν, γράφοντας, δὲ χρησιμοποιῶ ὅλες τὶς λέξεις τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ μας — τῶν βουνίσιων, εἴτε τῶν καμπίσιων, τῶν στεριανῶν, ἢ τῶν θαλασσινῶν — ἀλλ' ἐκεῖνες μόνο, ποὺ πιστεύω ν' ἀνταποκρίνονται στὸ καλλιτεχνικό μου, τὸ ἐντελῶς προσωπικό μου, «γοῦστο»...

Ἀλλ' ἐπειδή, τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας, τίθεται γενικώτερα κι' εὐρύτερα, κι' ὅλοι οἱ ἀσθρογράφοι τὸ προβάλλουν μὲ τὶς κοινωνικές τους πλευρές, εἶναι ἀνάγκη νὰ προσθέσω τοῦτο: Εἶμαι τελείως σύμφωνος μ' ἐκείνους ποὺ φρονοῦν ὅτι ἡ καθαρεύουσα ποέπει νὰ ταφεῖ ὁριστικά! Τίποτε πιὰ δὲ δικαιολογεῖ τὴ σημερινή της

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 5)

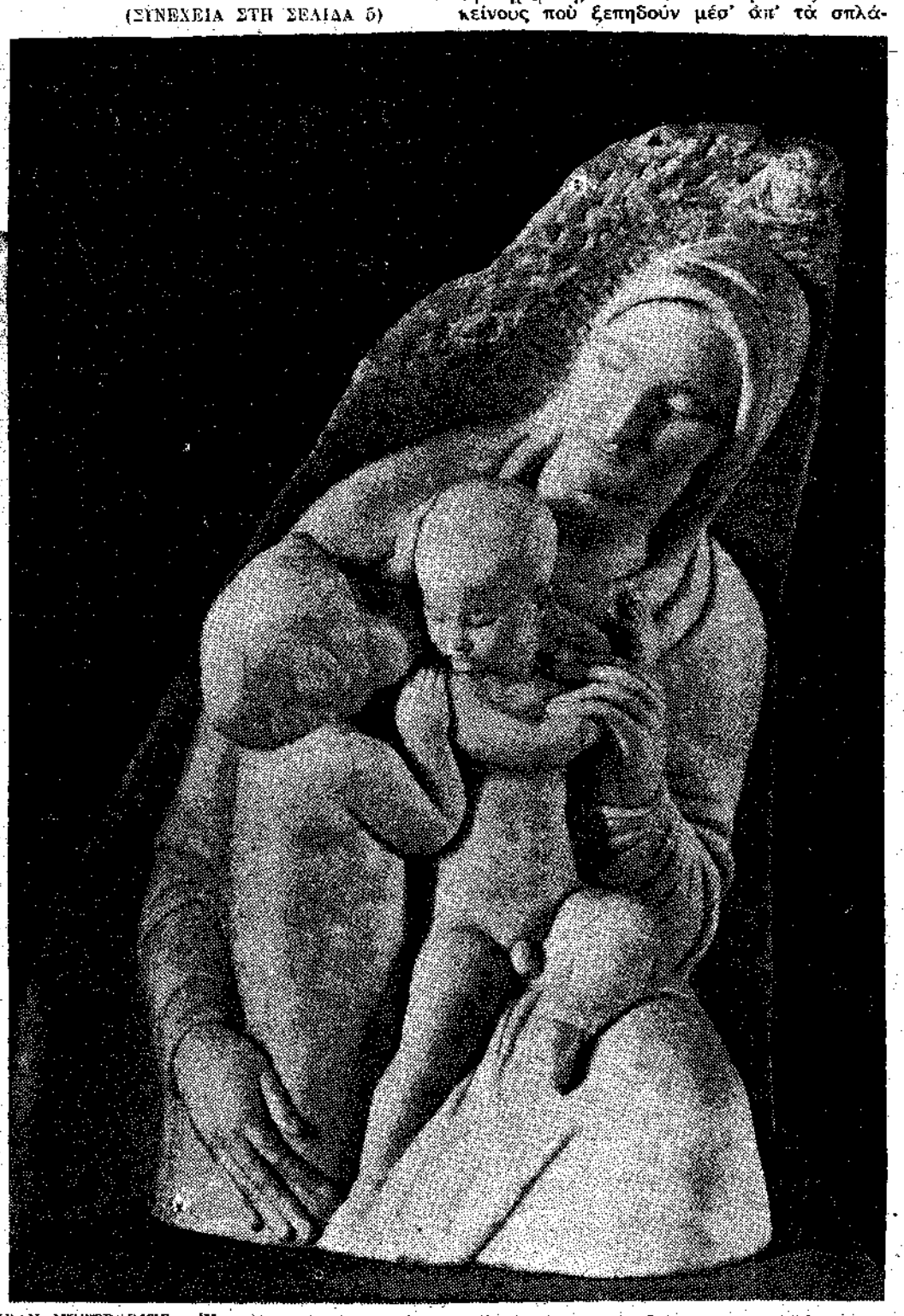

ΙΒΑΝ ΜΕΣΤΡΟΒΙΤΣ: «Ἡ μητέρα μὲ τὰ παιδιά της» (Ἀπὸ τὴ σχετικὴν ἔκδοση τοῦ συνεργάτη μας κ. Γιάννη Βκτιλᾶ γιὰ τὸν μεγάλο σύγχρονο Νοτιοσλάβο γλύπτη, ποὺ κυκλοφορεῖ προσεχῶς).

Προβλέψεις γιὰ τὴ λογοτεχνία

ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ ΟΜΑΔΑ

ΤΟΥ ΚΛ. ΠΑΡΑΣΧΟΥ

Ὅπως σημείωνα καὶ τελευταία, στὸ ἴδιο αὐτὸ περιοδικό, θὰ ἦταν ἀδύνατο, γεγονὸς σὰν τὸ σημερινὸ πόλεμο, νὰ μὴν ἔχει ἐπίδραση καὶ στὴ λογοτεχνία. Ἡ ζωὴ τοῦ πνεύματος, τὸ βλέπουμε δὲν τὸ βλέπουμε, θέλουμε δὲ θέλουμε νὰ τ' ὁμολογήσουμε, βρίσκεται σὲ ἄμεση συνάρτηση μὲ τὶς πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς ζυμώσεις, μποροῦμε μάλιστα νὰ ποῦμε, γιὰ τὴ λογοτεχνία εἰδικώτερα, ὅτι γεγονότα σὰν τὸ σημερινὸ πόλεμο εἶναι ἐνδεχόμενο νὰ τὴν ἐπηρεάσουν ἀπὸ κάθε ἄποψη, ὄχι μόνο στὴ βαθύτερη σύστασή της, ἀλλ' ἀκόμα καὶ στὶς ἐξωτερικές της μορφές. Ἔτσι λ. χ. ἡ πρόβλεψη ἑνὸς γάλλου συγγραφέα, ὅτι τὸ θέατρο, μετὰ τὸν πόλεμο, θὰ αἰσθανθεῖ τὴν ἀνάγκη, γιὰ ν' ἀνανεωθεῖ καὶ νὰ ζήσει, νὰ ὁδεύσει πρὸς μιὰ μορφὴ ,παραπλήσια μὲ τῶν μεσαιωνικῶν μυστηρίων, δὲ μοιάζει νὰ στέκεται ὀλότελα στὸν ἀέρα.

Καὶ ἀκριβῶς ὁ ἴδιος αὐτὸς γάλλος συγγραφέας, πραγματευόμενος γιὰ τὸ θέατρο, κάνει, νομίζω, λόγο καὶ γιὰ θρησκευτικοὺς μύθους. Βέβαια, μύθους καθαρὰ θρησκευτικοὺς δὲ βλέπει κανεὶς πῶς μπορεῖ νὰ δημιουργήσει μιὰ ἀνθρωπότητα ἄπιστη σὰν τὴ σημερινή, ἀλλ' οὔτε καὶ μύθους ἀπ' ἐκείνους ποὺ ξεπηδοῦν μέσ' ἀπ' τὰ σπλάχνα τῶν λαῶν, ὅταν ἡ φαντασία τους ἔχει ὅλη τὴ δύναμή της. Ἂν, ὅμως, φαίνεται ἀδύνατο νὰ δημιουργήσει τέτοιους μύθους ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος, μπορεῖ νὰ τονώσει τὴ θρησκευτικότητά του, μπορεῖ νὰ καλλιεργήσει νέες πηγὲς θρησκευτικότητας, ποὺ νὰ ἐπηρεάσουν ἀποφασιστικὰ καὶ τὴν πολιτικὴ καὶ τὴν κοινωνική του ζωή, ἀλλὰ προπάντων τὴν ψυχική. Μιὰ τετοια πηγή, ἡ πιὸ πολύτιμη, ἡ μόνη ἴσως, εἶναι ἡ ὁμάδα.

Ξέρουμε τί βάρος ἔδωσαν στὴν ὁμάδα ὁρισμένοι σημερινοὶ πολιτικοὶ θεωρητικοί. Σὰν ἄτομο ὁ ἄνθρωπος, εἶπαν, δὲ μπορεῖ ποτὲ νὰ ἔχει τὴν ἔνταση τῶν αἰσθημάτων ποὺ ἔχει σὰ μέλος ὁμάδας. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ δὲν εἶναι νέα, καὶ λίγο ἂν ψάξουμε, καὶ αὐτηνῆς τὴν πρώτη ἀρχὴ θὰ τὴν εὕρουμε στὴ λογοτεχνία. Ἐδῶ κ' ἑκατὸ σχεδὸν χρόνια κατὰ τὰ 1855, ὁ ἀμερικανὸς Χουΐτμαν δὲν εἶπε: προφέρω τὴ νέα λέξη, τὴ λέξη «ὁμαδικά»; Καὶ ὕστερα, ὁ Ζολά, δὲν προσπάθησε ν' ἀποσπάσει τὴ λογοτεχνία ἀπὸ τὴν ἔρευνα ἀτομικῶν περιπτώσεων, ἀπὸ τὶς ἀτομικὲς «μονογραφίες» καὶ νὰ τὴ στρέψει πρὸς τὴ μελέτη εὐρύτερων ἀνθρώπινων συγκροτημάτων, τάξεων κοινωνικῶν, σινιαφιῶν, ὁμάδων; Καὶ πιὸ δῶθε ἀκόμα ,στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ αἰώνα μας, οἱ γάλλοι «unanimistes» δὲ θεμέλιωσαν τὴν ποιητική τους σχολὴ ἀπάνω στὴ ζωὴ τῆς ὁμάδας, ἀδιάφορο ἂν ἀρνήθηκαν ἀργότερα τὶς βασικὲς ἀρχὲς τοῦ «ὁμοψυχισμοῦ» καὶ καθένας ἀκολούθησε τὸ δικό του τὸ δρόμο;

Ἀλλὰ ὁ πνευματικὸς βίος, στὴν ἐποχή μας ἰδίως, εἶναι φοβερὰ σύνθετος καὶ πολύμορφος, καὶ ὄχι τὰ ὁμόκεντρα παρὰ τὰ ἀντίθετα, μπορεῖ νὰ πεῖ κανείς, ρεύματα, ἀποτελοῦν τὴν ὑφή του. Ἔτσι, δίπλα στὶς ἀντιατομιστικὲς τάσεις, ποὺ ἀνάφερα, παρουσίασαν οἱ καιροί μας τὶς πιὸ ἔνθερμες ἐξάρσεις τοῦ ἀτομισμοῦ· τὸν Νίτσε, τὸν Μπαρρές, τῆς «ἐγωλατρείας», τὸν Ντ' Ἀνούντσιο, τὸν Στίρνερ καὶ τὸν Κροπότκιν (θεωρητικοὺς τοῦ ἀναρχισμοῦ) καὶ πιὸ κοντά μας, τὸν Μαρσέλ Προὺστ καὶ τὸν Ζίντ. Μὰ καὶ πάλιν δὲν ἀργησε νὰ φανερωθεῖ ἡ ἀντίδραση κατὰ τοῦ ἀτομικισμοῦ. Μπουχτισμένος ἀπ' τὸν ἀτομικισμό, ἂν καὶ θρέμμα καὶ γέννημά του, καὶ βλέποντας, ἴσως, καὶ τὸ ἀδιέξοδο ὁπου ἔσπρωχνε τὴ λογοτεχνία, ὁ Ζὰκ Ριβιέρ, κατὰ τὰ 1913 ἢ 1914, ἔκρουε τὴν καμπάνα τοῦ κινδύνου γιὰ τὸ μυθιστόρημα, γράφοντας ὅτι ἡ ψυχονοσφία καὶ ἡ ἀνάλυση τὸ πάνε πρὸς ἕνα βέβαιο μαρασμὸ καὶ ὅτι γιὰ νὰ σωθεῖ θὰ ἔπρεπε νὰ γυρίσει στὶς φόρμες τοῦ «ρομὰν πικαρέσκ», δηλαδὴ στὴν ἔντονη καὶ γοργὴ δράση, στὴν πολυπροσωπία, στὴν ἀποφυγὴ τῆς ψυχογραφίας, στὸ χαρούμενο καὶ συναρπαστικὸ βουητὸ τῆς περιπέτειας, — νὰ στραφεῖ πρὸς τὰ ἔξω, πρᾶμα ποὺ ἐν μέρει ἔγινε ἀργότερα, μὲ τὸ «περιπετειῶδες» μυθιστόρημα τῶν Μπενουά, Μάκ-Ὀρλὰν καὶ ἄλλων, καὶ ἀκόμα βαθύτερα, μὲ τὰ «ἐπικὰ» μυθιστορήματα τοῦ Μαλρώ.

⁂

Αὐτὲς οἱ ἀντίρροπες κινήσεις, τόσο ἔντονες καὶ ἐπίμονες μέσα στὴν ἴδια ἐποχή, δείχνουν τὸ μέγεθος τοῦ προβλήματος, τὸ πόσο ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα ἀτομιστικῶν καὶ ἀντιατομιστικῶν τάσεων μένει ὀξύς. Στὸν ἀνταγωνισμὸ τοῦτον ὁ Πέτρος Βλαστὸς φτάνει νὰ δεῖ τὴν ἴδια τὴν πορεία τῆς ἱστορίας. Ὁ ἄνθρωπος, γράφει, πηγαίνει «ταντουλίζοντας» ἀπὸ τὸν ταῖφὰ (τὴν ὁμάδα, μὲ τὴν ἔννοια ποὺ δίνει στὴ λέξη ὁ Βλαστός) στὴν ἀριστοκρατικὴ ὀλιγαρχία (στὰ ἄτομα) καὶ πίσω πάλι, ἀπὸ αἰώνα σὲ αἰώνα. Εἶναι ὁ ἀνταγωνισμὸς Ἀθήνας καὶ Σπάρτης. Ὁ ἀτομισμὸς — πουθενὰ ἀλλοῦ τόσο λαμπρὰ ὅσο στὸν ἀθηναϊκὸ πολιτισμὸ φανερωμένος — χανεται στὸ Μεσαίωνα καὶ ξαναφαίνεται στὴν Ἀναγέννηση καὶ στὴ Μεταρρύθμιση, ὅσο ποτέ, ἴσως, ἄλλοτε ἰσχυρός. Ἡ Ἀναγέννηση τὸν φανερώνει στὸν πρακτικὸ ἰδίως καὶ κατ' αἴσθησιν (σύμφωνα μὲ τὴ διάκριση ποὺ κάνει ὁ καθολικὸς Ζὰκ Μαριταίν) βίο καὶ ἡ Μεταρρύθμιση στὸν πνευματικὸ καὶ τὸ θρησκευτικό. Ἀπ' ἐκεῖ βγαίνει καὶ ὁ νεώτερος ἀτομικισμός, ποὺ ἔφτασε στὸ κορύφωμά του μὲ τὸ ρωμαντισμό.

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 5)

ΤΟ ΞΕΝΟ ΔΙΗΓΗΜΑ

Ο ΚΥΝΗΓΟΣ

ΜΕΤΑΦΡ.: ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ — ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ

ΤΗΣ ΟΛΙΒ ΣΡΑ'Ι'ΝΕΡ

Σὲ κάποιες πεδιάδες ἦταν ἕνας κυνηγός. Πήγαινε κάθε μέρα στὸ κυνήγι νὰ κυνηγήσει ἀγριοπούλια στὰ δάση. Μιὰ φορὰ βρέθηκε στὶς ὄχθες μιᾶς μεγάλης λίμνης. Καθώς στεκότανε προσμένοντας τὸν ἐρχομὸ τῶν πουλιῶν, ἔπεσε πάνω του ἕνας μεγάλος ἰσκιος καὶ εἶδε μέσα στὸ νερὸ μιὰν εἰκόνα. Σήκωσε τὰ μάτιά στὸν οὐρανὸ μὰ τὸ πουλὶ εἶχε φύγει. Τὸν ἔπιασε τότε μιὰ φλογερὴ ἀποθυμιὰ νὰ ξαναδεῖ μέσα στὸ νερὸ τὴν εἰκόνα, κι' ὁλημερὶς κύτταζε καὶ περίμενε. Μὰ ἔφτασε ἡ νύχτα καὶ τὸ πουλὶ δὲν εἶχε γυρίσει. Γύρισε τότε ὁ κυνηγὸς στὸ σπίτι του μὲ ἄδειο δισάκι, κατσουφιασμένος καὶ σιωπηλός. Πήγαν οἱ φίλοι καὶ τὸν ρωτήσανε τὴν αἰτία μὰ κεῖνος δὲν τοὺς ἀποκρίθηκε τίποτα. Κάθησε ὁλομόναχος καὶ συλλογιζότανε. Πῆγε τότε κοντὰ του ὁ φίλος του καὶ σ' αὐτόνε μίλησε:

— Εἶδα σήμερα, εἶπε, ἐκεῖνο ποὺ ποτέ μου δὲν εἶχα πρωτήτερα ἰδεῖ. "Ενα μεγάλο ἄσπρο πουλὶ μὲ ἁπλωμένα τ' ἀργυρᾶ του φτερά, νὰ πετάει μέσα στὴ γαλάζια ἀπεραντοσύνη. Καὶ τώρα λὲς πὼς μιὰ κι' μεγάλη φωτιὰ ἔχει ἀνάψει στὸ στῆθός μου. "Ηταν μιὰ λάμψη, μιὰ χίμαιρα, ἕνα καθρέφτισμα μέσα στὸ νερό. Μὰ τώρα τίποτ' ἄλλο δὲν θέλω στὴ γῆ παρὰ μονάχα νὰ τὸ πιάσω.

Ὁ φίλος τοῦ κυνηγοῦ γέλασε.

— Θὲ νάτανε καμμιὰ ἠλιοχτίδα ποὺ παιχνίδιζε στὸ νερὸ καὶ θὲ νάταν ὁ ἰσκιος τοῦ κεφαλιοῦ σου. Αὔριο θὰ τὸ ξεχάσεις, εἶπε.

Μὰ τὴν ἄλλη μέρα καὶ τὴν ἄλλη καὶ τὴν παράλλη ὁ κυνηγὸς πήγαινε μονάχος. "Εψαχνε μέσα στὰ δάση, στὶς λίμνες καὶ στὰ τρεχούμενα νερὰ μὰ δὲ μπροῦσε νὰ τὸ βρεῖ. Δὲν κυνηγοῦσε πιὰ ἀγριοπούλια. Τί νὰ τάκανε;

— Τί πόνος τὸν τρώει; εἴπαν οἱ φίλοι του.

— Εἶναι τρελλός, εἶπε ἕνας.

— "Οχι, μὰ εἶναι κάτι χειρότερο, εἶπ' ἕνας ἄλλος. Θέλει νὰ δεῖ ἐκεῖνο ποὺ κανένας ἀπὸ μᾶς δὲν ἐχεῖ δεῖ καὶ νὰ γίνει ὁ ἴδιος θαῦμα.

— Πᾶμε, κι' ἂς ἀρνηθοῦμε τὴ συντροφιά του, εἶπαν ὅλοι.

"Ετσι ὁ κυνηγὸς πήγαινε μονάχος.

Μιὰ νύχτα, ἐκεῖ ποὺ περπατοῦσε στὸ σκοτάδι, δακρυσμένος καὶ μὲ πολὺν πόνο στὴν καρδιά, στάθηκε μπροστὰ του ἕνας γέρος, πιὸ μεγαλόσωμος καὶ πιὸ ψηλὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

— Ποιὸς εἶσαι; ρώτησε ὁ κυνηγός.

— Εἶμαι ἡ Σοφία, ἀποκρίθηκε ὁ γέρος, ἀλλὰ μερικοὶ μὲ λένε Γνῶση. "Ολη μου ἡ ζωὴ τὴν πέρασα σὲ τοῦτες ἐδῶ τὶς πεδιάδες. Μὰ κανένας δὲν μὲ βλέπει ποτὲ ἀν δὲν νοιώσει μεγάλη λύπη. Γιὰ νὰ μὲ δοῦνε τὰ μάτια πρέπει νὰ πλιθοῦνε μὲ δάκρυα. Καὶ μιλᾶ ἀνάλογα μὲ τὸν πόνο ποὺ ὑποφέρει κανείς.

Κι' ὁ κυνηγὸς φώναξε:

—"Ω, ἐσύ, ποὺ ἔχεις ζήσει τόσο πολύ, πές μου ποιὸ εἶναι κεῖνο τὸ μεγάλο ἄγριο πουλὶ ποὺ ἔχω δεῖ νὰ ταξιδεύει στὰ γαλάζια πλάτη; Θέλουν νὰ μὲ κάνουνε νὰ πιστέψω πὼς εἶναι ὄνειρο, πὼς εἶναι ὁ ἴσκιος τοῦ κεφαλιοῦ μου.

Ὁ γέρος χαμογέλασε.

— Τὸ λένε Ἀλήθεια. "Οποιος τὴν εἶδε μιὰ φορὰ πατᾶ πιὰ δὲν ξαναβρίσκει ἡσυχία. Τὴν παθεῖ ὡς ποὺ νὰ πεθάνει.

Κι' ὁ κυνηγὸς φώναξε:

—"Ω! Πές μου ποῦ μπορῶ νὰ τὴν βρῶ.

Μὰ ὁ ἄνθρωπος εἶπε:

— Δὲν ἔχεις ἀκόμα ὑποφέρει ἀρκετά. Καὶ ἔφυγε.

Τότες ὁ κυνηγὸς ἔβγαλε μέσα ἀπὸ τὸ στῆθος του τὴ σαΐτα τῆς φαντασίας, ἔδεσε πάνω τὸ νῆμα τῶν πόθων του καὶ κάθησε δλη τὴ νύχτα καὶ ἔπλεξε ἕνα δίχτυ.

Τὸ πρωΐ, ἁπλωσε τὸ χρυσὸ του δίχτυ στὴ γῆ κι' ἔρριξε μέσα σ' αὐτὸ λίγους σπόρους πίστης ποὺ τοῦ εἶχε ἀφήσει ὁ πατέρας του καὶ ποὺ κεῖνος τοὺς φύλαγε μέσα στὴν τσέπη τοῦ στήθους του. Μοιόζανε σὰν ἄσπρες μανταστούρες κι' ὅταν ἔρριχνε κανένας ἀπάνω τους λίγη σκόνη πετοῦσαν ἔξω.

Μέσα στὸ δίχτυ μπῆκε πρῶτα ἕνα πουλὶ μ' ἄσπρα σὰν τὸ χιόνι φτερά, μὲ μάτια περιστεριοῦ καὶ κελάνδησε ἕνα ὡραῖο τραγούδι—«Θεάνθρωπος! θεάνθρωπος! θεάνθρωπος!» τραγούδησε. "Υστερα ἦρθε ἕνα μαῦρο καὶ μυστικὸ πουλὶ, μὲ μαῦρα, ἀξιαγάπητα μάτια ποὺ κύτταζαν ὡς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς καὶ κελάνδησε μονάχα τοῦτο: «Ἀθανασία!».

Κι' ὁ κυνηγὸς τὰ πῆρε καὶ τὰ δυὸ στὴν ἀγκαλιά του καὶ εἶπε:

— Σίγουρα εἶναι ἀπὸ τὴν ὁμορφη οἰκογένεια τῆς Ἀλήθειας.

"Υστερα ἦρθε ἕνα ἄλλο πουλί, χρυσοπράσινο, ποὺ κελαηδοῦσε μὲ διαπεραστικὴ φωνή, σὰν τοὺς διαλαλητὲς τῆς ἀγορᾶς — «Ἀνταμοιεῖθη μετὰ θάνατον! Ἀνταμοιεῖθη μετὰ θάνατον!».

Κι' ὁ κυνηγὸς εἶπε:

—"Εσὺ δὲν εἶσαι τόσο ὄμορφο. Μὰ εἶσαι κι' ἐσὺ ὄμορφο». Καὶ τὸ πῆρε.

"Ηρθανε κι' ἄλλα πουλιά, μὲ ὄμορφα χρώματα, ποὺ τραγουδοῦσαν εὐχάριστα τραγούδια, ὡς που οἱ σπόροι τελειώσανε. Ὁ κυνηγὸς μάζεψε ὅλα του τὰ πουλιά, ἔφτιαξε ἕνα γερὸ σιδερένιο κλουβὶ ποὺ τὸ ἀνοιμπε καινούργιο «πιστεύω» ποὺ εἶχε ἀνάψει στὸ στῆθός μου. Πήγανε τότες ἐκεῖ τριγύρω οἱ ἄνθρωποι χορεύοντας καὶ τραγουδώντας.

—"Ω, εὐτυχισμένε κυνηγέ, φώναξαν. "Ω θαυμάσιε ἄνθρωπε! "Ω εὐγάριστα πουλιά! "Ω ὡραῖα τραγούδια!

Κανένας δὲ ρώτησε ἀπὸ ποῦ εἶχαν ἔρθει τὰ πουλιά, οὔτε πῶς πιάστηκαν. Ἀλλὰ ὅλοι χορεύανε καὶ τραγουδοῦσαν μπροστά τους. Κι' ὁ κυνηγὸς ἐπίσης ἦταν χαρούμενος γιατὶ εἶπε:

— Σίγουρα ἀνάμεσά τους βρίσκεται κι' ἡ Ἀλήθεια. Σὰν ἔρθει καιρὸς θ' ἀλλάξει τὰ φτερά της καὶ θὰ δῶ τὴ χιονόλευκη μορφή της.

Μὰ ὁ καιρὸς περνοῦσε, οἱ ἄνθρωποι τραγουδοῦσανε καὶ χορεύανε, ἀλλὰ ἡ καρδιὰ τοῦ κυνηγοῦ εἶχε γίνει βαρειά. "Οπως πρῶτα, ἐφευγε μοναχός του γιὰ νὰ κλάψει. Μέσα στὸ στῆθος του εἶχε ξυπνήσει ὁ τοιμεοὸς πόθος. Μιὰ μέρα, ἐκεῖ ποὺ καθόταν κλαίγοντας μοναχός, τὸν συνάντησε ἡ Σοφία. Ὁ κυνηγὸς εἶπε στὸ γέρο αὐτὰ ποὺ εἶχε κάνει.

Καὶ ἡ Σοφία χαμογέλασε μὲ θλίψη.

— Πολλοὶ ἄνθρωποι, εἶπε. ἀπλώσανε τὸ δίχτυ αὐτὸ νὰ πιάσουνε τὴν ἀλήθεια. Ἀλλὰ ποτὲ δὲν τὴν βρήκανε. Ἡ Ἀλήθεια δὲν τρέφεται ἀπὸ τοὺς σπόρους τῆς πίστης. Τὰ πόδια της δὲν μπροῦν νὰ πατήσουν στὸ δίχτυ τῶν πόθων. Δὲν ἀναντιέει στὸν ἀέρα ποὺ ἀμπνέει σ' αὐτὲς τὶς πεδιάδες. Τὰ πουλιὰ ποὺ ἔχεις πιάσει εἶναι γέννημα τῆς ψευτιᾶς. "Ομορφα καὶ χαριτωμένα μὰ ψεύτικα. Ἡ Ἀλήθεια δὲν τὰ γνωρίζει.

Κι' ὁ κυνηγὸς φώναξε μὲ πίκρα:

— Κι' ἐγὼ πρέπει νὰ καθήσω ἥσυχος, νὰ μὲ τρώει αὐτὴ ἡ μεγάλη ἔγνια;

Κι' ὁ γέρος εἶπε:

—"Ακουσε. Ἐπειδὴ ὑπόφερες κι' ἔκλαψες πολὺ θὰ σοῦ πῶ αὐτὸ ποὺ ξέρω. "Οποιος ξεκινάει νὰ βρεῖ τὴν Ἀλήθεια πρέπει ν' ἀφήσει γιὰ πάντα ἐτοῦτες τὶς πεδιάδες τῆς πρόληψης καὶ νὰ μὴν πάρει μαζί του οὔτε ἕνα κουρελάκι δικό του. Πρέπει νὰ πλανηθεῖ μονάχος στὴ Χώρα τῆς Ἀπόλυτης Ἀρνησης. Πρέπει νὰ μείνει ἐκεῖ. Πρέπει νὰ ἀντισταθεῖ στὸν πειρασμό. "Οταν χαράζει τὸ φῶς πρέπει νὰ σηκωθεῖ καὶ νὰ τραβήξει γιὰ τὴ χώρα τοῦ στεγνοῦ ἡλιόφωτου. Μπροστά του θὰ ὑψωθοῦνε τὰ βουνὰ τῆς σκληρῆς πραγματικότητας. Πρέπει νὰ τ' ἀνεβεῖ. Πάνω ἀπ' αὐτὰ βρίσκεται ἡ Ἀλήθεια.

— Κι' ὁ ἄνθρωπος θὰ τὴν πιάσει γερά! Θὰ τὴν κρατήσει στὰ χέρια του! Φώναξε ὁ κυνηγός.

Ἡ Σοφία κούνησε τὸ κεφάλι.

— Ποτὲ δὲν θὰ τὴν δεῖ, μήτε θὰ τὴν κρατήσει. Δὲν ἔφτασε ἀκόμα ὁ καιρός.

— Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἐλπίδα; φώναξε ὁ κυνηγός.

—Ὑπάρχει, εἶπε ἡ Σοφία. Μερικοὶ ἄνθρωποι ἔνουν ἀνέδει σ' αὐτὰ τὰ βουνά. Σκαρφαλώσανε κύκλο, κύκλο τὰ γυμνὰ βράχια. Κι' ὄντας πλανιόνταν ἐκεῖ, στὰ ψηλὰ κεῖνα μέρη, μπορέσανε μερικοὶ νὰ πιάσουν ἀπὸ χάμω ἕνα ἀσημόλευκο φτερό, πεσμένο ἀπὸ τὰ φτερά τῆς Ἀλήθειας. Καὶ θᾶρθει καιρὸς, εἶπε ὁ γέρος ὑψώνοντας προφητικὰ τὸ κορμί του καὶ δείχνοντας τὸν οὐρανό, θᾶρθει καιρὸς σὰν θάχουνε μαζευτεῖ ἀπὸ τὰ χέρια τῶν ἀνθρώπων ἀρκετὰ ἀπὸ τοῦτα τ' ἀσημένια φτερά, ποὺ θὰ τὰ πλέξουνε σκοινὶ καὶ τὸ σκοινὶ δίχτυ καὶ μέσα σὲ κεῖνο τὸ δίχτυ θὰ πιαστεῖ ἡ Ἀλήθεια. Μονάχα ἡ Ἀλήθεια μπορεῖ νὰ πιάσει τὴν Ἀλήθεια.

Ὁ κυνηγὸς σηκώθηκε. «Θὰ πάω», εἶπε.

Μὰ ἡ Σοφία τὸν κράτησε.

— Ξημελιωσέ το καλά. Ὅποιος ἀφήσει τὶς πεδιάδες αὐτὲς ποτὲ δὲν ξαναγυρίζει πίσω. Ἀκόμα κι' ἂν κλάψει αἷμα κι' ἄτι δάκκυο ἐφτά μέρες κι' ἑφτὰ νύντες στὰ σύνορά τους, ποτὲ δὲ θὰ μπορέσει νὰ ξαναπατήσει τὸ πόδι του. Σὲν τὶς ἀφήσει κανεὶς τὶς ἀφήνει γιὰ πάντα. Στὸ δρόμο ποὺ θέλεις ν' ἀκολουθήσεις δὲν ὑπάρχει ἀντεμοιεῖθη. "Οποιος πηγαίνει πηγαίνει λεύτερα ἀπὸ τὴ μεγάλη ἀγάπη ποὺ βρίσκεται μέσα του.

— Πηγαίνω, εἶπε ὁ κυνηγός. Ἀλλά, πές μου, ποιὸ μονοπάτι τρέπει νὰ πάω στὰ βουνά;

— Εἶμαι παιδὶ τῆς Συσσωρευμένης Γνώσης τῶν Αἰώνων, εἶπε ὁ ἄνθρωπος. Μπορῶ νὰ βαδίσω μονάχα ἐκεῖ ὅπου ἔχουν βαδίσει πολλοὶ ἄνθρωποι. Πάνω σὲ κεῖνα τὰ βουνὰ λίγα πόδια ἔχουν περάσει. Ὁ καθένας ἀνοίγει τὸ δρόμο μονάχος του. Πηγαίνει μπαίνοντας σὲ κίνδυνο. Δὲν τὴν ἀκούει κιὰ τὴ φωνή μου. Μπορῶ νὰ τὸν ἀκολουθήσω, μὰ δὲν μπορῶ νὰ πάω πρὶν ἀπ' αὐτόν.

"Υστερα ἡ Γνώση ἐξαφανίστηκε.

Κι' ὁ κυνηγὸς γύρισε. Πῆγε στὸ κλουβί του. "Εσπασε τὲ τὰ ἴδια του τὰ χέρια τὰ κάνκελα καὶ τὸ σπασμένο σίδερο τοῦ ἔσκισε τὴ σάρκα. Μερικὲς φορὲς εἶναι πιὸ εὔκολο νὰ σπάσεις παρὰ νὰ χτίσεις.

"Εβγαλε ἕνα ἕνα ἔξω τὰ φτερωτὰ πουλιὰ του καὶ τ' ἄφησε νὰ πετάξουν. Μὰ σὰν ἦρθε ἡ σειρὰ τοῦ πουλιοῦ μὲ τὸ σκοῦρο φτέρωμα τὸ κράτησε καὶ κύτταξε μέσα στὰ βμορφα μάτια του καὶ τὸ πουλὶ πρόφερε τὴ σιγανὴ βαθειὰ κραυγή του: «Ἀθανασία!».

Καὶ κεῖνος εἶπε γοργά:

«Αὐτὸ δὲ μπορῶ νὰ τὸ ἀπουρριστῶ. Δὲν εἶναι βάρος. Δὲν τρώει τροφή. Θὰ τὸ κρύψω μέσα στὸ στῆθος μου. Θὰ τὸ πάρω μαζί μου». Καὶ τὸ ἔκρυψε κεῖ καὶ τὸ σκέπασε μὲ τὸ σακάκι του.

Μὸ τὸ πουλὶ ποὺ εἶχε κρύψει γιὸ νὰ τὸ ἀρώτερο, βαρύτερο, βαρύτερο, βαρύτερο. ὡς πεῖ στεκότανε πάνω στὸ στῆθος του σὰ μολύβι. Δὲ μποροῦσε νὰ κουνηθεῖ μαζὶ μ' αὐτό. Τότε τὸ ξανάβγαλε καὶ τὸ κύτταξε.

—"Αν! δμερφό μου, ἀχ ἀγαπημένο τῆς καρδιᾶς μου! φώναξε. Δὲ μπορῶ νὰ σὲ κρατήσω;

"Ανοιξε μὲ λύπη τὰ χέρια του.

— Πήγαινε, εἶπε Μπορεῖ κάποια νότα τοῦ τραγουδιοῦ τῆς Ἀλήθειας νὰ μοιάζει μὲ τὴ δική σου. Μὰ ἐγὼ ποτὲ δὲν θὰ τὴν ἀκούσω.

Μὲ θλίψη ἄνοιξε τὸ χέρι του καὶ τὸ πουλὶ πέταξε μακρυὰ του γιὰ πάντα.

"Υστερα πῆρε ἀπὸ τὴ σαΐτα τῆς Φαντασίας τὸ νῆμα τῶν Πόθων του καὶ τὸ πέταξε γάμου. "Εβαλε τὴν ἄδεια σαΐτα στὸ στῆθος του, γιατὶ τὸ νῆμα εἶχε γίνει σὲ κεῖνες τὶς πεδιάδες, μὰ ἡ σαΐτα ἦταν ἀπὸ ἄγνωστη χώρα. "Εκανε νὰ φύγει μὰ τώρα τὸν τριγύριζε οὐρλιάζοντας ὁ κόσμος.

— Τρελλέ, σκύλε, παλαβέ, ἀνισόρροπε! φώναζαν. Πῶς τόλμησες κι' ἔσπασες τὸ κλουβί σου κι' ἀφισες τὰ πουλιὰ νὰ πετάξουν;

Ὁ κυνηγὸς μίλησε. Μὰ δὲν θέλανε νὰ τὸν ἀκούσουν.

—'Αλήθεια; Ποιὰ εἶναι αὐτή; Μπορεῖς νὰ τὴν φᾶς; Μπορεῖς νὰ τὴν πιεῖς; Ποιὸς τὴν εἶδε ποτέ του; Τὰ πουλιὰ σου ἦταν πραγματικά. "Ολοι μπορούσανε καὶ τ' ἀκούγανε ποὺ κελαηδοῦσαν! "Ω τρελλέ, τιποτένιο σκουλῆκι! "Αθεε! φώναζαν. Μολύνεις τὸν ἀέρα.

—'Ελᾶτε νὰ πάρουμε πέτρες νὰ τὸν πετροβολήσουμε, οὐρλιαζῶν μερικοί.

— Τί μᾶς νοιάζει ἐμᾶς; εἶπαν ἄλλοι. "Αστε τὸν τρελλὸ νὰ πάει.

Καὶ φύγανε. Μὰ ὅσοι μείνανε μαζὶ ξέψανε πέτρες καὶ λάσπες καὶ τὰ πετάξανε πάνω του. Τέλος, τσακισμένος καὶ γιομάτος μελανιὲς ὁ κυνηγὸς τρύπωσε μακρυὰ, στὰ δάση. Καὶ τριγύρω του ἦτανε βράδυ.

Πλανήθηκε δῶ καὶ κεῖ καὶ τὰ σκοτάδι γινότανε πυκνότερο. Βρισκότανε τώρα στὴν ἄκρη τοῦ τόπου μὲ τὴν παντοτεινὴ νύχτα. Σταμάτησε τότες ἐκεῖ καὶ δὲν ἔβλεπε πουθενὰ φῶς. Ψηλάφησε μὲ τὰ χέρια του. Μὰ κάθε κλαδὶ ἔπιαζε ὄπως τὸ ἀγγίζε κι' ἡ γῆ ἦταν σκεπασμένη μὲ στάχτες. Σὲ κάθε βῆμα τὸ πόδι του βούλιαζε κι' ἕνα οὐννεφο ἀπὸ λεπτότατη στάχτη ἔπεφτε στὸ πρόσωπό του καὶ ἦταν σκοτάδι. "Ετσι κάθησε σὲ μιὰ πέτρα κι' ἔκρυψε τὸ πρόσωπό του στὰ χέρια του, ποσσιήνοντας σὲ κείνη τὴ Χώρα τῆς "Αρνησης ὡς ποὺ νάρθει τὸ φῶς.

Τὸ ἴδιο καὶ μέσα στὴν καρδιά του ἦτανε νύχτα.

Τότε, μέσ' ἀπὸ τὰ ἔλη ποὺ βρίσκονταν δεξιὰ του κι' ἀριστερὰ του σηκώθηκε παγωμένη ὁμίχλη καὶ τὸν τύλιξε. Μιὰ ψιλὴ ἀδιόρατη βροχὴ ἔπεφτε στὸ σκοτάδι καὶ χοντρὲς στάλες μαζευότανε στὰ μαλλιά του καὶ στὰ ροῦχα του. Ἡ καρδιὰ του χτυποῦσε ἀργὰ κι' ἀμβλεῖα μὲ τὸ σκοῦρο φτέρωμα τὸ κράτησε καὶ κύτταξε μέσα στὰ βμορφα μάτια του καὶ τὸ πουλὶ πρόφερε τὴ σιγανὴ βαθειὰ κραυγή του: «Ἀθανασία!».

Καὶ κεῖνος εἶπε γοργά:

«Αὐτὸ δὲ μπορῶ νὰ τὸ ἀπουρριστῶ. Δὲν εἶναι βάρος. Δὲν τρώει τροφή. Θὰ τὸ κρύψω μέσα στὸ στῆθος μου. Θὰ τὸ πάρω μαζί μου». Καὶ τὸ ἔκρυψε κεῖ καὶ τὸ σκέπασε μὲ τὸ σακάκι του.

Μὸ τὸ πουλὶ ποὺ εἶχε κρύψει γιὸ νὰ τὸ ἀρώτερο, βαρύτερο, βαρύτερο, βαρύτερο. ὡς πεῖ στεκότανε πάνω στὸ στῆθος του σὰ μολύβι. Δὲ μποροῦσε νὰ κουνηθεῖ μαζὶ μ' αὐτό. Τότε τὸ ξανάβγαλε καὶ τὸ κύτταξε.

—'Αν! δμερφό μου, ἀχ ἀγαπημένο τῆς καρδιᾶς μου! φώναξε. Δὲ μπορῶ νὰ σὲ κρατήσω;

"Ανοιξε μὲ λύπη τὰ χέρια του.

— Πήγαινε, εἶπε Μπορεῖ κάποια νότα τοῦ τραγουδιοῦ τῆς Ἀλήθειας νὰ μοιάζει μὲ τὴ δική σου. Μὰ ἐγὼ ποτὲ δὲν θὰ τὴν ἀκούσω.

Μὲ θλίψη ἄνοιξε τὸ χέρι του καὶ τὸ πουλὶ πέταξε μακρυὰ του γιὰ πάντα.

"Υστερα πῆρε ἀπὸ τὴ σαΐτα τῆς Φαντασίας τὸ νῆμα τῶν Πόθων του καὶ τὸ πέταξε γάμου. "Εβαλε τὴν ἄδεια σαΐτα στὸ στῆθος του, γιατὶ τὸ νῆμα εἶχε γίνει σὲ κεῖνες τὶς πεδιάδες, μὰ ἡ σαΐτα ἦταν ἀπὸ ἄγνωστη χώρα. "Εκανε νὰ φύγει μὰ τώρα τὸν τριγύριζε οὐρλιάζοντας ὁ κόσμος.

— Τρελλέ, σκύλε, παλαβέ, ἀνισόρροπε! φώναζαν. Πῶς τόλμησες κι' ἔσπασες τὸ κλουβί σου κι' ἀφισες τὰ πουλιὰ νὰ πετάξουν;

Ὁ κυνηγὸς μίλησε. Μὰ δὲν θέλανε νὰ τὸν ἀκούσουν.

—'Αλήθεια; Ποιὰ εἶναι αὐτή; Μπορεῖς νὰ τὴν φᾶς; Μπορεῖς νὰ τὴν πιεῖς; Ποιὸς τὴν εἶδε ποτέ του; Τὰ πουλιὰ σου ἦταν πραγματικά. "Ολοι μπορούσανε καὶ τ' ἀκούγανε ποὺ κελαηδοῦσαν! "Ω τρελλέ, τιποτένιο σκουλῆκι! "Αθεε! φώναζαν. Μολύνεις τὸν ἀέρα.

—'Ελᾶτε νὰ πάρουμε πέτρες νὰ τὸν πετροβολήσουμε, οὐρλιαζῶν μερικοί.

— Τί μᾶς νοιάζει ἐμᾶς; εἶπαν ἄλλοι. "Αστε τὸν τρελλὸ νὰ πάει.

Καὶ φύγανε. Μὰ ὅσοι μείνανε μαζὶ ξέψανε πέτρες καὶ λάσπες καὶ τὰ πετάξανε πάνω του. Τέλος, τσακισμένος καὶ γιομάτος μελανιὲς ὁ κυνηγὸς τρύπωσε μακρυὰ, στὰ δάση. Καὶ τριγύρω του ἦτανε βράδυ.

Πλανήθηκε δῶ καὶ κεῖ καὶ τὰ σκοτάδι γινότανε πυκνότερο. Βρισκότανε τώρα στὴν ἄκρη τοῦ τόπου μὲ τὴν παντοτεινὴ νύχτα. Σταμάτησε τότες ἐκεῖ καὶ δὲν ἔβλεπε πουθενὰ φῶς. Ψηλάφησε μὲ τὰ χέρια του. Μὰ κάθε κλαδὶ ἔπιαζε ὄπως τὸ ἀγγίζε κι' ἡ γῆ ἦταν σκεπασμένη μὲ στάχτες. Σὲ κάθε βῆμα τὸ πόδι του βούλιαζε κι' ἕνα οὐννεφο ἀπὸ λεπτότατη στάχτη ἔπεφτε στὸ πρόσωπό του καὶ ἦταν σκοτάδι. "Ετσι κάθησε σὲ μιὰ πέτρα κι' ἔκρυψε τὸ πρόσωπό του στὰ χέρια του, ποσσιήνοντας σὲ κείνη τὴ Χώρα τῆς "Αρνησης ὡς ποὺ νάρθει τὸ φῶς.

Τὸ ἴδιο καὶ μέσα στὴν καρδιά του ἦτανε νύχτα.

Τότε, μέσ' ἀπὸ τὰ ἔλη ποὺ βρίσκονταν δεξιὰ του κι' ἀριστερὰ του σηκώθηκε παγωμένη ὁμίχλη καὶ τὸν τύλιξε. Μιὰ ψιλὴ ἀδιόρατη βροχὴ ἔπεφτε στὸ σκοτάδι καὶ χοντρὲς στάλες μαζευότανε στὰ μαλλιά του καὶ στὰ ροῦχα του. Ἡ καρδιὰ του χτυποῦσε ἀργὰ κι' ἀμβλεῖα μὲ τὸ σκοῦρο φτέρωμα τὸ κράτησε καὶ κύτταξε μέσα στὰ βμορφα μάτια του καὶ τὸ πουλὶ πρόφερε τὴ σιγανὴ βαθειὰ κραυγή του: «Ἀθανασία!».

Καὶ κεῖνος εἶπε γοργά:

«Αὐτὸ δὲ μπορῶ νὰ τὸ ἀπουρριστῶ. Δὲν εἶναι βάρος. Δὲν τρώει τροφή. Θὰ τὸ κρύψω μέσα στὸ στῆθος μου. Θὰ τὸ πάρω μαζί μου». Καὶ τὸ ἔκρυψε κεῖ καὶ τὸ σκέπασε μὲ τὸ σακάκι του.

Μὸ τὸ πουλὶ ποὺ εἶχε κρύψει γιὸ νὰ τὸ ἀρώτερο, βαρύτερο, βαρύτερο, βαρύτερο. ὡς πεῖ στεκότανε πάνω στὸ στῆθος του σὰ μολύβι. Δὲ μποροῦσε νὰ κουνηθεῖ μαζὶ μ' αὐτό. Τότε τὸ ξανάβγαλε καὶ τὸ κύτταξε.

—'Αν! δμερφό μου, ἀχ ἀγαπημένο τῆς καρδιᾶς μου! φώναξε. Δὲ μπορῶ νὰ σὲ κρατήσω;

"Ανοιξε μὲ λύπη τὰ χέρια του.

— Πήγαινε, εἶπε Μπορεῖ κάποια νότα τοῦ τραγουδιοῦ τῆς Ἀλήθειας νὰ μοιάζει μὲ τὴ δική σου. Μὰ ἐγὼ ποτὲ δὲν θὰ τὴν ἀκούσω.

Μὲ θλίψη ἄνοιξε τὸ χέρι του καὶ τὸ πουλὶ πέταξε μακρυὰ του γιὰ πάντα.

"Υστερα πῆρε ἀπὸ τὴ σαΐτα τῆς Φαντασίας τὸ νῆμα τῶν Πόθων του καὶ τὸ πέταξε γάμου. "Εβαλε τὴν ἄδεια σαΐτα στὸ στῆθος του, γιατὶ τὸ νῆμα εἶχε γίνει σὲ κεῖνες τὶς πεδιάδες, μὰ ἡ σαΐτα ἦταν ἀπὸ ἄγνωστη χώρα. "Εκανε νὰ φύγει μὰ τώρα τὸν τριγύριζε οὐρλιάζοντας ὁ κόσμος.

— Τρελλέ, σκύλε, παλαβέ, ἀνισόρροπε! φώναζαν. Πῶς τόλμησες κι' ἔσπασες τὸ κλουβί σου κι' ἀ-

Ἀπὸ ἔλλειψη χώρου ἡ συνέχεια τῶν «ΠΟΡΤΡΑΙΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ» ἀναβάλλεται γιὰ τὸ ἐρχόμενο φύλλο.

Ἀπο τοὺς «Στοχασμοὺς

ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΟ ΚΑΙ ΤΗ ΦΥΣΗ„

Τοῦ κ. Γ. Κ. ΣΤΑΜΠΟΛΗ

Τὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἀν ὑπημοὺργησε τὸν κόσμο. Τὸ πρόβλημα εἶναι ἄν ἡ ζωὴ κατόρθωσε νὰ φτιάξει τὸν Θεὸ μέσα στὸν κόσμο, ἡ κι ἄν μπορεῖ ποτὲ νὰ βγάλει ὁ κόσμος τὸν Θεό, σὰ συνειδητὴ καὶ ἀκέραια ἔκφραση τῆς αἰώνιας καὶ ἀκατάλυτης ζωῆς του. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἀκόμα ἴσαμε σήμερα μιὰ ὑπαρκτὴ πραγματικότητα, ἢ ἔστω κ' ἕνα παρελθόν, μιὰ ζωντανὴ δηλαδὴ ἢ μιὰ περασμένη πνοὴ τῆς παγκοσμιότητας. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀπ' ὅ,τι ξέρουμε καὶ μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε μιὰ νοσταλγία μόνο τῆς δικῆς μας ψυχῆς, ἑνας ἀγγελικὸς καὶ ἀνικανοποίητος πόθος τοῦ εἶναι μας. Ὁ Θεὸς εἶναι ἕνα μέλλον, μιὰ ἐλπίδα κ' ἕνα μακρυὸ φῶς τοῦ παραμυθιοῦ, ποὺ τὸ ...ιάχνει ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ φαντασία του. Τίποτα δὲν μᾶς ἀποδεῖξε τὴν ὕπαρξή του. Τίποτα δὲν μᾶς παρηγορεῖ γιὰ τὴν Ἔλλειψή του. Μὰ καὶ τίποτα δὲν μᾶς κάνει νὰ παραιτηθοῦμε ἀπ' Αὐτόν, ἀφοῦ μόνο μὲ τὴν προσμονὴ του κατὰ βάθος μπροῦμε σὰν "Ατλαντες νὰ βαστοῦμε τὸ κενὸ ἀπὸ νόημα, τὸ ἀρρωστημένο ἀπὸ σαπίλια καὶ θάνατο, τὸ ἀκατανόητο ἀπὸ ἀδικία, τὸ ἄσχημο ἀπὸ ἀσυνέπειες δημιούργημά του. ποὺ ἐμεῖς τοῦ τὸ ἀποδίδουμε ὡς εἰκόνα τοῦ τέλειου καὶ ἁρμονικοῦ, ἀφοῦ δὲ μπροῦμε νὰ φτιάξουμε μόνοι μας ἀκόμα, τὸν ἰδανικὸ κόσμο ποὺ θέλουμε μέσα μας μὲ εὐρυθμία καὶ δικαιοσύνη, ἢ καὶ μὲ τὸν ἐγωϊσμὸ ἐστω καὶ τὴν ἀπλησταία μας, γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῆς περιέργειας καὶ τῶν ὀρέξεών μας καὶ γιὰ τὴν ἐξασφάλιση μιᾶς ἀθάνατης ζωῆς καὶ μιᾶς ἀτέλειωτης χαρᾶς τῆς σάρκας καὶ τῆς ἡδονικότητάς μας.

⁂

Ἡ δημιουργία δὲν εἶναι ζήτημα τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶναι ζήτημα προηγούμενο στὴν ἐμφάνιση τοῦ κόσμου. Εἶναι αὐτόνομος παλμός, ἀέναη κίνηση καὶ ἀδιάκοπη συνέχεια. Χαμμιὰ βεβαιότητα δὲν ὑπάρχει πὼς αὐτὲς τὶς δυνάμεις τὶς δδηγεῖ ἢ τὶς κατευθύνει συνολικὰ ἢ-

...ρὶζά τους ἦτανε τριγυρισμένα μὲ τεῖχη ἀπὸ βράχους, ποὺ σφίγγανε πάνω τὰ βουνὰ ὁλόγυρα σφιχτέρα μὲ δυνατοὺς κλοιοὺς. Ἀπὸ πάνω τους ἔπιαζε τὸ οὐράνιο ἠλιόφωτο. Ὁ κυνηγὸς ἄρθρωσε μιὰν ...ύρια κραυγή. "Εσκυψε πάνω στὴ ...ὴ καὶ σὰν σηκώθηκε τὸ πρόσ

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ κ. Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

7.

ΑΛΛΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ ΤΟΥ ΚΑΤΟΡΘΩΜΑΤΑ XXX. Ἐνῶ ὁ Ἀλκιβιάδης καταγινόταν νά περιζώσει τή Χαλκηδόνα μὲ περιτείχισμα ἀπὸ τή μιὰ θάλασσα ὡς τὴν ἄλλη (1), ἤρθε ὁ Φαρνάβαζος γιὰ νὰ λύσει τὴν πολιορκία. Συνάμα ὁ Ἱπποκράτης ὁ ἁρμοστής, ἐπιχείρησε ξέξω ἀπ' τὴν πόλη, μὲ ὅλη του τὴ δύναμη, κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Ἀλκιβιάδης ποὺ ἀντιμετώπιζε μὲ τὸ στρατό του ταυτόχρονα καὶ τοὺς δυό τους, τὸ Φαρνάβαζο τὸν ἐξανάγκασε νὰ φύγει ντροπιασμένα, ἐνῶ τὸν Ἱπποκράτη τὸν ἐσκότωσε(2) καθὼς κι ἕναν μεγάλο ἀριθμὸ ἀπὸ τοὺς δικούς του ποὺ νικήθηκαν. Ὕστερ' ἀπ' τὴ νίκη του αὐτὴ κατευθύνθηκε πρὸς τὸν Ἑλλήσποντο γιὰ νὰ συνάξει φόρους(3). Τότε κυρίεψε καὶ τὴ Σηλυβρία(4), ἐκθέτοντας τὸν ἑαυτό του σὲ ἀσκοπο κίνδυνο. Ἐκεῖνοι δηλαδὴ ποὺ θὰ τοῦ παράδιναν τὴν πόλη εἶχαν συμφωνήσει μαζί του πὼς θὰ ὑψώσουν ἀναμμένη δάδα τὰ μεσάνυχτα, πρᾶμα ὁμως ποὺ ἀναγκαστήκαν νὰ τὸ κάμουν πρὶν τὴς ὥρας ἐπειδὴ φοβήθηκαν κάποιον ἀπ' τοὺς συνενόχους τους ποὺ ἄλλαξε ἀξάφνα γνώμη. Ἀφοῦ λοιπὸν ὑψώθηκε ἡ δάδα πρὶν ἀκόμη ὁ στρατὸς ἑτοιμαστεῖ, ὁ Ἀλκιβιάδης, παίρνοντας μαζί του τριάντα νομάτους, ἀπάνω κάτου, καὶ δίνοντας διαταγὴ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν τὸ γρηγορώτερο οἱ ἄλλοι τράβηξε δρομαῖα κατὰ τὸ κάστρο τῆς Σηλυβρίας. Καθὼς τοῦ ἀνοίγουταν ἡ πύλη, προστεθήκαν στοὺς τριάντα ποὺ εἶχε καὶ εἴκοσι ἄλλοι πελταστὲς (5). Ἀλλὰ μόλις ἐτρύπωσε μέσα παρατήρησε ἀμέσως πὼς οἱ Σηλυβριανοὶ ἐρχόταν ἀπ' ἀντίκρυ ὁ πλισμένοι κατ...νά του.

ΕΤΟΙΜΟΤΗΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΨΥΧΙΑ Ἡ ἀντίσταση τοῦ εἶταν καταδικασμένη, ἀλλὰ καὶ νὰ φύγει δὲν τὸ καταδέχουνταν, αὐτὸς ποὺ ἔμεινε ἀνίκητος ὡς ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα σὲ ὅλες τὶς μάχες ποὺ εἶχε διευθύνει. Ἀφοῦ διάταξε τὸ σαλπιχτὴ νὰ σημάνει σιωπή, ἔβαλε ἔναν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους του νὰ φωνάξει πὼς οἱ Ἀθηναῖοι δὲ θὰ σηκώσουν ὅπλα ἐνάντια στοὺς Σηλυβριανούς. Στὸ ἄκουσμα τοῦτο, ἄλλοι ἀπὸ τοὺς τελευταίους ἔχασαν τὴ φιλοπόλεμη διάθεσή τους, λογιάζοντας πὼς οἱ ἐχθροὶ βρίσκουταν ὅλοι μὲς στὴν πόλη, καὶ ἄλλοι εὐχαριστηθῆκαν στὴν ἐλπίδα τοῦ συμβιβασμοῦ. Καθὼς εἶχαν ζυγώσει μεταξύ τους καὶ συνενοοῦνταν, ἔφτασε ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλκιβιάδη, καὶ ὁ ἴδιος, εἰκάζοντας (ὅπως καὶ εἶταν ἡ ἀλήθεια) πὼς εἶχαν εἰρηνικὲς προθέσεις οἱ Σηλυβριανοί, φοβήθηκε μήπως οἱ Θρᾶκες πλιατσικολογήσουνε τὴν πολιτεία. Κι εἶτανε πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἀκολουθοῦσαν τὸν Ἀλκιβιάδη πρόθυμα στὶς ἐκστρατεῖες ἀπὸ ἀφοσίωση καὶ ἀγάπη γιὰ τὸ πρόσωπό του. Τοὺς ἔβγαλε λοιπὸν ὅλους οὐτοῦς ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, καὶ τοὺς κατοίκους ποὺ τοῦ πρόσπεσαν δὲν τοὺς ἐπείραξε σὲ τίποτα· μονάχα τοὺς ἐπέβαλε νὰ πληρώσουν ὁρισμένα χρήματα κι ἀφοῦ τοὺς ἄφησε φρουρὰ ἀπὸ τὸ στρατό του ἀναχώρησε(6).

ΑΝΑΧΤΗΣΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ XXXI. Στὸ μεταξὺ οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ποὺ πολιορκούσανε τὴ Χαλκηδόνα(7) ἐκαμαν μὲ τὸ Φαρνάβαζο συμφωνία μὲ τοὺς ἀκόλουθους ὅρους: ὁ ἴδιος θὰ τοὺς πλήρωνε ὁρισμένα χρήματα(8), οἱ Χαλκηδόνιοι θὰ ξαναγίνουνταν ὑποτελεῖς τῶν Ἀθηναίων, αὐτοὶ πάλι θ' ἄφηναν τὴ χώρα τοῦ Φαρνάβαζου(9) ἀπείραχτη, ἐνῶ ἐκεῖνος θὰ ἐξασφάλιζε μὲ συνοδεία τοὺς πρέσβεις ποὺ θάστελναν οἱ Ἀθηναῖοι στὸ βασιλιὰ του(10). Ἀλλὰ λοιπὸν ἐγόριασε ὁ Ἀλκιβιάδης(11), ὁ σατράπης ἀπαίτησε νὰ δώσει κι ὁ ἴδιος ὁρκο γιὰ τὴν τήρηση τῆς συμφωνίας· μὰ ἔλαβε τὴν ἀπάντηση πὼς δὲν θὰ ὁρκισθεῖ πρὶν ἀπὸ κείνον. Ἀφοῦ ἔγιν' ἔτσι ἡ ὁρκωμοσία, ὁ Ἀλκιβιάδης κατευθύνθηκε πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ Βυζαντίου(12), ποὺ εἶχαν κι αὐτοὶ ἀποστατήσει, κι ἔκλεισε τὴν πόλη τους μὲ περιτείχισμα. Ὁ Ἀναξίλαος, ὁ Λυκοῦργος(13) καὶ κάμποσοι ἄλλοι συμφώνησαν μαζί του νὰ τοῦ παραδώσουν τὴν πολιτεία, μὰ χωρὶς νὰ τὴν πειράξει. Τότε ὁ Ἀλκιβιάδης βάνοντας σὲ κυκλοφορία τὴ διάδοση πὼς τὸν καλοῦν στὴν Ἰωνία πρόσφατες ταραχὲς ποὺ εἶχαν ξεσπάσει ἐκεῖ, ἀναχώρησε μέρα μαζὶ μὲ ὅλο του τὸ στόλο. Τὴ νύχτα ὅμως, γυρίζοντας πίσω, ἀποβιβάστηκε ὁ ἴδιος μὲ τοὺς ὁπλίτες του κι ἀφοῦ ζύγωσε στὸ κάστρο κάθουταν ἐκεῖ κρυμμένος. Τὰ καράβια ὡστόσο τραβῆχαν ἴσια στὸ λιμάνι καὶ, ὁρμώντας μέσα μὲ πολλὲς φωνὲς καὶ φασαρία καὶ κακὸ τὴν πληρωμάτων, κατατρόμαξαν τοὺς Βυζαντινοὺς μὲ τὴν ξαφνική τους ἐπίθεση, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ διευκόλυνσν τοὺς ὁπαδούς των νὰ δεχτοῦνε στὴν πόλη τὸν Ἀλκιβιάδη, μιὰ ποὺ ὅλοι οἱ κάτοικοι εἶχαν τρέξει στὸ λιμάνι γιὰ νὰ ἐμποδίσουνε τὸ στόλο. Μολαταῦτα δὲν ἔγινε ἡ κατάληψη χωρὶς νὰ χτυπηθοῦν· γιατὶ οἱ Λεγομοληνοῖ, οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Μεγαρεῖς ποὺ εἶταν μέσα στὸ Βυζάντιο ἔβαλαν μπροστὰ ὅσους εἶχαν κάμει ἀπόδεση καὶ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ τραβηχτοῦν πίσω στὰ πλοῖα. Μόλις ἐξάλλου πληροφορηθῆκαν πὼς βρίσκουνταν καὶ μέσα στὴν πόλη Ἀθηναῖοι μπῆκαν στὴ γραμμὴ καὶ προχωρῆσαν κατατρόπωνα τοὺς. Ἐπακολούθησε μόχη δυνατὴ καὶ νίκησαν σ' αὐτὴν τόσο ὁ Ἀλκιβιάδης ποὺ διοικοῦσε τὴ δεξιὰ πτέρυγα, ὅσο καὶ ὁ Θηραμένης(14), ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς ἀριστερῆς. Ὅσους ἀπ' τοὺς ἐχθροὺς εἶχαν νικήσει τοὺς ἐχθροὺς τόσες φορές, ἄνοιξε ἐπὶ τέλους τὰ πανιὰ γιὰ τὴν Ἀθήνα. Εἶχε στολίσει γύρω γύρω μὲ πολλὲς ἀσπίδες καὶ λάφυρα τὶς ἀττικὲς τριήρεις, ποὺ ἔσερναν πίσω τους ἄλλα πολεμικὰ αἰχμαλωτισμένα καὶ κουβαλοῦσαν ἀκόμα περισσότερες ἀπ' τὶς φιγοῦρες(16) τῶν πλοίων ποὺ εἶχε καταστρέψει ἢ κυριέψει ὁ Ἴδιος. Καὶ ὅλες μαζὶ αὐτὲς κόντευαν διακόσιες. Κι ὅσα προσθέτει σ' αὐτὰ ὁ Δοῦρις ὁ Σαμιώτης(17), ποὺ παρουσίαζε τὸν ἑαυτό του γι' ἀπόγονο τοῦ Ἀλκιβιάδη, πὼς ὁ Χρυσόγονος ὁ νικητὴς τῶν Πυθίων συνόδευε τὶς κινήσεις τῶν κωπηλατῶν μὲ τὸν αὐλό του, πὼς ὁ Καλλιπίδης ὁ δραματικὸς ἠθοποιὸς ἐκτελοῦσε χρέη κελευστὴ(18), ντυμένοι κι οἱ δυό τους φορέματα πολυτελείας καὶ μὲ τὴν ὁλόλυπη ἀμφίεση τοῦ θεάτρου πὼς ἡ ναυαρχίδα ἔμπαινε στὰ λιμάνια μὲ πανιὰ πορφυρὰ, σάμπως νὰ γλεντοκοποῦσε μεθυσμένος ὁ ἀρχηγός, — αὐτὰ ὅλα ἦταν ὁ Θεόπομπος οὔτε ὁ Ἔφορος οὔτε ὁ Ξενοφῶντας(19) τ' ἀναφέρουν. Οὔτε ἐκεῖνοι πιθανὸ πὼς ὁ Ἀλκιβιάδης θέλησε νὰ κάμει μιὰ τέτια ἐπίδειξη στοὺς Ἀθηναίους, γυρνώντας στὴν πατρίδα του ἔπειτ' ἀπὸ τόσων χρονῶν ἐξορία καὶ τόσες περιπέτειες. Ἀπεναντίας, ἐμπῆκε μὲ φόβο στὸ λιμάνι καὶ φτάνοντας ἐκεῖ δὲν ἐβγῆκε ἔξω ἀπ' τὴν τριήρη του παρὰ μονάχα ὅταν, ἀπ' τὸ κατάστρωμα ὅπου στέκουνταν, εἶδε ἀπέναντί του τὸν Εὐρυπτόλεμο τὸν ξάδερφό του (20) μαζὶ μὲ ὅλους φίλους καὶ μὲ πλῆθος συγγενεῖς ποὺ τὸν περίμεναν καὶ τοῦ φώναζαν νὰ κατεβεῖ. Ὅταν ἀποβιβάστηκε ὁ Ἀλκιβιάδης(21), οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς ποὺ συναντοῦσαν φαίνουνταν πὼς οὔτε τοὺς ἔθλεπαν κάν, ἐνῶ σὲ κεῖνον ἔτρεχαν ὅλοι μαζί, τὸν ἔκραζαν καὶ τὸν ἐχαιρετοῦσαν, τρέχανε ἀπίσω του καὶ σιμώνουνταν τὸ πρόσφεραν στεφάνια. Κι ὅσοι δὲ μποροῦσαν νὰ τὸν πλησιάσουν, τὸν ἐκύτταζαν ἀπὸ μακριὰ, κι οἱ γερόντοι τὸν δείχναν στοὺς νεώτερους. Ὡστόσο μὲς στὴ γενικὴ τοῦτη χαρὰ χύνουνταν καὶ δάκρυα ὀλίγα, ἀπ' ὅσους ἀναλογίζουνταν τὶς προηγούμενες ἀναποδιὲς καὶ τὶς ἐσύγκριναν μὲ τὴν εὐτυχία τὴν τωρινή. «Οὔτε στὴ Σικελία θὰ τὴν παθαίναμε — λέγαν — οὔτε καμιὰ ἀπ' τὶς ἄλλες μας ἐλπίδες θάμενε ἀπραγματοποίητη, ἂν εἴχαμε ἀφήσει τὸν Ἀλκιβιάδη κύριο τῶν ὑποθέσεων καὶ ἀρχηγὸ τοῦ στρατοῦ μας. Αὐτὸς ποὺ εἶχε παραλάβει τελευταῖο τὸ κράτος ἑτοιμο σχεδὸν νὰ χάσει τὴ θαλασσοκρατορία κι ἰκανὸ μονάχα τὰ προάστειά του νὰ διατηρήσει ἀπὸ στερεά, ἐνῶ τὸ σπάραξε ἐσωτερικὰ ἡ ἀναρχία, τὸ ἀνόρθωσε μολαταῦτα πάνου στ' ἄθλια καὶ ταπεινὰ ἐρείπιά του. Κι ὄχι μονάχα τὴν κυριαρχία τῆς θάλασσας ἐξασφάλισε ξανὰ στοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ κι ἀπ' τὴ στεριὰ τοὺς ἀνέδειξε ὁλοῦθε τροπαιοῦχους ἀπέναντι τῶν ἀντιπάλων».

ΤΟΥ ΔΙΝΟΥΝ ΑΜΝΗΣΤΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΑΝΟΥΝ ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΟ XXXII. Ὁ Ἀλκιβιάδης, λαχταρώντας πιὰ νὰ ἰδεῖ τὴν πατρίδα του καὶ θέλοντας ἀκόμα περισσότερο νὰ φανερωθεῖ στοὺς συμπολίτες του ἀφοῦ εἶχε νικήσει τοὺς ἐχθροὺς τόσες φορές, ἀνοιξε ἐπὶ τέλους τὰ πανιὰ γιὰ τὴν Ἀθήνα. Εἶχε στολίσει γύρω γύρω μὲ πολλὲς ἀσπίδες καὶ λάφυρα τὶς ἀττικὲς τριήρεις, ποὺ ἔσερναν πίσω τους ἄλλα πολεμικὰ αἰχμαλωτισμένα καὶ κουβαλοῦσαν ἀκόμα περισσότερες ἀπ' τὶς φιγοῦρες(16) τῶν πλοίων ποὺ εἶχε καταστρέψει ἢ κυριέψει ὁ Ἴδιος. Καὶ ὅλες μαζὶ αὐτὲς κόντευαν διακόσιες. Κι ὅσα προσθέτει σ' αὐτὰ ὁ Δοῦρις ὁ Σαμιώτης(17), ποὺ παρουσίαζε τὸν ἑαυτό του γι' ἀπόγονο τοῦ Ἀλκιβιάδη, πὼς ὁ Χρυσόγονος ὁ νικητὴς τῶν Πυθίων συνόδευε τὶς κινήσεις τῶν κωπηλατῶν μὲ τὸν αὐλό του, πὼς ὁ Καλλιπίδης ὁ δραματικὸς ἠθοποιὸς ἐκτελοῦσε χρέη κελευστὴ(18), ντυμένοι κι οἱ δυό τους φορέματα πολυτελείας καὶ μὲ τὴν ὁλόλυπη ἀμφίεση τοῦ θεάτρου πὼς ἡ ναυαρχίδα ἔμπαινε στὰ λιμάνια μὲ πανιὰ πορφυρὰ, σάμπως νὰ γλεντοκοποῦσε μεθυσμένος ὁ ἀρχηγός, — αὐτὰ ὅλα ἦταν ὁ Θεόπομπος οὔτε ὁ Ἔφορος οὔτε ὁ Ξενοφῶντας(19) τ' ἀναφέρουν. Οὔτε ἐκεῖνοι πιθανὸ πὼς ὁ Ἀλκιβιάδης θέλησε νὰ κάμει μιὰ τέτια ἐπίδειξη στοὺς Ἀθηναίους, γυρνώντας στὴν πατρίδα του ἔπειτ' ἀπὸ τόσων χρονῶν ἐξορία καὶ τόσες περιπέτειες. Ἀπεναντίας, ἐμπῆκε μὲ φόβο στὸ λιμάνι καὶ φτάνοντας ἐκεῖ δὲν ἐβγῆκε ἔξω ἀπ' τὴν τριήρη του παρὰ μονάχα ὅταν, ἀπ' τὸ κατάστρωμα ὅπου στέκουνταν, εἶδε ἀπέναντί του τὸν Εὐρυπτόλεμο τὸν ξάδερφό του (20) μαζὶ μὲ ὅλους φίλους καὶ μὲ πλῆθος συγγενεῖς ποὺ τὸν περίμεναν καὶ τοῦ φώναζαν νὰ κατεβεῖ. Ὅταν ἀποβιβάστηκε ὁ Ἀλκιβιάδης(21), οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς ποὺ συναντοῦσαν φαίνουνταν πὼς οὔτε τοὺς ἔθλεπαν κάν, ἐνῶ σὲ κεῖνον ἔτρεχαν ὅλοι μαζί, τὸν ἔκραζαν καὶ τὸν ἐχαιρετοῦσαν, τρέχανε ἀπίσω του καὶ σιμώνουνταν τὸ πρόσφεραν στεφάνια. Κι ὅσοι δὲ μποροῦσαν νὰ τὸν πλησιάσουν, τὸν ἐκύτταζαν ἀπὸ μακριὰ, κι οἱ γερόντοι τὸν δείχναν στοὺς νεώτερους. Ὡστόσο μὲς στὴ γενικὴ τοῦτη χαρὰ χύνουνταν καὶ δάκρυα ὀλίγα, ἀπ' ὅσους ἀναλογίζουνταν τὶς προηγούμενες ἀναποδιὲς καὶ τὶς ἐσύγκριναν μὲ τὴν εὐτυχία τὴν τωρινή. «Οὔτε στὴ Σικελία θὰ τὴν παθαίναμε — λέγαν — οὔτε καμιὰ ἀπ' τὶς ἄλλες μας ἐλπίδες θάμενε ἀπραγματοποίητη, ἂν εἴχαμε ἀφήσει τὸν Ἀλκιβιάδη κύριο τῶν ὑποθέσεων καὶ ἀρχηγὸ τοῦ στρατοῦ μας. Αὐτὸς ποὺ εἶχε παραλάβει τελευταῖο τὸ κράτος ἑτοιμο σχεδὸν νὰ χάσει τὴ θαλασσοκρατορία κι ἰκανὸ μονάχα τὰ προάστειά του νὰ διατηρήσει ἀπὸ στερεά, ἐνῶ τὸ σπάραξε ἐσωτερικὰ ἡ ἀναρχία, τὸ ἀνόρθωσε μολαταῦτα πάνου στ' ἄθλια καὶ ταπεινὰ ἐρείπιά του. Κι ὄχι μονάχα τὴν κυριαρχία τῆς θάλασσας ἐξασφάλισε ξανὰ στοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ κι ἀπ' τὴ στεριὰ τοὺς ἀνέδειξε ὁλοῦθε τροπαιοῦχους ἀπέναντι τῶν ἀντιπάλων».

XXXIII. Τὸ ψήφισμα τῆς ἀνάκλησής του ἀπ' τὴν ἐξορία εἶχε βγεῖ ἀπὸ πρωτύτερα, μὲ σχετικὴ πρόταση τοῦ Κριτία, γιοῦ τοῦ Καλαίσχρου(22), ὅπως τὸ ἀναφέρει ὁ Ἴδιος στοὺς ἀκόλουθους στίχους τῶν «Ἐλεγειῶν» του θυμίζοντας στὸν Ἀλκιβιάδη τὴν ὑπηρεσία του ἐκείνη:

Τὴν πρότασή σου σ' ἔφερε δικαίρα, ἐγὼ μονὸς σ' ἔλυσα τὴν ὑποστήριξα κι ἐγὼ πελάτισα τὴ ζοναλειά σου.

Μὲ βοῦλα ὡστόσο ἡ γλώσσα μου γι' αὐτὰ εἶναι πατημένη.

(1) Ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Προποντίδας πρὸς τὸν Εὔξεινο Πόντο. Μιὰ ἀπὸ τὶς πολιορκητικὲς μεθόδους τῶν ἀρχαίων εἶταν νὰ περιτειχίζουν μιὰ πόλη, καὶ μάλιστα παράλια, γιὰ νὰ τὴν ἀπομονώσουν.

(2) Τὸ ἔτος 408.

(3) Ἀπὸ τοὺς ὑποτελεῖς τῶν Ἀθηναίων.

(4) Βρισκόταν κι αὐτὴ στὴν Προποντίδα, πρὸς τὸ μέρος τῆς Θράκης.

(5) Αὐτοί, ὁπλισμένοι μ' ἀσπίδη ἀσπίδα, εἶχαν θέση μεταξὺ τῶν «ὁπλιτῶν» καὶ τῶν «ψιλῶν». Περίφημοι πελταστὲς — μισοφόροι — εἶταν οἱ Θρᾶκες.

(6) Αὐτὰ ἔγιναν τὸ 410. Σχετικὰ γράφει καὶ ὁ Ξενοφῶντας στὰ Ἑλληνικά, Ι. 3, 10.

(7) Τὴ Χαλκηδόνα ἐξακολουθοῦσαν παρ' ὅλη τὴν ἥττα ποὺ εἶχαν ὑποστεῖ (βλ. ἀρχὴ προηγούμενου κεφαλαίου) καὶ τὴν κατέχουν οἱ Λακεδαιμόνιοι.

(8) Γιὰ τὴν ἀμοιβὴ, 20 τάλαντα.

(9) Βλ. σημείωση 20 τοῦ προηγούμενου φύλλου.

(10) Ἡ συνενόηση μεταξὺ Φαρνάβαζου καὶ Ἀλκιβιάδη διενεργήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους Διότιμο καὶ Εὐρυπτόλεμο. Ὁ δεύτερος μέλισσα βλαβε μέρος καὶ στὴν προσβολὴ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ τὸ Ἐλληνοπάντιον, ἀναχώρησε γιὰ τὴ Σοῦσα. Ὁ βασιλιὰς ζήσις τὴς Περσίας, ποὺ εὐνοοῦσε τοὺς Λακεδαιμόνιους, κράτησε τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ ἀλλόκληρα χρόνια στὴν αὐλή του, ὡς τὸ 406.

(11) Ἀπὸ τὴν πρόσφατη ἐπιχείρηση τῆς Σηλυβρίας.

(12) Τὸ Βυζάντιο βρισκόταν ἀπέναντι ἀπ' τὴ Χαλκηδόνα, σὰν ἐξωκκλησὶ κάπου ἀπὸ τὸ Βοσπόρου, καὶ εἶταν ἀποικία τῶν Μιλησίων ἀπὸ τὸν 8ο αἰώνα.

(13) Αὐτοὶ δὲν εἶταν ἄλλοι ἀπὸ τοὺς τοπικοὺς πολιτικοὺς παράγοντες ποὺ εὐνοοῦσαν τὴ σπαρτιατικὴ κατοχή.

(14) Ὁ στοιχηγὸς αὐτὸς κολονοῦτε ὁ Θουκυδίδης τὸν ἐπαινεῖ γιὰ τὴν ἐξοπλίσεις τὴς ἔνστικτα τοῦ, ἐπονομάστηκε ἀπὸ τοὺς συγγρόνους τὸν «κοθόρνον» λόγω τῆς ἀστυφίας τῶν πολιτικῶν του ἀντιλήψεων.

(15) Τὸ Βυζάντιο ἀναχτήθηκε ἀπὸ τὸν Ἀλκιβιάδη τὸ ἔτος 408 π. Χ.

(16) Μεταφράζω ἔτσι, μὲ ἱστορικό, τὸ «ἐκπροσθίοις». Πρόκειται γιὰ τὰ ξυλόγλυπτα στολίδια ποὺ εἶχαν τὰ πλοῖα, κάτω ἀπὸ τὴν ἄκρη τῆς πλώρης τους. (Μήπως κανένας ἀπ' τοὺς ἀναγνώστες κατέχει ἀκριβέστερον ὅρο;).

(17) Εἶταν μαθητὴς τοῦ Θεοφράστου κι ἔγινε τὸ χρονικὸ τῆς Σάμου στὶς ἀρχὲς τοῦ 3ου π. Χ. αἰώνα. Ἀπὸ τὰ ἱστορικά του ἔργα (εἶχε γράψει καὶ μελέτες καλλιτεχνικές) μόνο ἀποσπάσματα διασώζουνται. Ὡστόσο εἶχαν χρησιμοποιηθεῖ ὡς πηγὲς ἀπὸ τοὺς πολιτιστικοὺς ἱστορικοὺς, ἀκόμα κι ἀπ' τὸν Πλούταρχο.

(18) Ὁ «κελευστὴς» εἶταν ἀξιωματικὸς τοῦ ἀρχαίου ναυτικοῦ ποὺ ρύθμιζε μὲ τὰ παραγγέλματά του τὴν κίνησλαία. "Εν' ἀπ' τὰ «κελεύσματα» ἐκεῖνα μᾶς τὸ διασώζει ὁ Ἀριστοφάνης (Βάτραχοι, στ. 203) Εἶναι τὸ ὦ ὁ π—ὶ π πὸ βὲ διαρράει καθόλου ἀπ' τὰ σημερινά.

(19) Συνεχιστὲς κι οἱ τρεῖς τους τῶν ἱστορικῶν διηγήσεων τοῦ Θουκυδίδη, χρησιμεύουν ὡς ὁδηγοὶ τοῦ Πλουτάρχου. Ὁ Θεόπομπος, σπουδαῖος ἱστορικὸς τοῦ 4ου αἰώνα ποὺ ἔγραψε τὰ «Ἑλληνικὰ» καὶ τὰ «Φιλιππικὰ» ἐπαινεῖται ἀπὸ τοὺς παλαιοτέρους γιὰ τὸ περίτεχνο ὕφος του (εἶχε παρέδει ἀπὸ τὴ σχολὴ τοῦ Ἰσοκράτη), ἐφέγεται ὅμως γιὰ τὴ ἀκανθολόγησία καὶ τὴ φιλοκατηγορία του.

(20) Ὁ Εὐρυπτόλεμος γιὸς τοῦ νεώτερου Πεισιάνακτα, ὑποστήριξε ἀρχόντεφα θερμὰ τοὺς στοχτηγοὺς τῆς νικμαχίας τῶν Ἀργινουσῶν ἀπ' τὴ γνωστὴ κατηγορία, ἄν κατόρθωσε ὅμως νὰ τοὺς σώσει ἀπὸ τὸ θάνατο.

(21) Ἡ ἐπιστροφὴ του στὴν Ἀθήνα ἔγινε τὸ 408, ἔπειτ' ἀπὸ ἀπουσία ἑφτὰ ἐτῶν.

(22) Ὁ Κριτίας, ποὺ στάθηκε ὁ κυριότερος καὶ ἀσπλαγχότερος τῶν 30 τυράννων, εἶχε κάποια συγγένεια μπορεῖ μὲ τὸν Σόλωνα καὶ ποσεγράνει ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτη. Διαν·ἔφηκε ὡς φιλόσοφος καὶ σύγγρας καὶ εἶναι ὁ τελευταῖος ἀπ' ὅσους ἔγραψαν πολιτικὲς ἐλεγεῖες. Ὁπλοῖς τοῦ Ἀλκιβιάδη στὴν ἀρχὴ καὶ ὁμιοφαντικὸς, ἀπὸ ὅστηκε ἀργότερα τὴν ὁλιγαρχία κι ἐσβάνει γιὰ πολλὲς ἀδικίες καὶ σκληρότητες κατὰ συμπολιτῶν του. Ἡ αἰματηρὴ δράσι τοῦ Κριτία τελείωσε μὲ τὸ λοχοπαγίωνμα τοῦ Θρασυβούλου κι ὁ ἴδιος σκοτώθηκε τὸ 403, στὴ μάχη τῆς Μουνιχίας.

(23) Ἡ γιορτὴ αὐτὴ γινόταν στὶς 25 τοῦ Θαργηλιῶνα (τέλη Ἀπρίλη ἀρχὲς Μαγιοῦ). Ἀφοῦ ἔβγαζαν ἀπὸ ἕξω τὴς Πολιάδος Ἀθηνᾶς τὸν ἀγάλμα καὶ τὰ ὅπλα, ἄλουζαν τὸ ἄγαλμα κι ἔπλεναν τὸ κάλαμπιά τοῦ δυὸ γυναίκες ἀλλὰ κὲς ποὺ λέγουνταν «πλυντρίδες» καὶ «λουτρίδες». Κατόπιν τὸ ξανάντυναν.

(24) Οἱ Πρακτῆρες εἶταν ἱερωμένοι τῆς Ἀθηναίων ἐπιφορτισμένοι ν' ἀποστείλει τὴν παραπάνω ἱεροτελεστία.

(25) Ἀπὸ τὸ ἔτος 413.

(26) Φαίνεται πὼς μὲ τὸ ὄνομα «ἀ δὲν ἐννοεῖ παρὰ τὴν ἴδια τὴν πόμπη» Ἐλευσινίων, ποὺ ὅσοι τὴν ἀκολουθοῦσ — πάρνοντας κανονικὰ τὴν Ἱερὰ Ὁδὸ ἔφελναν ἥμερες στὸ Δεύκιον ("Ἰακχο)·

Προβλέψεις γιὰ τὴ λογοτεχνία

ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ ΟΜΑΔΑ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠ' ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 1)

Μετὰ τὸν Σπινόζα, στοὺς γερμανοὺς φιλόσοφους τῶν ρωμαντικῶν χρόνων βρίσκονται οἱ πρῶτες ἀρχὲς τοῦ ἀτομικισμοῦ. Στὸν ἐγελιανισμὸ προβάλλουν ὅλα τὰ αἰτήματα, ὅλη ἡ οὐσία τοῦ ρωμαντισμοῦ, τὸ αἰώνιον κίνημα, ἡ «ἐνστέικελουγκ» τοῦ Ἐγέλου, ποὺ ψυχώνει τὰ πράγματα καὶ τὰ σπρώχνει ἀπὸ τὴν Ἰδέα στὴ φύση, ἀπὸ τὴ φύση στὸ πνεῦμα, ἀπὸ τὸ ἀντικειμενικὸ στὸ ἀπόλυτο πνεῦμα, περισσότερο παρὰ μιὰ Ἰδέα εἶναι, λέει ὁ Τζιοβάννι Παπίνι, ἕνα ἔνστικτο καὶ ἕνα σύμβολο ρωμαντικό. Περιττὸ νὰ θυμίσω τὶ ἐγωκεντρικὸς τύπος ἀνθρώπου ἦταν ὁ Γκαῖτε. «Οἱ κλίσεις κάθε ἀτόμου, Ἔλεγε, τοῦ ἐπιτρέπουν ν' ἀκολουθεῖ κανόνες ζωῆς ποὺ νά μὴ τὸ καταστρέφουν ὡς ἄτομο». Καὶ ἀν πᾶμε σὲ ἀκόμα πιὸ ρωμαντικοὺς ἢ στοὺς καθαρὰ ρωμαντικοὺς ποιητές, ἐκεῖ πιὰ θὰ βροῦμε ὄχι τὴν καλλιέργεια, ὄχι τὴν ἔξαρση, ἀλλὰ τὴν ἀποθέωση τοῦ ἀτόμου.

Οἱ ρωμαντικοὶ — ὄχι ὅλοι, οἱ πιὸ χαρακτηριστικοὶ — ἔφτασαν σχεδὸν στὸ σημεῖο ν' ἀρνηθοῦν τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο ἢ νὰ πάρουν τέτοια ἐχθρικὴ στάση ἀπέναντί του, ὥστε νὰ εἶναι σὰ νὰ τὸν ἀρνοῦνταν. Ἐκεῖθε τὸ ζηλότυπο καὶ ἐπίμονο κλείσιμο στὸν ἑαυτό τους, ἡ περίφημη θεωρία τῆς «tour d' ivoire», πράματα ποὺ δείχνουν, πέρα ἀπὸ κοινωνικὲς περιστάσεις, συνθῆκες ἀτομικῆς ζωῆς, ἰδιαίτερου ποιοῦ ἰδιοσυγκρασίες, τὴν ἰδεαλιστικὴ ἀφετηρία καὶ σύσταση τοῦ ρωμαντισμοῦ, ἀφετηρία καὶ σύσταση ποὺ φέρνουν τὸ ρωμαντικὸ σὲ ἀμεση καὶ ὀξύτατη σύγκρουση μὲ τὸ ἔξω κόσμο, ἕνα κόσμο ὁποιοῦ ἰδιοσυγκρασίες, τὴν ἰδεαλιστικὴ ἀφετηρία καὶ σύσταση τοῦ ρωμαντισμοῦ, ἀφετηρία καὶ σύσταση ποὺ φέρνουν τὸ ρωμαντικὸ σὲ ἀμεση καὶ ὀξύτατη σύγκρουση μὲ τὸ ἔξω κόσμο, ἕνα κόσμο ὁποιοῦ, καθὼς θὰ πεῖ ἀπεγραμματικὰ καὶ μὲ τέλεια συναίσθηση τῶν λόγων τοῦ ὁ Μπωντλαίρ, ἡ δράση δὲν εἶναι ἀδελφὴ τοῦ ὀνείρου. Ἀπὸ τὸ αἴσθημα αὐτὸ τῆς μόνωσης τῶν ρωμαντικῶν, τῆς «ἐξορίας» τους μὲς στὴ ζωή, πήγασε ὅλη ἡ σχεδὸν παθολογική ἐγωλατρεία τους, αὐτῶν καὶ τῶν ἀπονόνων τους, τὸ ἀκοῦμπισμά τους στὸ ἐγώ τους, σὰ στὸ μόνο σταθερὸ καὶ θετικὸ καταφύγιο, ἡ ὑπερφία, ἡ περιφρόνησή τους ἀπὸ τὴν ὁποία ἀντίκρυσαν τὸν κόσμο. «Βαθειά, λέει ὁ Μπαρρές, μιὰ ψυχὴ δὲν ἔχει ἄλλο σκοπὸ παρὰ μόνο τὸν ἑαυτό της.» Καὶ ὁ Ρενάν: «Ὁ ἄνθρωπος ἔχει πάντα ἕνα βέβαιο ἐφόδιο, τὸ νὰ μπορεῖ νὰ περιχαρακώνεται στὸ ἄτομό του καὶ ἐκεῖ

Ἀλεξαντρινά ἐπιγράμματα

Τὰ «Νεοελληνικὰ Γράμματα», κοντὰ στὶς ἄλλες ἀνακαινίσεις ποὺ ἔχουν πραγματοποιήσει ἀπὸ τὰ τελευταῖα τους φύλλα, θέλησαν νὰ ἱκανοποιήσουν καὶ μιὰν ἄλλη ἀνάγκη τοῦ ἀναγνωστικοῦ τους κοινοῦ: νὰ τοῦ γνωρίσουν τοὺς ἀρχαίους μας. Ἔτσι ἀρχίσανε νὰ δημοσιεύουν σὲ συνέχειες, ὡς πρῶτο ἀνάγνωσμα τῆς σειρᾶς αὐτῆς, τὸν «Ἀλιεύειν» τοῦ Πλουτάρχου. Ὅταν τελειώσει αὐτό, θὰ ἀκολουθήσει, ἀλεγμένο μὲ τὴν ἴδια προσοχὴ καὶ μεταφρασμένο μὲ τὴν ἴδια ἐπιδεξιότητα, ἄλλο ἔργο ἀπὸ τὴν κλασσικὴ μας ἀρχαιότητα.

Μὲ τὶς μεταφράσεις αὐτὲς ἐπιδιώκουμε νὰ φέρουμε τοὺς ἀναγνώστες σὲ ἄμεση ἐπικοινωνία μὲ τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μας, ποὺ ἡ καθαρεύουσα καὶ ἡ σχολαστικότητα τοὺς εἶχε κρατήσει ὡς τὰ τώρα μακριὰ ἀπὸ τὸ μεγάλο κοινό. Ὑπάρχουν σ' ἀρχαῖα ἑλληνικὰ θησαυροὶ ἀληθινοὶ ποὺ εἶναι κρῖμα νὰ τοὺς στερούμαστε, ἐμεῖς οἱ ἀπευθείας κληρονόμοι τους. Σ' αὐτὸ ἴσα ἴσα ἀποβλέπει ἡ καινούργια μας προσπάθεια, στὸ νὰ σχηματίσει ὁ καθένας προσωπικὴ καὶ βάσιμη γνώμη σχετικὰ μὲ τὴν ἀξία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μας.

Μαζὶ μὲ τὴν πιστότητα τοῦ κειμένου, ὁ μεταφραστὴς καταβάλλει κάθε προσπάθεια καὶ γιὰ τὴ διάσωση τῆς λογοτεχνικῆς μορφῆς τοῦ πρωτοτύπου. Μιὰ ἀπόδοση ἀπὸ ἄλλη γλῶσσα, μονάχα ἂν ἔχει φιλολογικὴ σημασία, μπορεῖ νὰ διαβαστεῖ εὐχάριστα, νὰ ἐκπληρώσει τὸν ἀπώτερο σκοπό της, τὸν αἰσθητικό. Κάθε φορά, γιὰ τὴν πληρέστερη κατανόηση τοῦ κειμένου, παραθέτουμε στὸ τέλος καὶ ἐπεξηγηματικὲς σημειώσεις, συνταγμένες παρόμοια μὲ ἀκρίβεια καὶ συντομία.

Παράλληλα μὲ τὴν ταχτικὴ αὐτὴ συνεργασία — ποὺ θ' ἀναφέρεται στὸν πεζὸ ἀρχαῖο λόγο — καθιερώνουμε τὴ δημοσίευση καὶ συντόμων ἐμμέτρων κομματιῶν, παρμένων ἀπὸ ἀνθολογίες καὶ ἄλλες συλλογές. Ἔτσι οἱ ἀναγνώστες μας θὰ βροῦν τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρίσουν πλῆθος ἀρχαίων ποιητῶν ἀπ' ὅλες τὶς χρονικὲς περιόδους καὶ μὲ τὶς πιὸ διαφορετικὲς τεχνοτροπίες. Οἱ μεταφράσεις αὐτές, καμωμένες ὅλες ἀπὸ τὸν εἰδικὸ συνεργάτη μας κ. Γ. Κοτζιούλα, θὰ δημοσιεύονται ἀπὸ τὸ ἄλλο φύλλο ἀνυπόγραφες καὶ ὡς συμπληρώματα σελίδων.

Τὰ σημερινὰ ἐπιγράμματα εἶναι παρμένα ἀπὸ τὴν περίφημη Παλατινὴ Ἀνθολογία, ἀπὸ τὸν 5ο τόμο της, ποὺ περιέχει τὶ σειρὰ τῶν ἐρωτικῶν, καὶ δείχνοιν τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο καλλιεργήθηκε τὸ ποιητικὸ αὐτὸ εἶδος ἀπὸ τοὺς Ἀλεξανδρινούς.

ΤΟΥ ΡΟΥΦΙΝΟΥ (1)
(Παλ. Ἀνθ., V, 103)

Ὦς πότε μπρὸς στὰ πόδια σου θὰ κλαίω, Προδίκη; Ὦς πότε μπρὸς σεὶ θὰ σέρνομαι; χωρὶς, σκληρή, νὰ μὲ εἰσακούεις;
Νὰ ποῦ σοῦ φύτρωσαν λευκὲς τρίγες καὶ δὲ θ' ἀογήσεις
νὰ μοῦ προσφέρεις ὅ,τι πιὰ στὸν Πρίαμο ἡ Ἑκάβη (2).

ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ (3)
(Παλ. Ἀνθ., V, 79)

Μᾶλο (4) σοῦ στέλνω· ἂν δέγεσαι κι' ἐσὺ ν' ἀγαπηθοῦμε,
κράτα το καὶ τὴν παρθενιά, δικό σου δῶρο, δός μου.
Μ' ἂν ὅ,τι δὲν ἐπιθυμῶ στογάζεσαι (5), καὶ πάλι
πάρ' το, νὰ ἰδεῖς ἡ ὁμορφιά τἠλίγο ποὺ βαστάει.

ΤΟΥ ΠΑΛΛΑΔΑ (6)
(Παλ. Ἀνθ., V, 72)

Αὐτὸ εἶναι ζῆσι, μόνο αὐτό! Γλέντι ἡ ζωή! Κι' ἀλάργα οἱ ἔγνιες! Δὲ ζοῦν ὁ' ἄνθρωποι χρόνους πολλοὺς. Ὦ, φέρτε κρασί, χορούς, ὁλάνθιστα στεφάνια καὶ γυναῖκες!
Σήμερα θέλω νὰ χαρῶ, τ' αὔριο καὶ ποιὸς τὸ ξέρει;

ΤΟΥ ΟΝΕΣΤΟΥ (7)
(Παλ. Ἀνθ., V, 20)

Οὔτε παρθένα, οὔτε γριὰ νὰ παντρευτῶ μοῦ ἀρέσει.
Τὴ μιὰ ἡ ψυχή μου τὴν πονάει, τὴ σέβεται τὴν ἄλλη.
Οὐδ' ἀγουρίδα νάναι, οὐδὲ σταφίδα· καὶ μονάχα
τὴν ὥριμη ὁμορφιὰ ζητάει ὁ θάλαμος τῆς Κύπρης (8).

ΤΟΥ ΝΙΚΑΡΧΟΥ (9)
(Παλ. Ἀνθ., V, 39)

Δὲ θὰ πεθάνω κάποτε; Καὶ τὶ μέ νιάζει ἂν φτάσω
κάτου στὸν Ἅδη ἀρθριτικὸς ἢ ἀγωνιστὴς τοῦ δρόμου;
Πολλοὶ θὰ μὲ σηκώνουνε· κουτσὸς ἄοε νὰ γίνω.
Γι' αὐτά, ποὺ λές, κι' ἐγὼ ποτὲ δὲν παρατάω τὰ γλέντια (10).

ΑΓΝΩΣΤΟΥ
(Παλ. Ἀνθ., V, 168)

Καὶ μὲ φωτιὰ καὶ μὲ γιονιὰ βάρα με κι' ἂν σοῦ ἀρέσει
μὲ κεραυνὸ καὶ σὲ γκρεμοὺς καὶ πέλαια πέτοζέ με.
Ὅποιον ἐσύντριψε ὁ Ἔρωτας καὶ οἰμάσαν οἱ πόθοι,
πέντοντας δὲν τὸ ζεματάει οὔτε τοῦ Δία ἡ φλόγα! (11)

(1) Ὁ Ρουφῖνος. Ἕλληνας μὲ ὄνομα λατινικό, καταγόταν πιθανώτατα ἀπ' τὴν Ἰουλία καὶ φαίνεται πὼς ἔζησε κατὰ τὸ 2ο αἰώνα π. Χ. Σ' αὐτὸν ἀποδίνονται 49 περίπου ἐρωτικὰ ἐπιγράμματα, ποὺ δὲν ἔχουν καμμιὰ σχέση μὲ ἄλλους ὁμωνύμους του.

(2) Ὁ βασιλιὰς καὶ ἡ βασίλισσα τῆς Τροίας ἀναφέρουνται ἐδῶ εἰρωνικὰ ὡς τυπικοὶ ἐκπρόσωποι τῆς γεροντικῆς ἡλικίας.

(3) Ὁ «Στέφανος» τοῦ Μελεάγρου περιέχει καμμιὰ τριανταριὰ ἐπιγράμματα μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Πλάτωνα, τοῦ περιωνύμου φιλοσόφου. Πραγματικά, οἱ ἀοχαῖοι ἀναφέρουν πὼς ὁ Πλάτωνας εἶχε γράψει ἀρκετὰ ποιήματα, λυρικὰ κι ἐλεγειακά, ποὺ τἀκαψε ὅλα μόλις γνωρίστηκε μὲ τὸ Σωκράτη. Νὰ εἶναι τάχα δικά του κι ὅσα διασώθηκαν; Ἄλλοι ἀπορρίνουνται ναί, ἄλλοι ὅμως ἀπορρίσουν μιὰ τέτοια ἐκδοχή.

(4) Φαίνεται πὼς ἡ ἐρωτικὴ αὐτὴ ἐξομολόγηση εἶταν γραμμένη ἡ ἀπάνω στὸ ἴσιο τὸ μῆλο ἢ σὲ κανένα κομμάτι χαρτὶ ποὺ τὸ συνόδευε. Ἡ προφορικὰ μήλων συνηθιζόταν πολὺ στὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸ κοάτημά του τὴμπαινε ἀντάπιρση στὸν ἔρωτα τοῦ ἀποστολέα, γιατὶ ὁ κερκὸς αὐτὸς εἶταν σύμβολο τῆς ἀγάπης.

(5) Ἂν μὲ ἀπορροόσεις, δηλαδή.

(6) Ὁ Παλλὰς εἶταν ἀλεξανδρινὸς ποιητής, ποὺ ἔζησε στὴν ἐποχὴ τοῦ αὐτοκράτορα Ἀρκαδίου (390—420 μ. Χ.). Ἀποδίνονται ὡς 150 ἐπιγράμματα τοῦ ποὺ διακρίνουνται γιὰ τὸ σκωπτικό τους πνεῦμα, ἀχάριστο τοῦ ποιητῆ παρ' ὅλη τὴ φτώχια ποὺ τὸν ἔβερνε.

(7) Ὁ Ὀνέστος ἢ Ὀνέστης, ποὺ καταγόταν ἢ ἀπὸ τὴν Κόρινθο ἢ ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, εἶταν ἀθλιὸς ποιητὴς σύγχρονος τοῦ Ἀγγόστου καὶ συμπεριλαμβάνοταν στὸ «Στέφανο» τοῦ Φιλίππου. Τ' ὄνομά του φαίνεται πὼς εἶναι ἀπλὴ μεταγραφὰ στὰ ἑλληνικὰ τοῦ λατινικοῦ **Honestus**.

(8) Κύπρις εἶναι τὸ συνηθέστερο ἐπίθετο τῆς Ἀφροδίτης.

(9) Ὁ Νίκαρχος αὐτὸς ἔζησε στὴ Ρώμη τὴν ἐποχὴ τῶν Φλαβίων καὶ δὲν πρέπει νὰ τὸν μπερδεύσομε μὲ τὸν ὁμώνυμό του ποιητὴ σκωπτικῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ «Στεφάνου» τοῦ Μελεάγρου.

(10) Τὸ κεφαλαιὸ τοῦ δεύτερου διστίχου φαίνεται στοὺς φιλολόγους κάπως ἀμφίβολο, μ' ὅλο ποὺ ἡ ἔννοια βγαίνει· καθαρά.

(11) Ἔννοεῖ τὸν κεραυνό

Σκέψεις γιὰ τὴν ἐξέλιξη

ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΟΣ

ΤΗΣ κ. ΑΛΕΞ. ΠΛΑΚΩΤΑΡΗ

Τὸ μυθιστόρημα εἶναι ἕνα λογοτεχνικὸ εἶδος ποὺ καλλιεργεῖται σὲ μεγάλο βαθμὸ καὶ μὲ ἐπιτυχία στὴν Ἀγγλία. Κι' ἐνῶ τὸ θέατρο καὶ ἡ ποίηση πέρασαν τέτοιες ἐποχὲς ἀκμῆς στὴν ἱστορία τῆς Ἀγγλικῆς φιλολογίας, ποὺ δύσκολα μποροῦμε νὰ ἐλπίζουμε ὅτι θὰ ξεπεραστοῦνε σὲ μελλοντικὲς ἐποχές, τὸ Ἀγγλικὸ μυθιστόρημα δὲν ἔχει ἀκόμα πεῖ τὴν τελευταία του λέξη. Διαρκῶς ἐξελίσσεται κι' εὑρίσκει τοὺς δρόμους τοῦ, ἀγκαλιάζει πιὸ ὁλοκληρωτικὰ τὴ ζωή, γίνεται πιὸ ἀρεστὸ στὸ πολὺ κοινὸ κι' ἑπομένως πιὸ ἀπαραίτητο.

Ὁ πουριτανισμὸς ποὺ στάθηκε ἐμπόδιο στὴν ἐξέλιξη τοῦ Ἐλισαβετιανοῦ θεάτρου, ποὺ τόσα ὑποσχόταν, καὶ ἔκοψε μονοκοντυλιὰς τὴν παράδοση μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ σημερινοῦ θεάτρου (1), δημιούργησε ἕναν τόπο μυθιστορήματος ποὺ μόνο ἡ Ἀγγλία ξέρει νὰ παράγει, τὸ μυθιστόρημα, δηλαδή, ποὺ εἶναι προσιτὸ στὸν κάθε μαθητή, χωρὶς νὰ εἶναι καθόλου βασατὸ στὸν μεσαιωνίζοντα ἄνθρωπο. Μέσα σ' ὁλόκληρη τὴν πυκνὴ παραγωγὴ τῶν μυθιστορημάτων, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ πιὸ πρῶτα τὸν «Ροβινσῶνα Κροῦσο» τοῦ Ντεφόε (1719) καὶ τὰ «Ταξίδια τοῦ Γκιούλλιβερ» τοῦ Σουΐφτ (1726), ποὺ ἦσαν καὶ τὰ δυὸ σάτυρες, καὶ φτάνοντας στὰ πρῶτα φανερώματα τοῦ καθαυτὸ Ἀγγλικοῦ κοινωνικοῦ μυθιστορήματος, ποὺ ἦταν ἡ «Παμέλα» τοῦ Ρίτσαρντσον (1741) καὶ ὁ Τόλη ἡ σειρὰ τῶν μυθιστορημάτων τοῦ 19ου αἰώνα τοῦ Ντίκενς, Θάκερεϊ, τοῦ Σκότ, τῶν ἀδελφῶν Μπρόντε, τῆς Γεωργίας "Ἐλλιοτ, τῆς Τζέην Ὄστεν καὶ τόσων ἄλλων ποὺ δὲν μπορῶ νὰ ἀναφέρω ἐδῶ, καὶ φτάνοντας ὡς τὸν Τόμας Χάρυτυ, ἐλάχιστα εἶναι ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κυκλοφορήσουν στὶς σχολικὲς βιβλιοθῆκες. Ἀνεξαρτήτως θέματος καὶ περιεχομένου, ὅλα ξεκινοῦνε ἀπὸ μιὰ ἠθικὴ βάση ἀκλόνητη, ὅπου τὰ καθήκοντα κάθε πολίτου, κάθε συζύγου, κάθε παιδιοῦ εἶναι καθορισμένα καὶ ἡ παράδοσή τους φέρνει ἀμείλικτη τὴν τιμωρία καὶ τὸ ἄοχος. Αὐτὸ δὲν μειώνει καθόλου τὴν ἀξία τῶν σάν ἔργα Τέχνης, γιατὶ δὲν ξεπέρτουν σὲ διδακτικὲς φυλλάδες. Εἶναι πολύμορφα καὶ ἀπολαυστικὰ ἀπὸ κάθε ἄποψη. Γράφτηκαν μὲ μιὰ ἀβεβαιότητα ἡ ἐπιτυχία στὴν ἀποστολή τους. Ἀντιπροσωπεύουν μιὰ ζωτικὴ τάξη τῆς κοινωνίας καὶ μιὰ νοοτροπία δυνατή, γερὰ θεμελιωμένη. Σὰν γενήματα τοῦ 8,τι θεωρεῖται πιὸ στέρεο καὶ πιὸ ζωντανὸ σ' ἕνα λαὸ μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔχουν τὸ ταίρι τους στὶς ἄλλες φιλολογίες.

Τὰ πράγματα ὅμως ἀλλάζουνε στὸν 20ὸν αἰῶνα. Σχεδὸν ἀπότομα καὶ χωρὶς προηγούμενο. Ὅχι μόνο ἀποκλείοντα πολλὰ μυθιστορήματα ἀπὸ τὶς σχολικὲς βιβλιοθῆκες, ἀλλὰ καὶ μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ ἀπαγορεύθηκαν κὰν νὰ κυκλοφοροῦνται ἢ νὰ τυπωθοῦν στὴν Ἀγγλία.

Ἡ ἀλλαγὴ ὅσο κι' ἂν φαίνεται ἀπότομη, πρέπει νὰ ἔχει τὴν ἀρχή της πολὺ μακρυά. Οἱ σπέρες τῆς ἀνθίρασης εἶναι ρίζες βαθειὲς στὶς ἀνθρώπινες ψυχὲς ποὺ περιμένουν κάποιον ἐξωτερικὸ ἥλιο γιὰ νὰ ὁλοσπήσουν καὶ νὰ κοντήσουν. Ἡ καταβολιτικὴ πίεση τοῦ πουριτανισμοῦ ἤτανε ἀναπόφευκτο νὰ βρεῖ ἀντίσταση μέσα στὴν ἴδια τὴ μεσαία τάξη, ποὺ τὸν δημιούργησε καὶ τὸν ἔστησε σὰν νόμο τῆς ζωῆς της. Γιὰ νὰ ζήσει κανεὶς μέσα στὴν τάξη «τῆ καλ ν' ἀπολαμβάνει τὴν ἐκτίμησή της, ἢ ἔπρεπε νὰ παραδεχτεῖ τὶς ἀοχὲς της, ἢ νὰ κάνει ὅτι τὶς παραδέχεται. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι μιὰ ὑποκρισία σὲ εὐρύτατη κλίμακα, καὶ ποὺ κατὰ βάθος πρέπει νὰ ἤτανε πιὸ καταθλιπτικὴ καὶ φορτικὴ κι' ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν πουριτανισμό καὶ ποὺ κάποτε θὰ ζητοῦσε νὰ ξετινάξει ἀπὸ πάνω της ἡ κοινωνία καὶ νὰ ζήσει ἐλεύθερα. Γι' αὐτό, ὅταν φτάνει ὁ φρόξυμ μὲ τὸ καταπληκτικό του ψυχαναλυτικὸ σύστημα ποὺ ὑποσανείδητου καὶ τοῦ ἀσυνείδητου, νὰ ἐρμηνεύει καὶ νὰ δικαιολογεῖ τὴν ἀξία μιᾶς πράξης τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὴν καλύτερη ὡς τὴν χειρότερη, ζυγίζοντάς τις ὅλες στὴν ἴδια ζυγαριά, βρίσκει τὸ ἔδαφος ἑτοιμο νὰ τὸ ἀπορροφήσει. Κι' ἔτσι καταρρέει ὁλόκληρο τὸ ἠθικὸ οἰκοδόμημα τοῦ πουριτανισμοῦ ποὺ ἐπὶ αἰῶνες κυβερνοῦσε τὴν ἀγγλικὴ διάνοια κ' οἱ ἀμφιβολίες ποὺ ἔκανε βαθειὰ στὴν ἀνθρώπινη ψυχή, γίνονται πιὰ προβλήματα καὶ ζητοῦν ἐξήγηση. Τώρα πιὰ ὁ ἄνθρωπος μᾶς παρουσιάζεται σὰν ἕνα σύνθετο σεξουαλικῶν συμπτώσεων, εὐτυχῶν ἢ ἀτυχῶν, ποὺ καθορίζουν ἄμεσα τὴ θέση του καὶ τὴ δράση τοῦ ἐπάνω στὸ κόσμο. Οἱ μονόπλευροι χαρακτῆρες τοῦ Ντίκενς ποὺ τόσο προκάλεσαν τὸν θαυμασμὸ τοῦ κοινοῦ, μᾶς φαίνουνται παιδαριώδη σκίτσα, γυναικοκομμένες καρικατοῦρες, χωρὶς ἀληθοφάνεια, γιατὶ πιστεύουμε πὼς κανένας ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀπόλυτα τίμιος, ἢ ἀπόλυτα παλιάνθρωπος, ἀπόλυτα φιλάρνυρος, ἢ ἀπόλυτα γενναιόδωρος, δὲν μποροῦμε νὰ σοῦρουμε τὴ γραμμὴ μεταξὺ καλοῦ καὶ κακοῦ. Κ' αὐτὴ ἀκόμα ἡ ἀνάπη, τὸ πιὸ ἐξιδανικευμένο τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ σαρκικὴ καὶ καθαρὰ ἐγωϊστικὴ ἀνάγκη.

Δὲν πρένειται ἐδῶ νὰ κρίνω ἢ νὰ ἀναλύσω τὶς θεωρίες τοῦ Φρόϋντ, ἐκεῖνο ποὺ θέλω νὰ τονίσω, εἶναι ἡ ἀποκάλυψη αὐτὴ τῆς νέας μορφῆς τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἔρχεται σὲ τόσην ἀντίθεση μὲ τὸ πουριτανικὸ εἰδωλο, τὴ στενὴ ἀκριβῶς ποὺ τὸ εἰδωλο αὐτὸ εἶχε ἀσχίσει νὰ κλονίζεται ἀπὸ ἄθαρρο ·ου. Κι' ἐσὺ ἀκόμα ἀπὸ τοὺς συγχρόνους συνγραφεῖς δὲν εἶχαν διαβάσει τὸν Φρόϋντ, μενάλωσαν στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς πρώτης σύγκρουσης ποὺ δημιούργησε ἡ θεωρία του καὶ θρῆκαν δικαίωση στὴν ἀνεξιβάσιή τους. Ἔτσι, ὅταν ὁ Λώρενς ἔγραψε τὰ πρῶτα του τολμηρὰ καὶ ἀπαγορευμένα μυθιστορήματα, δὲν εἶνε ὁλόκληρα διαβάσει Φρόϋντ, πιθανότατα ἤτανε ἑνήμερος τῆς Γαλλικῆς ρεαλιστικῆς σχολῆς, καὶ εἶχεν ἐπηρεασθεῖ γενικὰ ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ Φροϋντισμοῦ. Ὁ πλούσιος αἰσθησιασμὸς τοῦ ὀρθώνεται σὰν ἐξέσπασμα ὀργῆς ἐπάνω στὶς ὑποκρισίες τῆς ἐποχῆς του. Ἡ προσωπικὴ μου γνώμη εἶναι, ὅτι τὸ πεζίφιμο μιᾶ μυθιστορημὰ του «Ὁ ἐρασιστὴς τῆς Λαίδης Τσάτερλεϊ» δὲν θὰ ἔχανε τίποτα ἀπὸ τὴ λογοτεχνική μας. Σχεδὸν ποτὲ δὲν ὑποχώρησε στὰ κατώτερα γούστα τοῦ κοινοῦ. Προσπάθησε πάντα καὶ πέτυχε νὰ τὸ ἀνεβάσει αἰσθητικὰ καὶ πνευματικά, μὲ τὴν ἐκλογὴ τῶν ἔργων ποὺ κάνει. Τὸ καταλύτη της εἶναι γενάτο. Βρίσκουνται σ' αὐτὸ ἀλοί φίλοι. Ἔτσι, ἡ συζήτηση γενικεύεται, καθὼς παίρνουν μέρος σ' αὐτὴν κ' οἱ δυὸ ἀχώριστοι συνεργάτες (καὶ συναγνάτες μας) ὁ κ. Σασσαντίδης κ' ὁ κ. Βακαλό.

—Βέβαια, εἶναι δύσκολο νὰ κάνει κανεὶς προβλέψεις— μᾶς λέει ἡ κ. Ἀνδρεάδη. Ὁ πόλεμος εἶναι τόσο κοντά μας, τόσο δ ι κ ό ς μ α ς, ποὺ ἐμποδίζει τὴν ἀντικειμενικὴ κρίση. Ἕνα εἶναι βέβαιο, μὲ ὅλ·ν τὴ διδάγματα τῆς πείρας καὶ τὰ ἱστορικὰ συμπεράσματα : Ἡ Τέχνη δὲν μπορεῖ νὰ σβόσει, ὁ,τιδήποτε κ' ἂν συμβεῖ. Κάθε φορὰ περνάει ἴσως

(1) Τὸ κλείσιμο τῶν θεάτρων στὸ 1648.

Ἀπὸ πάνω κι' ἀπὸ ἀριστερὰ πρὸς τὰ δεξιά: Ρόζκιν Δέχμαν, Γκιλ;;;, Γέν, Σάβελ, Μπρόμφιλντ, Ρέμπρκ.

κι' δὲν μπορεῖ κανεὶς ἀκριβῶς νὰ ἀπορίσει. "Ὅτι ἡ τάση εἶναι ποὺ τὰ ζωὴ πιὸ ἐλεύθερη ἀπὸ προλήψεις καὶ πιὸ εἰλικρινῆ, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, κι' ὅτι ὁ Φροϋντισμὸς ἄνοιξε ἕδειξε τὸ δρόμο πρὸς τὴν ἐπίτευξη αὐτῆς κρίσεις μας, εἶναι γεγονός. Τὸ μυθιστόρημα ὅπως περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο λογοτεχνικὸ εἶδος εἶναι ἕνας καθρέφτης τῆς κοινωνίας, ὅς ἐκεῖ ποὺ ὁ συγνοαφέας φρνει στὸ φῶς κάποιο δίσμα του, ἢ εἶναι ὅμως, πέρα ἀπὸ ἐκε? ποὺ ὁ γνγραφέας προεκτείνει τὸ βίωμα τοῦ σύνθεση, δηλέγοντας κ' ἀποστάσεις, σύμφωνα μὲ τὶς πνευματικὲς του ἀπαιτήσεις, σὰν δημιουργός. Ὁ τολμηρότερο ἐπιβόλλον μιὰ. Ὑποβάλλει ὁ Λόρενς, κ' ὁ Ὄλδους. Μὲ περισσότερο ἀπὸ ἀ.ος ἴσως ὑπερβάλλει ὁ Τζέημς Ὄλδους, ὁ καταπληκτικότερος ὅλων τῶν Ἀγγλων Ἰολανδός. Δὲν μπορῶ νὰ ξεγάσω μὲ πόσην ἀγανάκτηση καὶ ἀηδία μιὰ φίλη κυρία καὶ ἀλανθὴ συγγραφέας ἐκοπίασε νὰ πείσει ἕνα βράδυ, ὅτι ἡ κοινωνία ὁ Δουβλίνο ἤταν πολὺ διαφορετικὴ καὶ πολὺ πιὸ ἀξιοπρεπὴς ἀπὸ δ.τι ὑποπαθοῦν κ' μᾶς τὴν παοασστήνουν οἱ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς μας. Ἡ προσπάθειά της αὐτὴ μ' ἔκαμε ἄλλον νὰ πιστέψω ὅτι ὁ πουριτανισμὸς δὲν ἔχει ἀκόμα ἐκλείψει κι' πεονοῦμε μιὰ μεταβατικὴ περίοδο. Ἴσως χρειάζονται περισσότερα ἀπὸ δυὸ πόλεμοι, γιὰ νὰ ἀναφθεῖ μιὰ νέα κοινωνική καὶ ἠθικὴ ἀρμοδιότητα. "Ὅτι ἡ τάση εἶναι ποὺ τὰ ζωὴ πιὸ ἐλεύθερη ἀπὸ προλήψεις καὶ πιὸ εἰλικρινῆ, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, κι' ὅτι ὁ Φροϋντισμὸς ἄνοιξε ἕδειξε τὸ δρόμο πρὸς τὴν ἐπίτευξη αὐτῆς κρίσεις μας, εἶναι γεγονός. Τὸ μυθιστόρημα ὅπως περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο λογοτεχνικὸ εἶδος εἶναι ἕνας καθρέφτης τῆς κοινωνίας, ὅς ἐκεῖ ποὺ ὁ συγνοαφέας φρνει στὸ φῶς κάποιο δίσμα του, ἢ εἶναι ὅμως, πέρα ἀπὸ ἐκε? ποὺ ὁ γνγραφέας προεκτείνει τὸ βίωμα τοῦ σύνθεση, δηλέγοντας κ' ἀποστάσεις, σύμφωνα μὲ τὶς πνευματικὲς του ἀπαιτήσεις, σὰν δημιουργός. Ὁ τολμηρότερο ἐπιβόλλον μιά. Ὑποβάλλει ὁ Λόρενς, κ' ὁ Ὄλδους. Μὲ περισσότερο ἀπὸ ἀ.ος ἴσως ὑπερβάλλει ὁ Τζέημς Ὄλδους, ὁ καταπληκτικότερος ὅλων τῶν Ἀγγλων Ἰολανδός. Δὲν μπορῶ νὰ ξεγάσω μὲ πόσην ἀγανάκτηση καὶ ἀηδία μιὰ φίλη κυρία καὶ ἀλανθὴ συγγραφέας ἐκοπίασε νὰ πείσει ἕνα βράδυ, ὅτι ἡ κοινωνία ὁ Δουβλίνο ἤταν πολὺ διαφορετικὴ καὶ πολὺ πιὸ ἀξιοπρεπὴς ἀπὸ δ.τι ὑποπαθοῦν κ' μᾶς τὴν παοασστήνουν οἱ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς μας. Ἡ προσπάθειά της αὐτὴ μ' ἔκαμε ἄλλον νὰ πιστέψω ὅτι ὁ πουριτανισμὸς δὲν ἔχει ἀκόμα ἐκλείψει κι' πεονοῦμε μιὰ μεταβατικὴ περίοδο. Ἴσως χρειάζονται περισσότερα ἀπὸ δυὸ πόλεμοι, γιὰ νὰ ἀναφθεῖ μιὰ νέα κοινωνική καὶ ἠθικὴ

ΑΛΕΞ. ΠΛΑΚΩΤΑΡΗ

Μιὰ ἐπίκαιρη ἔρευνα τῶν «Νεοελληνικῶν Γραμμάτων»

Η ΤΕΧΝΗ, Η ΔΙΑΝΟΗΣΗ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

Μιλοῦν οἱ Κατερίνα Ἀνδρεάδη, Σωκράτης Καραντινὸς καὶ Ν. Χατζηκυριάκος-Γκίκας

Μὲ τὴ σημερινὴν ὄνδοη συνέχεια κλείνουμε τὴν ἔρευνά μας αὐτή, στὸ βασικὸ ἐρώτημα τῆς ὁποίας — ποιὰ θὰ εἶναι ἡ ἐπίδραση τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς μας ἀπάνω στὴν Τέχνη καὶ στὴν ἐξέλιξη γενικὰ τοῦ πνεύματος — ἀπαντήσανε οἱ κ. Γρ. Ξενόπουλος, Σωτ. Σκίτης, Ἠλίας Βενέζης, Μιλτ. Μαλακάσης, Λέων Κουκούλας, Πέτρος Χάρης, Μιχ. Ἀρνυρόπουλος, Ναπ. Λαπαθιώτης, Κώστας Ὀδράνης, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Γιώργος Θεοτοκᾶς, Μαρίκα Κοτοπούλη, Μιχ. Τόμπρος, Δημ. Βιτσόρης, Κ. Καρθαῖος, Κλ. Παράσχος, Ἑλλη Ἀλεξίου, Γιάννης Χατζίνης, Παῦλος Φλῶρος, Γ. Λαυπουρίδης, Κατ. Ἀνδρεάδη, Σωκρ. Καραντινός, καὶ Ν. Χατζηκυριάκος — Γκίκας. Ἤτοι, κατορθώθηκε νὰ διατυπωθοῦν ποικίλες γνώμες ἀπὸ διάφορους χαρακτηριστικοὺς ἐκπροσώπους τῶν γραμμάτων καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν τοῦ τόπου μας, ἱκανὲς νὰ δόηνήσουν σὲ κάποια θετικὰ συμπεράσματα. Μὰ αὐτὰ τὰ τελευταῖα φοῦνουμε τοὺς ἀναγνῶστες μας νὰ τὰ βγάλουν μονάνοι τους ἀπὸ τὴ μελέτη καὶ τὴ σύγκριση τῶν διάφορων ἀπαντήσεων ποὺ δημοσιεύφανε.

Η Κα Κ. ΑΝΔΡΕΑΔΗ

Τὴν κ. Ἀνδρεάδη τὴ συναντῶ σὲ κωμωδία τῆς, σ' ἕνα διάλειμμα τῆς ὁραίας καὶ τόσο ἀνθρώπινης κωμωδίας τοῦ Τζαίημς Μπάσι «Αὐτὸ ποὺ ἔρει κάθε γυναῖκα». Χαίρουμαι τὴν φαλλιτέχνιδα κ' ὄχι τὴ γυναῖκα, ποὺ τὴ τὴ ἀδικα τὴς Μάτζη Ὀοῦλμ ποὺ ἀπαιδεύεται, τῆς γυναίκας χωρὶς χάρη, δὲν εἶναι ἡ κ. Ἀνδρεάδη τῶν αἰθέριων ἐμφανίσεων. Κουβεντιάζουμε μαζί της, καταλαβαίνω ἀκόμα περισσότερο γιατὶ τὸ κοινὸ τόσο συμπαθεῖ κ' ἐκτιμᾶ τὴν προσπάθειά της. Ἡ ἀγάπη της γιὰ τὸ θέατρο, εἶναι ἀπὸ τὶς πιὸ ἀληθινὲς στὸν τόπο μας. Σχεδὸν ποτὲ δὲν ὑποχώρησε στὰ κατώτερα γούστα τοῦ κοινοῦ. Προσπάθησε πάντα καὶ πέτυχε νὰ τὸ ἀνεβάσει αἰσθητικὰ καὶ πνευματικά, μὲ τὴν ἐκλογὴ τῶν ἔργων ποὺ κάνει. Τὸ καταλύτη της εἶναι γενάτο. Βρίσκουνται σ' αὐτὸ ἀλοί φίλοι. Ἔτσι, ἡ συζήτηση γενικεύεται, καθὼς παίρνουν μέρος σ' αὐτὴν κ' οἱ δυὸ ἀχώριστοι συνεργάτες (καὶ συναγνάτες μας) ὁ κ. Σασσαντίδης κ' ὁ κ. Βακαλό.

—Βέβαια, εἶναι δύσκολο νὰ κάνει κανεὶς προβλέψεις— μᾶς λέει ἡ κ. Ἀνδρεάδη. Ὁ πόλεμος εἶναι τόσο κοντά μας, τόσο δ ι κ ό ς μ α ς, ποὺ ἐμποδίζει τὴν ἀντικειμενικὴ κρίση. Ἕνα εἶναι βέβαιο, μὲ ὅλ·ν τὴ διδάγματα τῆς πείρας καὶ τὰ ἱστορικὰ συμπεράσματα : Ἡ Τέχνη δὲν μπορεῖ νὰ σβόσει, ὁ,τιδήποτε κ' ἂν συμβεῖ. Κάθε φορὰ περνάει ἴσως κοάτη ποὺ ἐξελίχτηκαν πραγματικά, στὸν θεατρικὸ τομέα, εἶναι δυὸ κράτη ποὺ δὲν πολεμήσανε (τουλάχιστον πολύ) τὸ 1914: Ἡ Ἀμερικὴ καὶ ἡ Σουηδία. Εἶναι ἀφάνταστη ἡ πρόοδος τ

ΕΡΣΚΙΝ ΚΩΛΝΤΓΟΥΕΛ

ΣΤΑ ΚΑΠΝΟΤΟΙΙΑ

ΜΕΤΑΦΡ. ΤΟΥ κ. Ν. ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ

8.

—Ο Κύριος ἐπιθυμεῖ ὅλος ὁ κόσμος νά ζευγαρώνει, εἶπεν ἡ Μπέσσι. Γι' αὐτὸ μᾶς ἔπλασε. Κι' αὐτὸ ἔλεγε καὶ ξανάλεγε πάντα του ὁ μακαρίτης ὁ ἄντρας μου. "Οταν τοῦλεγα πῶς ἕνας ἄντρας ἔχει ἀνάγκη ἀπό μιὰ γυναῖκα, μοῦ ἀπαντοῦσε, πῶς μιὰ γυναῖκα ἔχει ἀνάγκη ἀπό ἕναν ἄντρα. Ὁ μακαρίτης ὁ ἄντρας μου εἶ!ταν ὅπως ἀκριβῶς κι' ὁ Κύριος στό ζήτημα αὐτό. "Οταν εἶταν γιά ζευγάρωμα, αὐτοί συνεννοοῦνταν πάντα.

—Ναί, μπορεῖ καὶ παραμπορεῖ νά θέλει ὁ Κύρ ος ὅλος ὁ κόσμος νά ζευγαρόνει, εἶπ' ὁ Ζήτερ. Δὲ σκέφτηκε ὅμως, φαίνεται, ποτέ τὴν περίπτωση μιᾶς γυναίκας σάν τὴν "Ελλι-Μαίη, μὲ μιὰ σχισμοτιά στό στομα. Δὲν πιστεύω πῶς εἶταν καὶ πολὺ δίκαιος ἀπέναντί της, ὅταν τῆς ἄνοιξε ἔτσι τ' ἀχεῖλι. Εἶναι τὸ μόνο πρᾶγμα ποὺ βρήκα γιά νά κατηγορῶ σ' ὅλη μου τὴ ζωὴ τὸν Κύριο. Ἀλλὰ ἔχω δίκιο. Τί διάολο μπορεῖ νά χρειάζεται αὐτὴ ἡ σχισματιά κεῖπέρα; Δὲ μπορεῖ οὔτε νά φτύσει, οὔτε νά σφυρίξει, ψέματα; Ἀπό καθαρὴ κακία τόκαμε αὐτό τῆς "Ελλι-Μαίη. Ναί... ἀπό καθαρὴ κακία.

—Δὲν πρέπει νά μιλᾶς ἔτσι γιά τὸν Κύριο. Αὐτὸς ξέρει γιατὶ τόκαμε. Αὐτὸς τά ἔφερε ὅλα. Δὲν θάν τόκανε ἄν δὲν εἶχε τὸ λόγο του. Ξέρει Αὐτὸς γιά ποιόνε σκοπὸ πλάσε τίς γυναῖκες καὶ τοὺς ἄντρες. "Εδωσε στὴν "Ελλι-Μαίη αὐτὴ τὴ μοῦρη, γιατὶ εἶχε κάποιο λόγο. Βέβαια, εἶχε τοὺς καλύτερους λόγους νά κάμει ὅ,τι ἔκαμε.

—Τί λόγους;

—Μπορεῖ νά μὴν πρέπει νά τοὺς εἰπῶ, Ζήτερ.

—Ὑπάρχουν καὶ μυστικά ἀνάμεσα σὲ σένα καὶ στὸν Κύριο, Μπέσσι;

—Ὄχι, δὲν ὑπάρχουνε μυστικά ἀνάμεσά μος. Ἀλλὰ ἐγὼ ξέρω.

—Τί ξέρετε;

—Γιατί τῆς ἔκαμε ἔτσι τ' ἀχεῖλι.

—Καὶ δὲ θέλετε νά μοῦ τὸ πεῖτε;

—Ἀδερφέ Ζήτερ, τῆς ἔκαμε ἔτσι τ' ἀχεῖλι, γιά νά προστατέψει τὴν ἀγνότητα τοῦ κορμιοῦ της ἀπό τοὺς αἰσχροὺς ἀνθρώπους.

—Ποιοὺς ἀνθρώπους; Δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἄντρας ἀπὸ μένα δωπέρα.

—Ἀκριβῶς ἀπὸ σᾶς, ἀδερφὲ Ζήτερ.

—Ἐγὼ δὲν εἶμαι αἰσχρός. Βέβαια, μοῦ τυχαίνει πότε-πότε νά κάνω ἀμαρτήματα, ἀλλὰ αἰσχρὸς δὲν εἶμαι.

—Γιά τὸ Θεὸ τὸ ἴδιο κάνει. Δὲν κάνει διακρίσεις Αὐτός.

—Καὶ τί ἔχω κάμει; Δὲ θλέπω τὶ σχέση μπορεῖ νάχει τὸ κλέψιμο λίγων παλιογογγυλιῶν εἴτε πατατῶν μὲ τὴ μοῦρη τῆς "Ελλι-Μαίη.

—Ἀδερφὲ Ζήτερ, ὁ Κύριος τῆς ἔκαμε ἔτσι τ' ἀχεῖλι, γιά νά μὴν πειραχτεῖ ἀπὸ σᾶς ἡ ἀγνότητα τοῦ κορμιοῦ της. "Ηξερε πῶς κάνοντας τὴν ἔτσι, ἡ κοπέλλα δὲν θά κινδύνευε ἀπὸ τίποτε μέσα σ' αὐτὸ τὸ σπίτι. "Ηξερε πῶς κάποτε εἴσαστε μέγας ἁμαρτωλὸς καὶ πῶς μπορεῖ νά ξαναρχίζατε, ἄν...

—Αὐτὸ εἶν' ἀλήθεια, εἶπ' ὁ Ζήτερ. Στὸν καιρό μου ἤμουνα μεγάλος ἁμαρτωλός. Μάλιστα μοῦ φαίνεται πῶς γιά ἕνα διάστημα ἤμουνα ὁ πιὸ ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος τοῦ τόπου. Νά, δέοτε.... Τὲ παιδιά τοῦ Πῆμποντυ, ἐκεῖ κάτω, στὴν ἄκρια τοῦ χωραφιοῦ, μοῦ φαίνεται πῶς εἶτε ἔτσι, εἴτε ἀλλοιῶς εἶναι ὅλα κατὰ τὸ μισὸ δικά μου. Κ' ὕστερα...

—Σταθεῖτε νά τελειώσω τὶς κατηγορίες μου ἐνάντιά σας, Ζήτερ, πρὶν ἀρχίσετε νά ἀπολογηθεῖτε μὲ φευτιές.

—Τὴν ἀλήθεια λέω, Μπέσσι. "Η-θελα ἀκριβῶς νά σᾶς πῶ πόσο ἁμαρτωλὸς ἤμουνα στὸν καιρό μου. Μιά μέρα, ἕνας ἄντρας καὶ μιὰ γυναῖκα ἤρθαν νά καθήσουν ἐδῶ. "Ἐρχονταν ἀπ'...

—"Οπως τόλεγα, δὲ μπορεῖτε τίποτε νά κρύψετε ἀπ' τὸν Κύριο.

—Ναί, ἀλλὰ ὁ Κύριος ἤξερε πῶς μπορεῖ νά σᾶς ἐρχόταν ἡ ἰδέα νά κηλιδώσετε τὴν τιμὴ τῆς "Ελλι-Μαίη. Ὁ Κύριος τά ἔξερε ὅλα κι' ἔχει τοὺς λόγους Του.. "Ηξερε πῶς ἀπὸ πολὺν καιρὸ εἴσαστε τόσο μεγάλος ἁμαρτωλός, ποὺ ἄν σᾶς ζητοῦσε νά βγάλετε τὰ μάτια σας, μὲ τὸ δικαιολογητικό ὅτι δὲν τοῦ ἄρεσαν, δὲν θ' τὸν ἀκούγατε.

—Τὸ νά κοιτάζω τὸ σκισμένο χεῖλι της μὲ τὰ μάτια μου, δὲν πιστεύω νά κάνω κακὸ σὲ κανένονα. Καὶ τὸν Κύριο οὔτε Τόνε νοιάζουνε τά μάτια μου. Γιατὶ θἄθελε νάν τά βγάλω;

—Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔλεγα. "Αν ὁ Θεὸς σᾶς ἔλεγε νά βγάλετε τὰ μάτια σας, γιατὶ δὲν τοῦ ἄρεζαν, δὲν θά τὸ κάνατε. Αὐτό εἶναι ἀπόδειξη ὅτι εἴσαστε μεγάλος ἁμαρτωλός. "Η ἄν σᾶς ἔλεγε νά κόψετε τὸ χέρι ἢ τ' αὐτιά σας, γιά τὸν ἴδιο λόγο, ἐσεῖς δὲν θάν τό κάνατε. Κι' ἤξερεν ἀκόμα πῶς ἄν σᾶς ἐζητοῦσε ν' ἀφίσετε τὴν "Ελλι-Μαίη ἥσυχη, δὲν θὰ κόβατε τὸ κακό ἀπ' τὴ ρίζα του, ὅπως διατάξει νά κάνουμε. Καὶ γι' αὐτὸ ἔφερε τὴν "Ελλι-Μαίη στὸν κόσμο μ' ἕνα λαγίσιο μουσοῦδι. "Ηξερε πῶς δὲ θἄχε τίποτε νά φοβηθεῖ ἀπὸ ἕναν ἁμαρτωλὸ σὰν κ' ἐσᾶς, γιατὶ δὲ θά σᾶς ἄρεζε ἡ φάτσα της.

—Ἄς εἶναι δοξασμένο τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, εἶπ' ὁ Ζήτερ. Σίγουρα υ' ἀνοίξατε τά μάτια στὸ δρόμο τοῦ Κυρίου. Μὰ τὴν ἀλήθεια, δὲν τόχα ποτὲ σκεφτεῖ αὐτὸ ὡς σήμερα. Ἄν τόξερα, σίγουρα κάτι θἄκοβα σάν πήγαινα νά παίξω καὶ νά γελάσω ἐκεῖ κάτω στοὺς Πῆμποντυ. Ἔτσι, ἄν τόχα κάμει αὐτό, ἡ "Ελλι-Μαίη δὲ θἄχε τὴ μοῦρη ποὺ ἔχει, αὐτὸ δὲ θἐλετε νά πεῖτε, ἀδερφὴ Μπέσσι;

—Ἀκριβῶς αὐτό εἶπα. Ὁ Κύριος ξέρει τοὺς ἀνθρώπους καλύτερα ἀπό μᾶς.

—Μοῦ φαίνεται πῶς στὸν καιρό μου ἤμουνα μεγάλος ἁμαρτωλός. Ἀλλὰ δὲν ἤξερα πως ἔπρεπε νά κόψω κάτι. Μπορεῖ, ὅμως, νά μὴν εἶναι ἀκόμα πολὺ ἀργά. Καὶ ἐέβαια, καθόλου δὲ θέλω νά μὲ κυριεύει ὁ διάολος.

Ἡ Μπέσσι ξανάρχισε ν' ἀσχολεῖται μὲ τὴν Ντιούτ. Τοῦ χαμογέλασε καὶ τοῦσφιξε τὸ λαιμὸ πιὸ δυνατὰ μὲ τά δυό της μπράτσα. Ὁ Ντιούντ δὲν ἤξερε πιὰ τί νά κάμει. Τοῦκανε εὐχαρίστηση νά τὴν ἀγγίζει, νά τήνε ψηλαφᾶ κι' θθελε παραπολὺ νά κρατοῦσε κι' ἄλλο τὸ σφίξιμό της. Τ' ἄρεσε τ' ἀγκάλιασμα καὶ τὸ τρίψιμο. "Ομως δὲ μπροῦσε νά πιστέψει πῶς ἡ Μπέσσι τὸν ἔσφιγγε ἐπίτηδες. Εἴτανε τώρα ἕνα τέταρτο ποὺ ἔξης πάψει νά προσεύχεται, κ' ὅμως δὲ φανόταν πῶς εἶχε ὄρεξη νά τὸν ἀφήσει γιά νά μπορέσει νά σταθεῖ στά πόδια του.

—Ἐ!... ἀδερφὴ Μπέσσι, εἶπεν ὁ Ζήτερ, σκύβοντας καὶ μισοκλείνοντας τά μάτια του κάτω ἀπό τὰ παχεῖά μαῦρα φρύδια του, τί διάολο κάνετε ἐκεῖ, ἐεεῖς,κ' ὁ Ντιούντ; Κοντεύει τώρα μισὴ ὥρα ποὺ εἴσαστ' ἐκεῖ καθισμένοι καὶ τρίβεστε ὁ ἕνας πάνω στὸν ἄλλονε.

Ὁ Ντιούντ Ἐλπίζε πῶς ἡ Μπέσσι δὲν θάν τοῦλεγε νά σηκωθεῖ, γιατὶ ἐμεῖτε κρυμμένος πίσω ἀπὸ ἕνα φράξο, ὅπου κανένας δὲν μπροῦσε νάν τόνε δεῖ. Ἡ "Ελλι-Μαίη τόνε παρακολουθοῦσε πίσω ἀπὸ τὸ κούτσουρο τοῦ πεύκου. Καὶ χαμογελοῦσε, γιατὶ ἔξενε ἀκούσει τὰ λόγια τῆς Μπέσσι.

Ὁ Ζήτερ, καθιμένος, κοίταζε τὸ παλιὸ χωράφι, γεμᾶτο ἀπὸ κόκκινα σκοῖνα, κι' ἀναρωτιόταν ἄν μπροῦσε νά ἀανειστεῖ ἕνα μουλάρι καὶ νά τοιμάσει μιὰ σοδειὰ γιά τὴ χρονιά. Τέλος πάντων, ἀφοῦ τ' ἄρεζε νά μένει καθισμένος κάτω ἀπὸ τὸ χαγιάτι, δίχως νά κάνει τίποτε, ν' ἀφήσει τὴν ἀνοιξη νά περάσει, χωρὶς νά κάψει καὶ χωρὶς νά σκάψει. Ὁ καιρὸς τῆς καλλιέργειας εἶχε φτάσει κ' αὐτὸ τὸν νευρίαζε. Εἶχε ἀποφασίσει πῶς μποροῦσε πάντα νά κάψει· τά χορτάρια τοῦ χωραφιοῦ του, ἀκόμα κ' ἄν δὲν ἤξερε πῶς νάβρει ἕνα μουλάρι, μπαμπακόσπορο καὶ λίπασμα. Θἄπρεπε νά σηκωθεῖ καὶ νά πάει νά θάλει φωτιά στά σκοῖνα του, ἀλλὰ δὲ σκότωνε ἐκεῖ ποὺ εἴτανε καὶ τὸ κάψιμο τῶν χορταριῶν μπροῦσε νά γίνει τὴν ἄλλη μέρα. Εἶχε πάντα τὸν καιρὸ νά τὸ κάμει, "Αμα ἀρχίζε, ἡ καλλιέργεια θὰ προχωροῦσε γοργά.

Τώρα ποὺ εἴτανε μόνος του, ξαναγκρίζε νά σκέφεται τὸν τρόπο ποὺ μεταχειρίστηκε ἀπέναντι στὸν Λόου. "Θθελε νά ἀνοιγε κάτι γιά νά ἐαγοράσει τὸ λάθος του. "Αν κατέβαινε στὴν ἀποθήκη αὔριο τὸ πρωί γιά νά πεῖ στὸ Λόου πόσο λυπότανε καὶ νά τοῦ ὑποσχεθεῖ πῶς δὲ θάν τόνε ξανάκλεθε, ἔπιπιε πῶς ὁ Λόου θὰ τόνε συχωροῦσε καὶ δὲ θἄν τόνε πετροβολοῦσε μὲ κάρβουνα. Κι' ἀκόμα θὰ μπροῦσε νά πεῖ δυὸ κουβέντες στὴν Ἠβρί. Θἄν τῆς ἔλεγε νά πάψει νά κωμάται στὸ στρῶμα τῆς καταχῆς καὶ νά μὴν ἀδιαφορεῖ πλέια γιά τὶς ἐπιθυμίες τοῦ ἄντρα της. Ἀπὸ πεῖρα ἤξερε πῶς εἶναι πολὺ ἀανηιὸ νάεχεις μιὰ γυναῖκα στὸ κεφάλι σου ὁλημέρα, ἀλλὰ καὶ πῶς δὲν ὑποφέρεται νά κοιμᾶσαι μόνος σου τὴ νύχτα.

—Δὲ θά πῆς κανένα φόρτωμα ἄλλο στὴν Ὠγκάστα; ρώτησεν ἡ "Αντα. Κι' ἐγὼ δὲν ξέρω πόσος καιρὸς πάει ποὺ δὲν ἔχω καπνό. Τ' ἀλεῦρι καὶ τὸ κρέας τέλειωσαν κ' αὐτά. Δὲ θἄχεις κανένα τίποτε στὸ σπίτι νά νά φᾶμε.

—Σ' κεδιάζω νά πάω αὔριο-μεθαύριο, εἶπ' ὁ Ζήτερ. Δὲ θέλω νά μὲ σπρώχνουνε. Χρειάζεται καιρὸς γιά νά ἑτοιμάσω ἕνα τέτοιο ταξίδι. Πρέπει νά σκεφτῶ τίς δουλειές μου. Κι' ἐσὺ νά μὴν ἀνακατώνεσαι ἐκεῖ ποὺ δὲ σὲ νοιάζει.

—Εἶσ' ἕνας τεμπέλης καὶ τίποτ' ἄλλο. "Αν δὲν ἤσουνα τεμπέλης, θὰ μπροῦσες νά πήγαινες ἕνα φορτωμα καθεμέρα, κ' ἐγὼ θἄχα ὅσο μοῦ χρειάζεται καπνό.

—Πρέπει νά σκεφτῶ πῶς θὰ δώσω ἄξια σ' αὐτὴ τὴ φέρμα, εἶπ' ὁ Ζήτερ. Δὲν εἶμαι ξυλοκόπος, ἐγώ. Τί γιὸ εἶμαι χτηματίας. Οἱ ξυλοκόποι ποὺ περνοῦν τὸν καιρό τους πηγαίνοντας ξύλα στὴν Ὠγκάστα, δὲν ἔξενουνε καμμιὰ φέρμα νά διευθύνουνε Λογαριάζω νά κάμω πενῆντα μπάλες μπαμπάκι, αὐτὴ τὴ χρονιά, ἄν θέβαια, μπορέσω νά θρῶ ἕνα μουλάρι καὶ ν' ἀγοράσω μὲ πίστωσι μπαμπακόσπορο καὶ γκουάνο.* Ἔχει κ' ἐνταῦτα τὴ μετουσίωση, τὴν ἀνάταση... Δὲν φαίνεται ποτὲ οὔτε νά ἐπιπτοτεθῆκε ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι ἀιδάκοπη ἀλλαγή... Ὁ Χρηστοβασίλης δὲν ἔχει—ὅπως ὁ Κρυστάλλης— νά ἐπικαλεσθεῖ καμμιὰ ἐλαφρυντικὴ περίπτωση. Φταίει μόνο ἡ ἀκηρία τῆς διάνοιάς του, γιὰ τὶς πολὺ κοινότοπες ἀπιλήψεις του... Δὲν κατάλαβαλε καμμιὰ προσπάθειαν νά ἀνεβεῖ καὶ νά ἐεοδῶ.ει θαθειὰ στὴν ψυχὴ τῶν προσώπων του... Ἀπέφυγε συστηματικὰ νά μορφώσει τὸν ἑαυτό του...»

Εἶναι ἀλήθεια πῶς ἀναγνωρίζει ὁ κ. Χρηστοβασίλη ἡ κ. Οὐράνη τὴν ἀγλωσσικὴ τῆς κ. "Αλκη Θρύλου, γιὰ τὴν Χρηστοβασίλη, ἀποτελεῖ μιὰν ἀκόμη ἐκδύλωση τῆς ἐπικίνδυνης ἀρνησης, ποὺ συστηματικά, χρόνια τώρα, «ἀσκεῖ». Καὶ ἄν δὲν αἰσθανόμουν ἔντονα κάποιο χρέος ν' ἀπογυμνώσω τὸν παθολογικὸ ἐογματισμό, τὶς ἀντιφάσεις, τὶς ἀνακρίβειες, τὴν ἀνεπιστημονικότητα καὶ τὴν ἔλλειψη συναισθήματος εὐθύνης καὶ σεβασμοῦ καὶ ἀνάπης πρὸς τὴ ἐπιστημονικὴν ἀλήθεια καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, στοὺς ὁποίους ἀπευθύνει, τὸ δημοσίευμά της...

Ἀντὶ νά ἐπιχειρήσει μιὰ συνθετικὴ τοποθέτηση τοῦ Χρηστοβασίλη μέσα στὸ πλαίσιο τῆς νεοελληνικῆς διανόησης, μὲ μιὰν ὑπευθύνην ἀνάλυση τοῦ ἔργου του — κι' αὐτό εἶναι τὸ χρέος τῆς κριτικῆς γιὰ ἕναν λογοτέχνη, ποὺ ὁ θάνατος ἐσταυάτησε πιὰ τὴ δράση του — ἀρχίζει ὀργιμένα τοὺς γενικοὺς ἀφορισμοὺς «κανείς..., κανείς..., καμμιά..., οὔτε..., οὔτε..., ποτέ..., οὐδέποτε..., ὅλοι..., πάντοτε..., καθόλου..., κανένα..., ὅλα...», ἐνῶ τελῶς», ὅρους στὴ χρήση τῶν ὁποίων χρέος ἔχει ὁ διανοητὴς, πρὸ πάντως ὅμως ὁ κριτικός, νά εἶναι πολὺ φειδωλός. Διαβάστε. «Οἱ στίχοι του σφύνονται, χωρὶς νά δονίζουνται ἀπὸ καμμιὰ μουσικότητα, ἀπὸ κανένα παλμό, καμμιὰ πνοή, καμμιὰ φαντασία, καμμιὰν ἀνάταση, καμμιὰ ποιέκταση». «Σ.τερεοῦνται ἐντελῶς ἀπ' ὅτι ἀποτελεῖ τὴν οὐσία τῆς ποίησης, τὴ λυρικὴ διάθεση... Τὰ πρόσωπα εἶναι ἀπλᾶς σκιές, χωρὶς καμμιὰν ἀνεγλυφιακὴ ἀτομικότητα, κανένιαν ἀτομικὸ χαρακτήρα, κανένιαν ἀτομικὸ κόρμιο, καμμιὰ ζωή». Ὁ Χρηστοβασίλης ποτὲ δὲν διάβασε ἕξένα βιβλία... Ποτὲ δὲν ἐκφράζει δίκες τοῦ κρίσεις, δικές του γνώμες... Ἀ-γνεῖ ἐντελῶς τὴ μετουσίωση, τὴν ἀνάτασ.. Δὲν φαίνεται ποτὲ οὔτε νά ὑποπτεύθηκε ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι ἀιδάκοπη ἀλλαγή... Ὁ Χρηστοβασίλης δὲν ἔχει—ὅπως ὁ Κρυστάλλης— νά ἐπικαλεσθεῖ καμμιὰ ἐλαφρυντικὴ περίπτωση. Φταίει μόνο ἡ ἀκηρία τῆς διάνοιάς του, γιὰ τὶς πολὺ κοινότοπες ἀπιλήψεις του... Δὲν κατάβαλε καμμιὰ προσπάθειαν νά ἀνεβεῖ καὶ νά ἐεοδῶ.ει θαθειὰ στὴν ψυχὴ τῶν προσώπων του... Ἀπέφυγε συστηματικὰ νά μορφώσει τὸν ἑαυτό του...»

«Θαυάμενο ἀπλησφόρητης προσωπικότητας ὁ Χρηστοβασίλης..., ποὺ τὲ δὲν διάβαζε ἕξένα βιβλία... Ἀπέφυγε συστηματικὰ νά μορφώσει τὸν ἑαυτό του...» Χρέος εἶχε ἡ κ. Οὐράνη νά ἐνημερωθεῖ ἐκεῖνα ποὺ πρὶν τολμήσει νά εἰκοτολογεῖ. Κανεὶς δὲν τὴν ἐξανάγκασε νά καταπιαστεῖ μὲ τὸν Χρηστοβασίλη. Κανεὶς, λοιπόν, δὲν θὰ μπροοῦσε νά τὴν κατηγορήσει, ἄν δὲν ἔγραφε τὴ «μελέτη» της αὐτή. "Οταν ὅμως παρουσιάζεται νά μιλήσει στὴ δημοσιότητα, πῶς δὲν εἶναι ὑποχρεωμένη νά ἔχει ἐνημερωθεῖ στὸ θέμα της: Λίγη ἀν εἶχε συναίσθηση εὐθύνης πνευματικοῦ ἀνθρώπου, θὰ εἶχε πληροφορηθεῖ ὅτι ὁ Χρηστοβασίλης, ὄχι μόνο διάβαζε καὶ μελετοῦσε ἕένους συγγραφεῖς καὶ ἕένα ἐιβλία, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶναι λίγα ὅσα ἔχει μεταφράσει ἀπὸ τὴ γαλλικὴ, τὴ λατινικὴ, τὴ ρωσσικὴ καὶ τὴν ἀρχαία ἑλληνική γλῶσσα. Συνήθιζε μάλιστα σὲ κάθε βιβλίο ποὺ μελετοῦσε, νά σταματάει σὲ κάθε σκέψη, νά τὴν κρίνει, νά σημειώνει στὰ περιθώρια, ἢ νά κρατάει ἰδιαίτερα, διεξοδικὰ σημειώματα καὶ νά δημιουργεῖ προφορικὲς ἢ ἐπιστολικὲς συζητήσεις μὲ ἄλλα γνωστά του σημαντικά πρόσωπα, ἢ καὶ νά δημοσιεύει σὲ τόπο σχετικὰ ἄρθρα. Διαιολογία γιὰ τὴν κ. Οὐράνη, ὑπάρχει μιὰ σημαντική, ποὺ καὶ τὴν ἐπικαλεῖται: ὅτι στὶς βιβλιοθῆκες δὲν ἐρῆκε ὅλα τά ἔργα του. Θὰ σιμπλήρωνα ἀκόμη ἐγώ, ὅτι ἀποραίτητη θὰ ἤταν καὶ μιὰ Βιβλιογραφικὴ Ὑπηρεσία — κι' ἄλλοτε τὸ ἔχω τονίσει αὐτό — ποὺ νά ἐνημερώνει: τὸν μελετητὴ, χωρὶς νά τὸν ὑποχρεώνει νά χάνεται στὸ τυφλό ἐεφύλλισμα τῶν ἄπειρων ἐντύπων, μήπως ἀνακαλύψει, κάτι σημαντικό. Ὁ Χρηστοβασίλης ὅμως ἔκανε πρόσωπο σύγχρονο καὶ θὰ μπροοῦσε ὁ ὁποιος μελετητὴς τοῦ ἔργου του, ν' ἀποταθεῖ καὶ στοὺς ὑπιτικοὺς τοῦ λογοτέχνη, νά ἐξαντλήσει κάθε μέσο ἐσεύνας, γιὰ νά ἐνημερωθεῖ καὶ νά συνθέσει κατόπιν τὴν ὅποια κριτική συγγραφή του. Δὲν ἔχει ὁ κριτικὸς δικαίωμα ν' ἀγνοεῖ γθεσινὰ πράγματα, σγετιζόμενα μὲ τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο ποὺ κρίνει. Τοῦφει ἡ κ. Θρύλου. ὅτι ὁ Χρηστοβασίλης πέθανε τὸ φθινόπωρο τοῦ 37, μεσα στὸ Νοσοκομεῖο, μακρυὰ ἀπὸ τὸ περιβάλλον ποὺ ἀγαποῦσε. Ἔνῶ ὁ Χρηστοβασίλης, ὅλο τὸ διάστημα τῆς τελευταίας του ἀρρώστιας ἔμεινε στὸ Ψυχικό, στὸ σπίτι τοῦ γαμβροῦ του, στρατηγοῦ Μπακοπούλου, στὸ πειοιβάλλον ποὺ, λατρευτικά, ἀγαποῦσε κ' ἀποχαιρέτησε τὸν κόσμο τοῦτον τὸ Φεβρουάριο — κ' ὄχι τὸ φθινόπωρο — τοῦ 37. στὴν ἀγκαλιά τῆς λατρεμένης του θυγατέρας Τιτίνας, ποὺ τόν παρατσέκε καὶ τόν φρόντιζε στοῦ πόνου τό κρεβάτι καὶ τοῦ γλύκανε τίς τελευταῖες τῆς ζωῆς του ἡμέρες.

Καὶ τό ποιήματά του οὔτε «ἐξαίσια» εἶναι, οὔτε «ἄζλια κατασκευάσματα». «Σέρνονται — λέει — οἱ στίχοι του, χωρὶς νά δονίζουνται ἀπ' καμμιὰ μουσικότητα, κανένα παλμό, καμμιὰ πνοή, καμμιὰ φαντασία, καμμιὰν ἀνάτασ. καμμιὰ προέκταση». Ἀλλὰ ἐγὼ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ,

Ἡ κριτικὴ τοῦ βιβλίου

ΚΛΕΩΝΟΣ Β. ΠΑΡΑΣΧΟΥ : «Κύκλοι», κριτικὲς μελέτες, Ἀθήνα, 1940.

ΤΟΥ ἰΔΙΟΥ : «Εἰσαγωγὴ στὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ ποίηση», μελέτη, Ἀθήνα, 1940.

Εἶναι ἀναμφισβήτητο πὰ πὼς ὑπάρχουν στὸν τόπο μας μερικοὶ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων ποὺ ἡ καθόλου πνευματικὴ δράση τους ἀποτελεῖ ἀσσοῖλη ἐνδειξη ἀνώτερου διανοητικοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ θὰ ἔπρεπε ἴσως ν' ἀποφασίσουν κι' ἄνθρωποι αὐτοὶ μὲ τὴν εὐρύτατη καλλιέργεια, μὲ τὸ ἀξίωτατο αἰσθητήριο, μὲ τὸ σίγουρο γοῦστο, καθὼς καὶ μὲ τὰ ἔργα τους ποὺ ἀντοπκρίνονται στὰ χαρίσματά τους αὐτά, νὰ βρίσκονται σὲ μιὰ χώρα ποὺ μόλις πρὸ ἑκατὸ δέκα χρόνια ἐλευθερώθηκε, σὲ μιὰ χώρα τοῦ, παρ' ὅσα κι' ἀν λέμε, δὲν ἔχει κ' ἐθνικὴ παράδοση (γιατὶ δὲ μποροῦμε νὰ θεωρήσουμε γιὰ παράδοσ) μερικὲς σκόρπιες καὶ μακουσιέτες τοπικὰ καὶ χρονικὰ ἀγάμεσα στοὺς αἰώνες, ἐκδηλώσεις), σὲ μιὰ χώρα, τέλος, ποὺ, ἂν θέλουμε νὰ εἴμαστε εἰλικρινεῖς, πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι ἡ πραγματικὴ φυλοκονία τῆς Ἱστορίας, Ἱστορία μὲ συνοχὴ πιὰ καὶ συνέχεια, ἀρχίσε σχεδὸν μὲ τὸν αἰώνα μας καὶ μὲ τὸν Παλαμᾶ, τὸν Ξενόπουλο, τὸ Δροσίνη, κλπ.

Φαίνεται ὅμως, ὅτι μέσα στὰ λίγα αὐτὰ χρόνια ἡ πρόοδος εἶταν τόσο ἀλλιωτική, ὥστε νὰ ἔχουμε σήμερα τοὺς ἑξαχριστοὺς αὐτοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἡ ὑπαρξή τους εἶναι ζήτημα πολιτισμοῦ. Γιατί, ἂν ὑπάρχουν σὲ μιὰ χώρα τόσο μικρὴ, ἄνθρωποι ποὺ ἔχουν ἀφιερώσει τὴ ζοή τους στὴν ἀπόφεση τῆς Τέχνης γενικὰ καὶ εἰδικώτερα, στὴν ὑπόθεση τῆς ποίησης δὲ μπορεῖ παρὰ ν' ἀνθίζει στὴ χώρα αὐτὴ πολιτισμὸς ἀνώτερος, ἢ τουλάχιστο νὰ βρίσκεται στὴν ἀσχὴ τῆς ἀνθισής του. Καὶ ὅλα τὰ φαινόμενα, γύρω μας, στὴν Ἑλλάδα, τὸ δείχνουν αὐτό. Ἡ πνευματικὴ μας κίνηση δὲν εἶναι πιὰ τὸ τέλμα, ὅπου βούλιαν χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνουν μερικοὶ λόγιοι, ποὺ νόμιζαν ὅτι ἡ ἀποστολή τους εἶταν νὰ γράφουν μόνο ... κοὺς στίχους, τῆς κακῆς ὄρας κ' αὐτοῦς. Τὰ μεγάλα ἠθικὰ ζητήματα ἀπασχολοῦν καὶ βασανίζουν σήμερα τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος, τὰ προβλήματα τῆς Τέχνης ... καὶ ἀπὸ τὸν ἕνα τους εἶναι γεμάτο ἀπὸ τὶς ἀνησυχίες τῆς ἐποχῆς.

Ἔνοιαφα τὰ παραπάνω. Ἔχοντας ὅπ' ὄψη μου τὰ δυὸ τελευταῖα ἔργα τοῦ κ. Κλέωνος Παράσχου, τοὺς «Κύκλους» καὶ τὴν «Εἰσαγωγὴ στὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ ποίηση». Γιατί, καθὼς νομίζω, ὁ κ. Παράσχος εἶναι κ' αὐτὸς ἕνας ἀπὸ τοὺς λογοτέχνες ποὺ δικαιολογοῦν τὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ μας. Πνεῦμα εὐρωπαϊκό, εἶβε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κιόλας τῆς ὁλοκλονικῆς του δράσης, τὴ σπανιὰ δοκιμὴ νὰ ἔκανε περισσότερη ἢ λογοτεχνία στὴν Ἑλλάδα. Τὸ τέλμα ὅπου ἀπνόγκαν σιγὰ-σιγὰ κ' ἠσυναίσθηταν, Ἔκτὸς ἀπὸ τοὺς παλαιότερους ποὺ εἴχανε δώσει πιὰ σνεδὸν τὸ ἔργο τους, οἱ νεώτεροι ἢ πιθήκιζαν, ἢ ἀχρισεύόντουσαν. Κ' ἔδοι εἶταν κατενθουσιασμένοι μὲ τὸν ἑαυτό τους καὶ νόμιζαν πὰς ἐκπλήρωναν θαυμάσια τὴν πνευματικὴ τους ἀποστολή. Ὁ περιορισμένος δρίζοντας τῆς Ἀθήνας ὑπερακοῦσε στοὺς ποιητὲς μας ποὺ ἄννοοῦσαν ὁλότελα τὸ «Ἀνάχαρ λίγο πὸ Ἔξω. Ἀ, ἔξχασα ν' χαν ἀνακαλύψει κατὰ ἑξῆκοντα χρόνια τὸ Μπωντλαῖρ κ' ὁ συμβολισιὸς, ἐξπερσσάνοντας πιὰ στὴ Γαλλία ἀπὸ τὰ 1890, εἶταν γι' αὐτοὺς ἡ τελευταία λέξη τῆς μόδας στὴν ποίηση. Ὁ Ρεμπὼ εἶταν μόνο γνωστὸς ὡς περίεργο ποιητικὸ φαινόμενο κ' ἀπὸ τὸ σκάνδαλό του μὲ τὸ Βερλαὶν κ' ὅσο γιὰ τὸ Λωτρεαὼν εἶταν ἄγνωστο κ' αὐτὸ ἀκόμα τ' ὄνομά του Θριάμβευε ἡ αἰσθητικὴ τοῦ Ὀδᾶλιτ καὶ δὲν εἴχαμε οὔτε εἴδηση ἀπὸ τὴν ἀνατάτσιση καὶ τὸ χάος ποὺ εἶχαν δημιουργνθεῖ στὴν τέχνη τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἀκριβῶς κ' ἐπ' ὅπου θὰ ξεπετιότουσαν ὅλα τὰ καινοφόρια ρεύματα ποὺ θὰ παράσυραν στὴν δρμὴ τοὺς ὁνόματα καὶ ἀξίες κ' ἀρχὲς ποὺ νομιζόντουσαν ἀκατάλυπτες. Ἐδῶ τὸ τέλμα εἶταν ἐντελῶς γαλήνιο. Τὸ μόνο ποὺ ἐνδιέφερε τοὺς λογοτέχνες. εἶταν τὸ γλωσσικὸ ζήτημα.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἔκανε τὴν λογοτεχνική του ἐμφάνιση ὁ κ. Παράσχος. Ἀνήσυχος, ζωηρός, ἐνθουσιώδης εἶβε τὴ γνώτανε γόρω καὶ, προικισμένος καθὼς εἶταν μὲ πνεῦμα ὀξύ, μ' ἀντίληψη πλατειὰ καὶ μὲ γονιμοποιὸ μόρφωση, ἄρχισε νὰ ρίχνει μεγάλες πέτρες πὸ τάραξαν τὰ νερὰ τοῦ τέλματος. Τὰ ἄρθρα τοῦ, οἱ μελέτες του καὶ οἱ κριτικές τοῦ γιὰ τὰ βιβλία τὴς ἡμέρας παρουσιάζαν τὰ πράγματα τῆς Τέχνης διαφορετικὰ ἀπ' ὅτι τὰ ἔβλεπαν οἱ ἄλλοι ὡς τότε. Δὲν ἐβλίστασε νὰ ἀπιτεθεῖ ἐναντίον τοῦ Παλαμᾶ, φτασμένου τότε στὸ κατακόρυφο τῆς δόξας του, ἄρχισε νὰ διδάσκει καὶ νὰ διαμάνια καὶ νὰ μιλάει γιὰ κάποιους «μάγους» ποὺ μόνο ἡ φήμη τοῦ διόματός τους εἶταν φτασμένη ὡς ἐδῶ, ἢ γιὰ κάποιους ἄλλους ἀπ' αὐτοὺς γνωστότερους, ποὺ γνωστοὺς μάλιστα, ποὺ τοὺς ἔβινε ὅμως καὶ τοὺς ἔβειχε ἀπὸ ἀγνωστες κ' ἐπνιωμοφίαστες πλευρές τους. Κι' οἱ μάγοι αὐτοὶ εἶταν ὁ Ρεμπὸ, ὁ Μπωντλαιρ, ὁ Λαφόρχ, ὁ Σατωμπριάν, κλπ. Μὰ καὶ γιὰ ποιὸν ἀπὸ τοὺς μεγάλους ξένους ποιητὲς καὶ πεζογράφους ποὺ ἔχουν ἀπήχηση στὴν ἐποχή μας, δὲ μίλησε; Σγχρονα ὅμως δὲν παραμέλησε καὶ τοὺς δικούς μας. Ἀφιέρωσε μεγάλες ἢ μικρὲς μελέτες στοὺς παλαιότερους ἢ στοὺς νεκροὺς ποὺ εἶχαν ἀξία κ' ἔγραψε κριτικὲς γιὰ ὅλους σχεδὸν τοὺς νεώτερους, τοὺς σύγχρονους, παρουσιάζοντας μάλιστα πρῶτος ἀρκετοὺς ἀπ' αὐτούς. Ἂς μὴ ξεχνᾶμε ὅτι ἀγωνίστηκε ὅσο κανεὶς ἄλλος γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τοῦ Καρυωτάκη. Καὶ τὴν ἐργασία αὐτὴ τὴν ἐξακολούθησε ἐπὶ δυὸ μισὸ δεκαετηρίδες σχεδόν, δηλαδή, ὡς σήμερα, χωρὶς νὰ κουρασθεῖ, διατηρώντας πάντα τὸν ἔνθουσιασμὸ τῶν εἰκοσί του χρόνων κ' ἐξυπηρετώντας μ' αὐτὸν τὴν ποίηση.

Ἕνα ἀπάνθισμα τῆς ἐργασίας αὐτῆς εἶναι οἱ «Κύκλοι» ποὺ τοὺς ἀποτελοῦν δεκατέσσερα ἄρθρα καὶ σημειώματα, ποὺ ἔγραψε κατὰ καιροὺς, γιὰ διάφορους ποιητὲς, ξένους καὶ δικούς μας, ζωντανοὺς καὶ πεθαμένους. Ἐξοστερική συνοχὴ δὲν ὑπάρχει στὰ παρατάτα αὐτά, ὅπου ὑπάρχει κανεὶς πλὶ στὸν Οὐγκὼ τὸν Ἑλότη ἢ πλὰ στὸν Ρεμπὸ τὸν Δρίδα. Ὑπάρχει ὅμως ἡ ἐσωτερική, ἡ βαθύτερη ἀκείνη συνοχὴ ποὺ τοὺς δίνει τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι ὅλα γραμμένα μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα καὶ τὴν ἴδια διάθεση καὶ τὸ ὅτι μέσ' ἀπ' ὅλα σχεδὸν περνάει ἡ ἴδια διδασκαλία — ἂς μὴ ξεχνοῦμε ὅτι ἡ κριτικὴ εἶναι πρὸ πάντων διδασκαλία — τῆς ὑψηλῆς ἰδέας τοῦ λυρισμοῦ, στοιχεῖου κυρίαρχου καὶ πρωταρχικοῦ στὴ σύγχρονη ποίηση.

Μπορεῖ νὰ μὴ συμπερίζομαι τὶς ἀπόψεις τοῦ κ. Παράσχου γιὰ διάφορα πρόσωπα καὶ ἔργα ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἐξετάζει στοὺς «Κύκλους», ὀὔτε ἐπίσης μερικὲς καταταξὲς τοῦ στὴν «Εἰσαγωγὴ στὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ ποίηση», μὰ αὐτὸ δὲν ἔχει καμμία σημασία, οὔτε καὶ μ' ἐμποδίζει, ἐκεῖ ὅπου δὲ συμφωνεῖ τὸ γοῦστο μου, νὰ παραδέχομαι τὶς κρίσεις του καὶ νὰ τὶς θρίσκω ὀρθές. Κ' αὐτὸ εἶναι ἐν' ἀπ' τὰ σπουδαῖα χαρίσματα τοῦ κριτικοῦ : νὰ μᾶς πείθει καὶ ὅταν ἀκόμα διαφωνοῦμε. Παίρνω παράδειγμα ὅσα γράφει γιὰ τὸν «Ἀπολλάνιο» τοῦ κ. Μελαχρινοῦ καὶ γιὰ τὴν «Ὀδύσσεια» τοῦ κ. Καζαντζάκη. Γιὰ τὰ ἔργα αὐτὰ γενικὰ οἱ ἀντιλήψεις μου εἶναι ὁλότελα διαφορετικές ἀπὸ τοῦ κ. Παράσχου, μὰ ἡ ἀνάλυσή τους ποὺ μᾶς δίνει στοὺς «Κύκλους» εἶναι ἀάθημα πολύτιμο τέχνης ποὺ θ' ἄξιζε ὅσο κ' ἡ ἀνάλυση ἑνὸς ἔργου μεγάλου. Κ' αὐτὸ συμβαίνει γιατὶ ἡ κριτικὴ τοῦ κ. Παράσχου παίρνει γιὰ ποόσχημα τὰ βιβλία ποὺ ἀναλύει. Κατὰ τὰ ἄλλα, θέλει νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατὸ πιὸ ἀνεξάρτητη, αὐθύπαρκτη καὶ προσωπική, θέλει δηλαδή, νὰ εἶναι περισσότερο τὸ φανέρωμα τῆς προσωπικότητάς του ἢ τὸ διανοητικοῦ του κόσμου παρὰ τὸ παρουσίασμα τοῦ ἔργου ἐνὸς τρίτου. Ἀπόδειξη αὐτοῦ εἶναι ὅτι ἐκεῖ ποὺ θὰ τοῦ δίνονται πολλὲς εὐκαιρίες νὰ ἐκφραστεῖ ὁ ἴδιος, στὰ σέμιατα ποὺ δὲν τοῦ εἶναι καὶ τόσο δικά του, ὅπως στὸν Πάλλη καὶ στὸν Κρυστάλλη, δὲν εἶνε καὶ τόσο πλούσιος σὲ στοχασμοὺς, ὅπως ἀλλοῦ. Μὰ καὶ σ' αὐτὰ τ' ἀχρήστα — ἂς τὰ νοῦμε ἔτσι — θέματα, ἡ ἀντίληψη καὶ ἡ γνώση ἀντικαθιστοῦν τὴν ἐμπνευση, γιατὶ καὶ στὴν κριτικὴ ὑπάρχει ἐμπνευση, καὶ δίνουν τὴν ἀοτιότητα στὸ κείμενο.

Μερικοὶ ἴσως, ἔχοντας ὅπ' ὄψη τους ὅτι τὰ περισσότερα ἀπ' τὰ ἄρθρα τῶν «Κύκλων» δημοσιεύτηκαν ὡς κριτικὰ σημειώματα σὲ διάφορα περιοδικά, θὰ ἰσχυριστοῦνε ὅτι ἀὐτὰ τὰ πράγματα εἶναι πρόχειρα καὶ δὲν ἀσπρεπε ἴσως νὰ ἐβγαινον σὲ βιβλίο. Τί στραβὴ ἀντίληψη! Ἐγὼ θεωρῶ — καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια — τὰ πρόχειρα αὐτὰ σημειώματα ὡς πολὺ περισσότερο σημαντικὰ ἀπ' τὶς κριτικὲς ποὺ γράφονται γιὰ νὰ γίνουν βιβλίο. Στὰ σημειώματα αὐτὰ ὁ κριτικὸς δίνει τὴ σκέψη του καθαρὰ, ἀνεπιτήδευτα, ὅπως διαμορφώθηκε ἀπὸ τὸ διάδασμα ἑνὸς ἔργου, χωρὶς νὰ τὴ μπερδεύει μὲ ἄλλες ἐντυπώσεις. Καὶ τὸ ἕνα μὲ τ' ἄλλο τὰ σημειώματα αὐτὰ δίνουν τὴν πρόοδο καὶ τὴν ἐξέλιξη μιᾶς διάνοιας ποὺ, ταξιδεύει στὸν κόσμο τῶν ἰδεῶν. "Ἕνα ἀπ' τὰ πιὸ λογοτεχνικὰ βιβλία κριτικὴ πὸ' ἔχω διαβάσει, ἕνα βιβλίο που ἀγαπᾶ ἐξαιρετικὰ εἶναι τὸ «Pour la Poésie» τοῦ Jean Cassou. Τὸ βιβλίο, λοιπόν, αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ σημειώματα τοῦ ὁ μοναδικὸς αὐτὸς κριτικὸς τῆς γαλλικῆς ποίησης δημοσιεύει κάθε ἑβδομάδα στὶς «Nouvelles Littéraires». Κ' ἀκριβῶς μὲ τὸ βιβλίο αὐτὸ συγκρίνω τοὺς «Κύκλους» τοῦ κ. Παράσχου : "Ἐχει τὴν ἴδια ἀξία γιὰ τὴ λογοτεχνία μας.

Ἡ «Εἰσαγωγὴ στὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ ποίηση» εἶναι ἕνα μικρὸ βιβλίο πολύτιμο ὄχι μόνο γραμματολογικὰ, ἀλλά, καὶ πρὸ πάντων, κριτικά. Ἡ συντομία, μὰ καὶ ἡ ἀκρίβεια τῶν κρίσεων, ἡ ὀρθότητα καὶ ἡ δικαιοσύνη στὶς περισσότερες ἀπὸ τὶς κατατάξεις, ἡ ἀλήθεια τῶν χαρακτηρισμῶν καὶ τῶν συμπερασμάτων τοῦ δίνουν μιὰ ἀξία σχεδὸν κλασική. Μέσα σὲ ἀτις λίγες σελίδες του, ὁ κ. Παράσχος κατορθώνει καὶ δίνει πλήρη τὴν εἰκόνα τῆς ἑλληνικῆς ποίησης ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς χώρας ὡς σήμερα. Ὀδηγὸς μοναδικὸς γι' αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ κατατοπιστοῦν μὰ καὶ βοήθημα σπάνιο γιὰ τοὺς συγχρόνους καὶ μελλοντικοὺς μελετητές. Δὲν ξέρω ἐγὼ τουλάχιστον τὸ ὅμοιό του. Μερικὰ ἀνάλογα ποὺ ἔχω ὑπ' ὄψη μου εἶν' ἐντελῶς γραμματολογικά, μὲ χαρακτηρισμοὺς πολὺ τοπικοὺς καὶ μὲ τοποθετήσεις περισσότερο ἀσθαίρετες παρὰ κριτικές.

Καὶ τελειώνω μ' ἕνα συμπέρασμα γενικότερο: Ὁ κ. Παράσχος μὲ τὸ ἔργο ποὺ συγκεντρώνει τελευταῖα σὲ βιβλία ἀποδεικνύεται κριτικὸς μοναδικὸς στὴν Ἑλλάδα ὡς τώρα, τουλάχιστον γιὰ τὴν ποίηση.

ΜΗΤΣΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

*

ΣΠΥΡΟΥ ΞΑΝΘΑΚΗ : «Ἡ παρουσία τοῦ Δευτέρου», ποιήματα, Ἀθήνα, 1940.

Γράφοντας πέρυσι γιὰ τὴν πρώτη ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ κ. Ξανθάκη («Ἀποκαθήλωση»), δὲν εἶχα βρεῖ καὶ τόσο καλὰ λόγια νὰ σημειώσω. Καὶ ὁμολογῶ πὰς αὐτὸ μὲ εἶχε λυπήσει ἰδιαίτερα, γιατὶ ἀπὸ ὅλη τὴν ἀφθονὶ γνωριμία τοῦ ποιητῆ, διεπίστωσα πὰς ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα νέον σεμνότατο καὶ ἀξιοπρεπῆ, ἄξιον γιὰ κάθε ἐκτίμηση καὶ ἐνίσχυση. Ἔτσι, περίμενα τὴν κατάλληλην εὐκαιρία γιὰ τὴ σχετικὴν ἐπανόρθωση. Δυστυχῶς ὅμως ἡ εὐκαιρία αὐτὴ δὲν μοῦ δίνεται σήμερα μὲ τὴ δεύτερη συλλογή του, τὴν «Παρουσία τοῦ Δευτέρου», ποὺ ἔρχεται νὰ συνεχίσει καὶ νὰ κυμπληρόσει τὰ ἐλαττώματα τῆς πρώτης.

Ποιὰ εἶν' αὐτά; Πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἔ νας εἰμφανέστατος κ' ἀνυπόφορος συχνὰ βερμπαλισμός, ποὺ παρασύρει τὸν ποιητὴ καὶ σ' ἄλλα παραστρατήματα, στὴν ἀφηγηματικότητα καὶ στὴ διάλυση τῆς ἀρχικῆς του συγκίνησης μέσα σὲ πλῆθος περιττολογίες, ἀνίκανες νὰ συγκρατήσουν τὸ δέσιμο καὶ τὸν ἐρμὸ τῆς ὅλης σύνθεσης. Τὸ πράγμα εἶναι πιὸ ἐξόφθαλμο καὶ σημαντικὸ γιὰ τὰ μεγάλα συνθετικὰ ποιήματα ποὺ προτάσσονται στὴ συλλογὴ καὶ ποὺ χάνουν ἔτσι τὸ κυρίωτερο θέλγητρό τους, καταντῶντας νὰ γίνουν φτηνὲς ρητορεῖες καὶ νὰ μὴ συγκινοῦν τὸν ἀναγνώστη μὲ τὴν ἀγωνία ποὺ περιχλείνουν — τὴν ἀγωνία τοῦ ποιητῆ μπρὸς στὸ ἀντίκρυσμα τοῦ Θανάτου, ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ ὁποίου πασχίζει νὰ λυτρωθεῖ.

Τὰ τελευταῖα ποιήματα τῆς συλλογῆς, ὅπου ὁ κ. Ξανθάκης εἶναι πιὸ αὐθόρμητος, μὴν ὑπερβάλλοντας τὶς δυνάμεις του, μᾶς δείχνουν τὸ τάλαντο καὶ τὶς ἱκανότητες τοῦ ποιητῆ τους. Μιὰ παιδιάστικη ψυχή, εὐαίσθητη καὶ τρυφερή, ζητάει, μέσα σ' αὐτὰ τὰ ποιήματα, νὰ ἐκφράσει τὴν ἀπογοήτευσή της ἀπὸ τὴ ζωή καὶ τοὺς ἀνθρώπους, τὴν πίκρα τὴν καὶ τὸ ὀπσγυιό της, μὲ στίχους φροντισμένους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν λείπει τὸ αἴσθημα καὶ ἡ συνκίνηση.

Εἶναι ἀναμφισβήτητο, πὰς ὁ κ. Ξανθάκης αἰσθάνεται τὴν ποίηση κ' ἔχει ταλέντο, ἱκανὸ νὰ δώσει πολὺ καλύτερα πράγματα. Φτάνει μονάχα ν' ἀπσαύγει τὴν ἐπιτήδευση καὶ τὴ ρητορεία, πολὺ, γιὰ τὴν ὥρα, τὸν κρατοῦνε δέσμὶ τους. Στὸ τεχνικὸ τοὺς μέρος, τὰ σημερινὰ του ποιήματα, δείχνουνε μιὰ καταφανῆ πρόοδο ἀπὸ τὰ ποιήματα ἀνάμεσα μ' ἕ. νὰ Ἱστορικὸ θέμα ἐξαιρετικὰ πολύπλοκο καὶ σκοτεινό. "Ἐδειξαν δὲ στὴν προσπάθεια αὐτὴ μιὰ ἐξαιρετικὴ εὐσυνειδησία πολὺ ἀν συνεχιστεῖ θὰ τοὺς ἀνοιξεῖξει καλοὺς ἱστορικοὺς συγγραφεῖς.

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ δώσουμε ἐδῶ οὔτε περίληψη τοῦ ἔργου, οὔτε τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων, ὅπως γίνεται συνήθως. Λέξεις καὶ ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρουμε ἐδῶ ἕνα-δυὸ σημεῖα ποὺ κινοῦν ἰδιαίτερα τὸ ἐνδιαφέρον. Θαφαρὰ ἐκτίθεται στὴν ἀρχὴ ἡ τραγικὴ θέση τοῦ Βυζαντίου πρὶν ἀπὸ τὴν ἅλωση. Οἱ ἐσωτερικὲς ἔριδες ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ κ' ἡ ἀδιαφορία τῆς Δύσης ἀπὸ τὴν ἄλλη παρασκεύσαν τὴν πτῶση. Ἰδιαίτερα μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσης, μεταξὺ Πατριαρχεῖου καὶ Πάπα.

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ κάνει ἐντύπωση καὶ ἀξίζει νὰ γνωσθεῖ πλατύτερα, εἶναι ὅτι ἡ Τουρκικὴ κυριαρχία καὶ ὁ Τουρκικὸς ζυγὸς φτάνει στὸν Ἑλληνισμὸ πολλὲς φορὲς ἐλαφρότερος ἀπὸ τὴν κυριαρχία καὶ τὸν ζυγὸ ἄλλων λαῶν, πιὸ «πολιτισμένων». Μιὰ ἀπὸ τὶς πολλὲς προσπάθειες ποὺ κατέβαλαν οἱ Ἕλληνες γιὰ ἀ ἐλευθερωθοῦν, εἶναι καὶ ἡ ἐπανάσταση ποὺ ἔγινε στὸ τέλος τοῦ 17ου αἰώνα, μὲ τὴν ἐθκαιρία τοῦ πολέμου τῆς Βενετίας κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Ἡ ἐπανάσταση αὐτὴ κατέλπιζε στὸ νὰ ἀλλάξουν οἱ Ἕλληνες δυνάστη καὶ νὰ αἰσθανθοῦν μιὰ μεγάλη ἀπογοήτευση. Ἂς παρακολουθήσουμε καλλίτερα τὸ ἀφηγηματικὸ συγγραφεῖ μας στὶς σελίδες 168-171. «Κατατὰ τὸ μέσα τοῦ 1684 ὁ ἥρωας τῆς Κρήτης Φραγκίσκος Μορεζίνης διορίζεται ἀρχιστράτηγος τῶν Ἐνετικῶν δυνάμεων, καταπλέει στὴν Ἐπτάνησο καὶ ἀρχίζει τὴν νικηφόρα ἐκστρατεία του στὴν Πελοπόνησο καὶ Στερεὰ Ἑλλάδα: τὸν ἀκολουθοῦν ἀπὸ τὴν τέλεια σχεδὸν κατάκτησή της περὶ τὸ 1687. Οἱ "Ἕλληνες, σύσσομοι, ἐξεγείρονται καὶ βοηθοῦν τοὺς Βενετοὺς, ἐλπίζοντας σ' ἕνα καλλίτερο μέλλον».

...«Τὸ τέταρτο ἔτος τοῦ πολέμου (1687) συμπληρώνεται ἢ κατάκτηση τῆς Πελοποννήσου... Ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς συνέβαλε κατὰ μεγάλο μέρος στὶς νίκες αὐτές... Τὸν Σεπτέμβριο καταλαμβάνεται ἡ Ἀθήνα. Ἡ κυριαρχία τῶν Βενετῶν εἶναι ἀπόλυτη... Οἱ Βενετοὶ εἶναι πλέον κύριοι τῆς Ἑλλάδος».

«Ἀλλὰ ποιὰ ἀπογοήτευση γιὰ τὸ δυστυχισμένους ραγιάδες, ποὺ πίστεψαν σ' ἕνα εὐτυχέστερο μέλλον κάτω ἀπὸ τὰ φτερὰ τοῦ Λέοντος τοῦ Ἁγίου Μάρκου! Οἱ Βενετοὶ ἐπολιτεύθηκαν μὲ τέτοιον τρόπο ἔρριξαν τοὺς πληθυσμοὺς σὲ τέτοιαν ἀθλιότητα, ὥστε, ὅταν, ἀργότερα οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν νὰ ξανάπιάσουν τὶς κτήσεις των στὴν Ἑλλάδα, ὄχι μόνον δὲν συνάντησαν καμμιὰ ἀντίσταση ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων ἀλλὰ καὶ σημαντικὴ βοήθεια εἶχαν ἀπ' αὐτούς»!!

Αὐτὰ καὶ ἄλλα εἶναι τὰ ἀξιοπρόσεχτα σημεῖα τῆς μελέτης τοῦ κ. κ. Καστσούλη καὶ Στρατῆ.

Γ. Φ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΗΣ

ΚΛΕΩΝΟΣ Β. ΠΑΡΑΣΧΟΥ : «Κύκλοι», κριτικὲς μελέτες, Ἀθήνα, 1940.

ΤΟΥ ἰΔΙΟΥ : «Εἰσαγωγὴ στὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ ποίηση», μελέτη, Ἀθήνα, 1940.

ΣΠΥΡΟΥ ΞΑΝΘΑΚΗ : «Ἡ παρουσία τοῦ Δευτέρου», ποιήματα, Ἀθήνα, 1940.

ΕΡΣΗΣ ΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ : «Τὰ ἑφτά μου διηγήματα», διηγήματα, Ἀθήνα, 1940.

Γ. ΚΑΤΣΟΥΛΗ - Α. ΣΤΡΑΤΗ : «Ἡ Εὐρώπη ἀπέναντι τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἡ θέ[illegible] τῶν Ἑλλήνων», μελέτη, Ἀθήνα, 1940.

ΕΡΣΗΣ ΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ : «Τὰ ἑφτά μου διηγήματα», διηγήματα, Ἀθήνα, 1940.

"Ενα κορίτσι δεκατριῶν χρονῶν, συμπαθέστατο, ὅπως μᾶς τὸ δείχνει ἡ παρατιθέμενη εἰκόνα του, εἶναι ἡ συγγραφέας αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, ποὺ δὲν παρουσιάζεται, βέβαια, μὲ ἀξιώσεις, ἀξίζει ὅμως τὴν προσοχή κατὶ τὴν ἀνάλογην ἐκτίμησή μας, ἂν ὁπσνὸς γιὰ τὴν καθαυτὸ ἀξία του, ὅσο γιὰ τὸ πρωτόφαντο τοῦ πεάγματος. Γιατί, πραγματικά, πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε, πὼς δὲν εἶμαστε συνηισμένοι σὲ τέτοιες ἐκπλήξεις. "Ενα κοριτσάκι ἀνίδεο ἀπὸ τὴ ζωή καὶ τὰ βάσανα τοῦ κόσμου, στὴν ἡλικία ποὺ οἱ φιλενάδες του παίζουν ἀκόμα μὲ τὶς κούκλες τους, συγκινεῖται ἀς τὸ σημεῖο νὰ γράφει καὶ νὰ τυπώνει τοὺς ἀκριβοδίαστικους στοχασμοὺς τοῦ, τὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγματα, ποὺ, παρ' ὅλη τὴν ἀφέλειά τους, ἔχουνε πολλὴ λεπτότητα καὶ θέρμη ψυχική. Φυσικά, δὲν πρόκειται γιὰ ἕνα παιδιοθαῦμα. Μὰ εἶναι ἀναντίστρητο, τὸ ὁπάρχει ταλέντο, ἄπλαστο κ' ἀδιαμόρφωτο, βέβαια, ἀκόμα, ἐλλικνιές ὅμως καὶ πηγαῖο, ποὺ ἀν καλλιεργηθεῖ συστηματικὰ θ' ἀποδόσει ἀξιόλογα πράγματα.

Τὰ ἑφτὰ αὐτὰ «διηγήματα» δὲν εἶναι, ὅπως τὰ λέει ὁ τίτλος τους, καθαυτὸ διηγήματα, μὰ περισσότερο, ἐντυπώσεις τῆς στιγμῆς, μαθητικὲς ἐκθέσεις τὰ περισσότερα, γραμμένες μὲ ἀρκετὴ γνώση καὶ φινέτσα, μὲ μιὰν αἴσθηση ἀξιοθαύμαστη γιὰ τὴν ἡλικία τῆς συγγραφέως, μὲ παραστηρητικότητα κ' αἴσθημα, ποὺ δὲν τὰ συναντοῦμε παρὰ σὲ ἐμπειρους διηγηματογράφους. Ἡ φράση, ἐξ ἄλλου, ἀν ἐξαιρέσουμε, ἐδῶ κ' ἐκεῖ ὁρισμένα γάσματα καὶ ἄλλες ἀδυναμίες, ἀποτελέσματα ἐξοικειωμένου γιὰ τὴν ὄμορφα, ρωμαντικὸ ἀπὸ ἀντανακλάσεις καὶ στὸ ὕφος, εἶναι ὁμαλή, ποιητική, ἀξιοπρόσεχτη. Καὶ τὰ τελευταῖα κομμάτια τοῦ βιβλίου, ποὺ εἶνε κάπως πιὸ ὁλοκληρωμένα, μᾶς δείχνουν καὶ χαρίσματα σύνθετικὰ ἀξιόλογα, ποὺ μᾶς κάνουν νὰ περιμένουμε ἀπὸ τὴ μικρούλα συγγραφέα μιὰν ἐξέλιξη περισσότερο ἀπὸ ἱκανοποιητική.

Γ. Μ. ΜΥΛΩΝΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΟΡΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΩΝ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ:
Γιὰ ἕνα χρόνο Δραχ. 190
Γιὰ ἕξη μῆνες 100
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ
Γιὰ ἕνα χρόνο Λίρα 1

Ὑπεύθυνος Διευθυντὴς
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ
Σαμάρα 6.

Ὑπεύθυνος Τυπογραφείου
ΣΩΤ. ΑΔΑΜΑΚΟΣ
(Πραξέξης 96)

Γιὰ τὸ περιεχόμενο τῶν διαφημίσεων τὰ «Ν. Γ.» δὲν ἔχουν καμμιὰ εὐθύνη.

Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ἢ ὄχι, δὲν ἐπιστρέφονται.

Κάθε ἐμβασμὸ πρὲπει νὰ περιέλθει ν' ἀπευθύνεται στὸν κ. Ἀντώνιον Νικολόπουλον.

— Θέατρο Μαρίκας Κοτοπούλη

Ἔνα τμῆμα τοῦ θιάσου τῆς κ. Μαρίκας Κοτοπούλη παίζει στὸ θέατρο Ἀττικὸ τὴν κωμῳδία τοῦ Ἄλφρεδ Σαβουάρ «Πάτσκο».

Τὸ ἄλλο τμῆμα τοῦ θιάσου παίζει, σὲ διάφορα θέατρα, στὴν Ἀθήνα καὶ στὰ προάστεια, τὸ νέο ἔργο τοῦ κ. Ἀλ. Δισδάρλη, τὸ «Σύννυμα».

— Θέατρο Κατερίνας Ἀνδρεάδη

Στὸ θέατρο τῆς κ

ΓΡΑΦΕΙΑ
ΡΗΓΑ ΠΑΛΑΜΗΔΗ 4
ΤΗΛΕΦ. 30-297

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΑΘΗΝΑ, Περίοδος Β'
ΤΙΜΗ ΔΡΑΧΜΕΣ 4
ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 196

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

ΕΝΑ ΦΑΡΜΑΚΕΙΟ ΠΟΙΗΤΩΝ ΚΑΙ ΛΟΓΙΩΝ

ΤΟΥ κ. ΜΙΧ. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Τὸ φαρμακεῖο τοῦ μακαρίτη πατέρα μου «Ὁ Ἱπποκράτης» (1844—1922), στὸ ὀφιοειδές στενάκι τῶν Γυαλάδικων, ἔξω ἀπὸ τὸν καστρότοιχο τῆς Ἅγιας Φωτεινῆς καὶ μεταξὺ τῶν Βερχανέδων Μπάρκερ καὶ Ἀναστᾶς Ἀγᾶ (ἐθνάρχου τότε τῶν ρωμιῶν ραγιάδων) ἐγνώρισε τακτικούς του θαμῶνες τοὺς πιὸ γνωστοὺς τοῦ τόπου ποιητὲς καὶ λογίους γιατρούς, ποὺ — ἂς σημειωθεῖ χρονογραφικὰ — τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐσυνήθιζαν, οἱ περισσότεροι, νὰ κάνουν τὶς ἐπισκέψεις των καβάλλα στ' ἄλογά των, μέσα ἀπὸ τὰ γλυστερὰ καλντερίμια τῆς Σμύρνης:

«Καβάλλα πᾶν στὴν ἐκκλησιὰ,
καβάλλα... στοὺς ἀρρώστους».

Δυὸ λέξεις γιὰ τὴν τοποθεσία τοῦ φαρμακείου αὐτοῦ, ποὺ θὰ ἔλεγες πῶς, μὲ τὴν ἀτμόσφαιρα ποὺ ἀνάδιδεν ἀπὸ τὰ γύρω κτίριά της, τοῦ πρόσθετε ἐμπνευστικὰ καὶ αὐτὴ ἕναν τόνο ξεχωριστῆς ἀνωτερότητας: Ἀντικρὺ τὸ μεγάλο συγκρότημα τῶν κτιρίων τοῦ Ναοῦ τῆς Ἁγ. Φωτεινῆς, μὲ τὴ μεσαία θύρα τοῦ προαυλίου του, σὰν κρυφῆς ἐξόδου, σ' ὥρα δυσκολίας, κολλητά, κατὰ τὰ κατοπινὰ χρόνια, μὲ τὸ ἀρχαῖο τυπογραφεῖο Δαμιανοῦ, ποὺ οἱ πρῶτες του ἐκδόσεις ἀρχίζουν πρὶν ἀπὸ τὸ 1835. Πάνω ἀπὸ τὸν βαρὺ πέτρινο θόλο του, ἡ κατοικία τοῦ Ἐθνάρχου Ἀναστάς Ἀγᾶ (Ἰακώβου) ποὺ κάθε βδομάδα, τὴν ἡμέρα τοῦ μ ε τ ζ ι λ ι σ ι ο ῦ, περνοῦσε καβαλλάρης ἐπάνω στὸ κατάσπρο ἄλογό του, μὲ ὅλη τὴν ἀνατολικὴ μεγαλοπρέπεια τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Μ ι λ ε τ ι ο ῦ, ποὺ θύμιζε σὲ μικρογραφία τὴν παλιὰ βυζαντινὴ παράδοση. (Διάδοχός του ὁ Γιαννακόγλους). Μέσα στὸν Βερχανέ, ὅπου ἡ κατοικία του, μὲ τὴ μαρμάρινη κιγκλιδόφρακτη μεγαλόθυρα του οἱ μορφὲς τοῦ γέρου Ρίκκη, καθηγητῆ, τοῦ γέρου Πυλαρινοῦ καὶ τοῦ γέρου Κουτούβαλη καί, ἀργότερα, Παλαιολόγου, δικηγόρων, ἀπὸ τοὺς ἐπισκέπτες παρατηρητὲς κι' αὐτοὺς τοῦ φαρμακείου. Ὅλα ὀνόματα ἑλλαδισμοῦ, μὲ ἐλεύθερες ἀπόψεις...

Καὶ πρέπει νὰ μὴ λησμονηθεῖ ἐδῶ, ἡ σύμπτωση τῆς ἰδιότητας τοῦ γιατροῦ καὶ τοῦ ποιητῆ καὶ τοῦ λογίου δὲν παρατηρεῖται μόνο στὴ Σμύρνη. Ἐκτὸς καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγὲς καὶ ὀνόματα, ἀπὸ μιὰ μελέτη ποὺ δημοσιεύτηκε στὴ «Νέα Ἑστία», (1)3)1923) γιὰ τοὺς Μακεδόνες ποιητὲς Γ. Σακελλαρίου καὶ Μ. Περδικάρη (1765—1838), σημειώνουμε καὶ τοῦτο:

«Εἶναι γενικώτερα συμπτωματικὸ βέβαια τὸ γεγονὸς ὅτι ὅλοι οἱ διανοούμενοι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι γιατροί. Ὁ Χριστόπουλος σπούδασε γιατρός. Γιατρὸς ἦταν καὶ ὁ Σακελλάριος, γιατρὸς ἐπίσης κι' ὁ Περδικάρης. Οἱ γιατροὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνη συγκέντρωναν ὅλη τὴ σοφία καὶ τὴ γνῶση τοῦ καιροῦ τους. Ἦταν οἱ κατ' ἐξοχὴν καὶ μοναδικοὶ ἐξοχώτατοι. Χάρη στὴν ἐπιστήμη τους ἦταν περιζήτητοι καὶ ἀπὸ τοὺς κρατοῦντες τότε ἀγραμμάτους καὶ τοὺς Τούρκους· καὶ ἐνῶ προσφέροντας τὶς γιατρικὲς κι' ἄλλες πνευματικὲς ὑπηρεσίες τους στοὺς Μπέηδες καὶ Πασσάδες, ἀπολάμβαναν τὴν προστασία τους καὶ θεωροῦνταν σὰν ἱερά, νὰ ποῦμε, πρόσωπα, χρησιμοποιοῦσαν τὴν ἐξαιρετική τους αὐτὴ θέση καὶ ἐπιρροὴ γιὰ νὰ καλλιτερέψουν τὴν τύχη τῆς μεγάλης ἐθνικῆς μάζας, ἀφιερώνοντας τὸν ἑαυτό τους στὴν καλλιέργεια τῶν γραμμάτων καὶ φωτίζοντας ἔτσι τὸ λαό.»

Ὕστερ' ἀπὸ αὐτὴ τὴν εἰσαγωγικὴν ἀναδρομὴ ξαναγυρίζουμε στοὺς θαμῶνες τοῦ φαρμακείου ὁ «Ἱπποκράτης». Ἀρχὴ ἀρχὴ καὶ παλιότερα τὸν ἰατροφιλόσοφο Γαληνὸν Κλάδον, γιὸ τοῦ γιατροῦ καὶ ἐπαναστάτη (1821) καὶ κάποτε δημοσιογράφου Μαρίνου Κλάδου, ἀπὸ μιὰ παλιὰ, τοῦ ΙΕ' αἰῶνα ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια τῆς Κρήτης. Καὶ ἂς σημειωθεῖ αὐτὸ τὸ χαρακτηριστικὸ γιὰ τὴν οἰκογενειακὴ δράση τῶν Κλάδων στὴν ἐπιστήμη μαζὶ καὶ τὰ γράμματα. Στὸ 20ὸ φύλλο τοῦ Α' χρόνου τῆς «Ἀμάλθειας» (3)12)1838) ἀναγράφεται πὼς κατὰ τὴν ἴδια ἐκείνη ἑβδομάδα ὁ μὲν «νέος ἰατροφιλόσοφος — λέξη παραστατικὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ — Γαληνὸς Κλάδος ἐδίδαξεν ἀνατομίαν, ὁ δὲ σοφὸς καὶ φιλόμουσος πατήρ του παρέδωκε φιλοσοφίαν, τὸ δὲ μάθημα ἔληξε μὲ μιὰν εὐχετήριον πρὸς τὸν Ὕψιστον εὐχὴν ὅλου τοῦ ἀκροατηρίου».

Ὕστερα ἀπὸ τοὺς Κλάδους, ἔρχεται ὁ Μύρων Νικολαΐδης, ποιητής, ἕνας πάντοτε κομψοντυμένος καὶ εὐγενικὸς καὶ ὡραῖος ἀρχοντάνθρωπος ἀπὸ τὴ Σύρο, ποὺ ἐνόμιζες πὼς ἔβγαινε κάθε πρωῒ ἀπὸ νιόφερτο παρισινὸ κουτί. Γεμάτα ἀπὸ πόνο καὶ κλάματα εἶναι τὰ ἐλεγειακὰ τραγούδια του γιὰ τὸ θάνατο τῆς κόρης του, μὲ τὸν τίτλο «Δανάης Μνημόσυνα».

Ἀκολουθοῦν: Ὁ Ἀριστείδης Καλλιγᾶς, ποιητὴς— μιὰ ἀδρὴ μὲ παραγναθίδες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀλὰ Φραγκίσκο Ἰωσήφ, ἀρρενωπὴ μορφή, βαρὺς καὶ σοβαροφανής, κάτω ἀπὸ τὰ μεγαλόγυρα γυαλιά του, δεμένα μ' ἕνα παχὺ μαῦρο κορδόνι, ποὺ τοῦ ἔδιναν πιὸ ἐκκεντρικὴ ἀκόμη, ἴσως καὶ προμελετημένη ξενότροπη ἐμφάνιση. Ὁ Καλλιγᾶς, περίφημος γιατρός, ἦταν καὶ ποιητής. Οἱ φροντισμένοι στίχοι του θυμίζουν τὸν Ραγκαβῆ καὶ τὸν Βυζάντιο. Ὁ Μιλτιάδης Ἐμμανουὴλ, μὲ ποιητικὲς ἐκδηλώσεις, ποὺ τὶς συντρόφευεν ἐλαφρὸ χιοῦμορ μὲ κάποια φιλοσοφικὴ τοῦ παλιοῦ ρωμαντικοῦ καιροῦ τάση. Ὁ Γεώργιος Λάτρης, ἀληθινὸς «πατρίκιος» παλιῶν ἱπποτικῶν χρόνων, ἀρχαιολογῶν καὶ λόγιος μαζί. Ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς ἱδρυτὲς τοῦ Μουσείου Σμύρνης, μελετητὴς ἰατροαρχαιολογικῶν ζητημάτων (τὰ ἰαματικὰ ἐν Ἰωνίᾳ λουτρά). Ὅλοι αὐτοί, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πρῶτο, ἀπόφοιτοι τῶν πανεπιστημίων τῆς Γαλλίας, μ' ἐπιστημονικὴ ἐπιβολὴ στὸν τόπο καὶ συναδελφικὴ μεταξύ των ἀλληλεγγύη, μαζεύονταν κάθε πρωΐ, μὲ ἀργόσχολη χαρὰ στὰ καθίσματα τοῦ φαρμακείου, ἐνῶ ὁ νεώτερος ἀπὸ ὅλους, ὁ γιατρὸς Νικόλαος Ξυδιᾶς Γυπάλδος Ἑπτανήσιος, σιγοτραγουδοῦσε κάποια ἄρια τοῦ Ροσίνη ἢ διηγόταν κάτι γιὰ τὸν ποιητὴ Σολωμό, πού, ὅπως ἔλεγε, τὸν πρόφτασε μικρὸ αὐτὸς παιδί, εὐγενοπρόσωπο κι' ἐπιβλητικὸν μὲ τ' ἀνανεωμένα κάθε πρωῒ γάντια του. Σὲ μιὰν ἄκρη, σιωπηλὸς κι' ὁ γιατρὸς Γεώργιος Ἐαρινός, ἀρχαιοδίφης καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν πλειάδα τῶν τότε προωθητῶν τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν στὴν Ἀνατολή, δυνατὸς στὰ νομισματικὰ καὶ τὰ τοπογραφικὰ τῆς Ἰωνίας, Κάποτε, τὴν ὥρα τῶν προμεσημβρινῶν αὐτῶν συναντήσεων, ἔφθανε ἀργοκίνητος καὶ ὁ βραβευμένος δραματικὸς τῆς καθαρεύουσας σχολῆς τοῦ καιροῦ Φραγκίσκος Δελαγραμμάτικας, γιατρὸς κι' αὐτὸς, παχύσαρκος καὶ μὲ τὸ τρεμουλιαστὸ τὶκ τοῦ προσώπου του. Ὑστερότερα καὶ κάπως σπάνια καὶ ὁ Μαρῖνος Κουτούβαλης, ἐκπρόσωπος αὐτὸς στὴ Σμύρνη τῆς ρητορικῆς ποιητικῆς πλειάδας τῆς καθαρολογίας τοῦ 1875 μὲ τοὺς Σ. Βασιλειάδην, Ν. Καζάζην, Ἠλιόπουλον καὶ λοιπούς. Ὅσο γιὰ τὸ σοφὸ γιατρὸ Χαράλ. Βερνάρδον, αὐτὸς ἀφιερωμένος στὶς φιλοσοφικὲς καὶ μαθηματικὲς του μελέτες καὶ τὴ στοργή του πρὸς τὴν Εὐαγγελικὴ Σχολή, ποὺ τὸν ἀπομάκρυναν ἀπὸ τὸ ἰστρικὸ ἐπάγγελμά του, καὶ ἂν παντοῦσε ποτὲ κατὰ τύχη στὸ κοσμικό, ἂς ποῦμε, αὐτὸ φαρμακεῖο, γρήγορα ἔφευγε μ' ἕνα γρυλλισμὸν ἀντιχαιρετισμοῦ, σὰν ἄνθρωπος ποὺ ἔχασε τὸ δρόμο του... Τὸν Βερνάρδο αὐτὸν τὸν ἐπέβονταν στὴ Σμύρνη γιὰ τὴ μόρφωσή του καὶ τὴ δράση του κυρίως στὴν Εὐαγγ. Σχολή, ποὺ τὴ διεύθυνε σὲ δύσκολους οἰκονομικοὺς γι' αὐτὴν καιροὺς Γι' αὐτὸ σὰν ἀπέθανε, κατὰ τὸ ἰστορικὸ κλείσιμο τῶν Ἐκκλησιῶν στὴν Ὀθ. αὐτοκρατορία (1890), σύμφωνα μὲ τὴ γνωστὴ ἀπόφαση τοῦ τότε Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Διονυσίου, ὁλόκληρη ἡ κοινωνικὴ Σμύρνη, συμβολίζοντας στὸν θάνατο καὶ τὴν κηδεία του τὸ γενικώτερο πένθος τοῦ Γένους, τὸν συνόδεψε ἐπιδεικτικὰ ὡς τὸ νεκροταφεῖο, πίσω ἀπὸ τὸν ἕνα μόνο μαυροφορεμένον ἱερέα, ἐνῶ προηγοῦνταν ἕνας ἁπλὸς πεπλοσκεπὴς στὰ μαῦρα σταυρός. Κάπου κάπου ἐπίσης ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του, μαζὶ μὲ τὸν Μιλτιάδη Ἐμμανουὴλ καὶ ὁ τότε Γάλλος ὑποπρόξενος στὴ Σμύρνη καὶ φιλέλληνας λαϊκὸς ποιητὴς Γουσταῦος Λαφών, ποὺ τὴν κόρη του παντρεύτηκε ἀργότερα ὁ ἄλλος ἐπίσης φιλέλληνας δημοσιογράφος καὶ συγγραφέας τοῦ «L'Imbroglie Macédonien» καὶ «Le Kemmalisme devant les alliés» (1919) Μιχαὴλ Παγιερές. Ὁ Λαφών, ἕνας δημοκρατικός, σ' ὅλη τὴ γραμμὴ τύπος, εἶχε πάντοτε ἕνα τελευταῖο τραγούδι του στὰ χείλη καὶ οὔτε περίμενε παρακλήσεις γιὰ νὰ τὸ ἀπαγγείλει. Στὴν ἀτμόσφαιρα ἐκείνη τοῦ καθαρολόγου ρωμαντισμοῦ, ἡ ρεαλιστικὴ μοῦσα τοῦ γαλλοέλληνα ποιητῆ, μὲ τὴν ἠθογραφικὴ περιβολή της καὶ τὴ ζωντάνια τῆς ἔμπνευσης, στεκόταν μιὰ παράξενη ἀντίθεση, ποὺ δὲν ἦταν σὲ βάρος τοῦ τελευταίου. Δὲν ξέρω ποιανοῦ εἶναι καὶ τὸ δίστιχο αὐτὸ, ποὺ κυκλοφοροῦσε τότε στὴ Σμύρνη ὡς τὰ λαϊκὰ στρώματα, γιὰ τὴν ἀληθινὰ ὡραιόκορμη σύζυγο τοῦ Γουσταύου Λαφών:

«Ὤχ, ὤχ! Καὶ πῶς μ' ἀρέσει
τῆς Λαφώνενας ἡ μέση!»...

Ἀλλὰ ἂν δὲν εἶναι «τσάτισμα» τοῦ Φασουλᾶ, ἀπὸ τὸ ἀεροπέρασμα τῆς λυγερῆς γαλλίδας, δὲ δυσκολεύομαι νὰ παραδεχτῶ, τώρα ποὺ ἔχω μὲ τὴν ἀνάμνηση μπρός μου ὁλοζώντανο τὸν ἀνοικτόκαρδο τραγουδιστή, πὼς οἱ δυὸ αὐτοὶ στίχοι πρέπει ν' ἀποδοθοῦν στὸν θαυμασμὸ τοῦ ἴδιου ποιητῆ συζύγου, ποὺ τοὺς ἀσπάσθηκε καὶ τοὺς αἰσθάνθηκε καὶ τοὺς ἀντιλάλησε καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ.

⁂

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ γιατροὶ-ποιητὲς εἶχαν σχεδὸν τὴν ἴδια ποιητικὴ συνείδηση. Πρῶτοι καὶ καλλίτεροι ἀνεφάνταζαν μπρός της οἱ ἀδελφοὶ Σοῦτσοι ποὺ ἀποστήθιζαν τὰ ἠχηρόλογα ποιήματα καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ τὰ πολιτικοσατυρικὰ στιχουργήματά τους: «Ἕως πότε ἡ ξένη ἀκρίδα, ἕως πότε κυφὸς Βαυαρὸς!» ἢ «ἐν Βάδεν Βάδεν βαπτιζομένου σοι Κύριε!». Παράγνωρισμένος ἀκόμη ὁ Σολωμὸς, ἐκτὸς γιὰ τὸν ἐθνικὸ ὕμνο μὲ τὴ μουσικὴ τοῦ Μάντζαρου καὶ γιὰ τὰ λίνα μελοποιημένα τραγούδια του. Ἐντυπωσιακὸς ὁ Βαλαωρίτης μὲ κριτικοὺς ὅμως δισταγμοὺς γιὰ τὴ βουνίσια γλῶσσα του· λατρευμένος χωριστά, σκυφτὰ, φανατικὰ ὁ Ἀχιλ. Παράσχος ποὺ ἀνακηρυσσόταν ἀπὸ τὴν ὁμήγυρη ἡ μεγαλείτερη ποιητικὴ κορυφὴ τῆς Ἑλλάδας.

⁂

Μέσα στὸν ἰατροποιητικὸ αὐτὸν κύκλο ἔκαμαν ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ τὴν ἐμφάνισή τους καὶ περαστικοὶ «λογάδες», ὄχι γιατροί, γνωστοὶ στὸν ἔξω ἑλληνισμό: Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἰάλεμος, ὁ ἐξόριστος τότε δημοσιογράφος μὲ τὸ βαρὺ καὶ μαζὶ γλυκόκαρδο ὕφος του. Ὁ Ἰάλεμος ἂν καὶ δὲν ἦταν Σμυρνιός, εἶχε ἐκλεγεῖ καὶ βουλευτὴς Σμύρνης στὴ βουλὴ τῆς Ἑλλάδας (1864) γιὰ τὴν πατριωτικὴ ἰδεολογία του. Ἦταν ἡ πρώτη καὶ ἡ τελευταία φορὰ ποὺ οἱ Ἕλληνες ὑπήκοοι τῆς Σμύρνης ἀσκοῦσαν τὸ δικαίωμα αὐτὸ τοῦ ἐκλογέως.

Ἐπισκέπτης τοῦ Κέντρου καὶ ὁ Ἰσίδωρος Σκυλίτσης, Σμυρνιὸς αὐτός, ποὺ ἐξέδιδε τὴν «Ἐφημερίδα τῆς Σμύρνης» (1850) καὶ ἀργότερα τὴν «Ἡμέρα» τῆς Τεργέστης. Ἡ τελευταία ἐμφάνισή του στὴν πολιτεία ποὺ γεννήθηκε ἦταν κατὰ τὸ 1890. Ἀλλὰ ἡ παράδοση τοῦ φαρμακείου ἀνάφερε μὲ αἴσθημα πόνου καὶ τὸ πέρασμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου. Εἶναι γνωστὸ τὸ τραγικὸ κατάντημα τοῦ ποιητῆ: Ὕστερα ἀπὸ τὸν κατατρεγμό του στὴν Ἑλλάδα γιὰ τ' ἀντιβασιλικά του φρονήματα, καὶ τὴν περιπέτειά του στὰ Σώκια καὶ στὴ Σκάλα Νόβα τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου τὰ παιδιά τοῦ δρόμου, ἀπὸ τὰ φράγκικα φτωχικὰ φορέματα καὶ τὰ παράξενα φερσίματά του, μὲ τὴ συνοδεία τοῦ ψωραλέου σκυλιοῦ του, τὸν ἄρχισαν τὸ πετροβόλημα, καταλῆξε, ἀφοῦ πέρασε πρὶν ἀπὸ τὴ Χίο, σύντριμμα ψυχικὸ καὶ σωματικὸ (τὸν Ἰούνιο τοῦ 1863) στὴ Σμύρνη. Καὶ ποῦ; Μέσα σ' ἕνα βρωμερὸ καὶ ἀπόμερο χάνι τουρκικό! Ὅλοι οἱ παλιοὶ φίλοι του—ὁ Σοῦτσος εἶχε ἐπισκεφτεῖ κι' ἄλλη φορὰ (1841) τὴ Σμύρνη—ἐπὶ κεφαλῆς οἱ γιατροὶ-ποιητές, ἔτρεξαν νὰ τὸν θεχτοῦν, στὸ ἄκουσμα τοῦ ἐρχομοῦ του, μ' ἕναν ἔκδηλο πόθο ν' ἀναπτερώσουν τὸ ἠθικό του. Ὅμως τὸ κορμί του ἦταν σκεβρωμένο πιὰ ἀπὸ τὴν ἀπογοήτευση κι' ἀπὸ τὰ πρόωρα βασανισμένα γερατειά του. Ὁ Α. Σοῦτσος εἶχε τώρα ἀνάγκη ἰατρικῆς θεραπείας. Ἕνα χωριστὸ δωμάτιο τοῦ Γραικικοῦ νοσοκομείου δόθηκε ἀμέσως γιὰ τὸν ποιητὴ, συντροφευμένον ἀπὸ τὴν ἐγκάρδια συμπόνια τοῦ τόπου, ποὺ τὸν ἐθέρμαινε μὲ συγγενικὴ ἀφοσίωση στὰ φιλόξενα ξένα. Μὰ ὅλη ἡ στοργικὴ αὐτὴ βοήθεια ἔφτασε ἀργά. Τὰ χτυπήματα εἶχαν προηγηθεῖ πολλὰ γιὰ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ. Καὶ ὁ Ἀλέξ. Σοῦτσος, ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες ἀγωνίας, πέθανε στὶς 5 Ἰουλίου, χωρὶς νὰ νοιώσει τὴ μόνωση τῆς ξενητειᾶς. Ἡ κηδεία του ἀνεφάνταξε τὴν ποιητικὴ καὶ πατριωτικὴ ἀποκατάστασή του. «Οὐδέποτε νεκρικὴ ἐν Σμύρνῃ τελετὴ ἐγένετο δημοτελεστέρα», γράφει ὁ τύπος τῆς ἐποχῆς. Οἱ κωδωνοκρουσίες τῶν ἐκκλησιῶν, ἀντιλαλῶντας σ' ὁλόκληρη τὴν πολιτεία, ὁ μητροπολίτης μὲ ὅλο τὸν κλῆρο, οἱ καθηγητὲς καὶ ἄλλοι διανοούμενοι, τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ τὸν συνόδεψαν κατανυκτικὰ στὴν τελευταία κατοικία του.

Πέρασαν τρία χρόνια ἀπὸ τότε καὶ κατὰ τὴν ἀνακομιδὴ τῶν ὀστῶν του, ἕνας ἐνθουσιώδης τύπος τοῦ λαοῦ, ὁ Ἀθανάσιος Ζαχαρίου, τὸ παράλαβε καὶ τὰ φύλαξε ὡς τὸ θάνατό του σὲ λειτουργημένο κιβώτιο, σὰν μὲ κάποιο συμβολισμὸ κάτω ἀπὸ τὴν ἱερὰ Μητρόπολη καὶ στὰ πρόθυρα τῆς Εὐαγγ. Σχολῆς ὅπου βρισκόταν τότε καὶ τὸ βιβλιοπωλεῖο τοῦ εὐλαβοῦς θαυμαστῆ του.

⁂

Ὁ πατέρας μου, θετικὸς βιοπαλαιστὴς, ἄκουε ὅλ' αὐτά, παράξενα καὶ χασομερικὰ γιὰ τὴν πολυκίνητη ζωή. Μονάχα σὰν ἡ πνευματικὴ νότα παραστρατοῦσε στὴ πολιτικὴ γιὰ τὴν Κρήτη ἢ τὰ Βαλκάνια, ἄφηνε μὲ τρόπο τὴν ἐκλεση τῆς συνταγῆς στὸν φαρμακοτρίβην καὶ ἔρχόταν νὰ προσαρμοστεῖ στὶς ἐλπίδες, ποὺ ἠμποροῦσαν νὰ γεννήσουν τὰ πολιτικὰ ἐκείνα γεγονότα...

Θαρῶ πὼς ἡ πρώτη δόνηση στὴ ψυχὴ καὶ τὸ νοῦ μου γιὰ τὰ γράμματα μοῦ δοθηκε ἀπὸ τὶς πρωϊνὲς ἐκεῖνες συναντήσεις τῶν ὡραίων αὐτῶν τύπων τῶν περασμένων καιρῶν, ποὺ τοὺς κύτταζα μὲ τὰ μεγάλα ἀνοιχτὰ παιδικὰ μάτια μου ἀπὸ μιὰ γωνιὰ τοῦ φιλολογικοῦ ἐκείνου κέντρου. Ἂς ὄψονται αὐτὸ οἱ αἴτιοι ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως.

ΜΙΧ. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΟΓΤΡΙΔΟ: «Δρόμος».